

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Veronika Modlitbová

Vimperk v pozdním středověku

Pramenná sonda k dějinám poddanského města

Vimperk in the Late Middle Ages

The Study of Sources to the History of a Liege Town

Praha 2014

vedoucí práce: PhDr. Blanka Zilynská Ph. D.

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Blance Zilynské, Ph. D., za její vstřícnost, ochotu a cenné rady při vedení této bakalářské práce. Za vstřícnost při studiu archivních materiálů bych chtěla poděkovat také ředitelce Státního oblastního archivu v Třeboni, oddělení Český Krumlov, paní Mgr. Anně Kubíkové.

Veronika Modlitbová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. května 2014

.....

Veronika Modlitbová

ABSTRAKT

Bakalářská práce je věnována poddanskému městu Vimperku v pozdním středověku a zachycení jeho politické, hospodářské a sociální situace ve světle dochovaných pramenů. Důraz je při tom kladen především na 2. polovinu 15. století a první tři dekády 16. století. Z této doby pochází hlavní pramen, o který se práce opírá – vimperská pamětní kniha (1479–1670). Pozornost je kromě toho věnována i vimperské vrchnosti, jejíž činy a postoje měly nezhledně dopad i na město. Po celé 15. století držel Vimperk rod Kaplířů ze Sulevic, kterému je proto věnován největší prostor. Vimperk byl také koncovým městem jedné z větví Zlaté stezky, z čehož profitovalo jak město, tak především jeho vrchnost. V závěru práce je proto stručně pojednána problematika Zlaté stezky a dalších obchodních cest ve vztahu k Vimperku a jeho vrchnosti.

Klíčová slova: Vimperk – poddanské město – pozdní středověk – městská kniha – privilegia – Kaplířové ze Sulevic – Malovcové z Chýnova

ABSTRACT

This bachelor thesis inquires into the political, economic and social situation of the liege town Vimperk in the Late Middle Ages by means of examination of the preserved sources. The attention is paid especially to the second half of the fifteenth century and the first three decades of the sixteenth century. The thesis is based on the municipal book of the town Vimperk which captures the situation in the town between the years 1479 and 1670. This thesis also deals with the suzerain of Vimperk. Their actions and attitudes had often impact on the town. For the whole 15th century Vimperk was controlled by Kaplirzs of Sulevice. That is why a significant part of one chapter of this thesis deal with them. In Vimperk there ended one of the branches of the Golden Route which meant profit for both the town and the suzerain. Due to this fact, the final part of the thesis discusses the issue of the Golden Route and another trade roads which were in the surroundings of the town and influenced the situation of Vimperk.

Key words: Vimperk – liege town – Late Middle Ages – municipal book – privileges – Kaplirzs of Sulevice – Malovecs of Chýnov

Obsah

Úvod.....	7
1. Prameny a literatura	9
1.1 Prameny.....	9
1.2 Literatura	9
2. Dějiny Vimperka a jeho vrchnosti do počátku 16. století.....	12
2.1 Janovicové.....	12
2.2 Kaplířové ze Sulevic	14
2.3 Malovcové z Chýnova.....	28
3. Město Vimperk	30
3.1 Vývoj městského zřízení.....	31
3.2 Pamětní kniha města Vimperka	33
3.3 Městská samospráva.....	40
3.4 Hospodářský život města	43
3.4.1 Profese	44
3.4.2 Vimperské cechy	46
3.4.3 Majetková pořízení zaznamenaná v městské knize.....	53
3.5 Národnostní složení města	57
3.6 Náboženské vyznání vimperských měšťanů	60
3.7 Měšťanská elita	61
3.8 Postavení žen.....	64
3.9 Významné budovy a stavby	65
4. Zlatá stezka a Vimperk	69
Závěr	74
Seznam použitých pramenů a literatury.....	77
Přílohy	

Seznam zkratk

AČ – Archiv český

RBM – Regesta Bohemiae et Moraviae

CIM – Codex iuris municipalis

ČČM – Časopis Českého muzea

ČsČH – Československý časopis historický

DZV – Desky zemské větší

JSH - Jihočeský sborník historický

LC – Libri Confirmationum

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

Úvod

Vimperk je malé město nacházející se v Pošumaví přibližně 30 kilometrů jihozápadně od Strakonice. Na skalním ostrohu vysoko nad městem se vypíná vimperský zámek, dominanta města - v nynější době stále krásná, ale trochu smutná a opuštěná stavba s oprýskanými zdmi. Malé město na úpatí zámku si žije svým poklidným, všedním životem bez větších vzruchů. Byly ale doby, kdy vše bylo jinak. Hrad býval sídlem sebevědomých šlechticů, kteří v některých případech nemálo zasahovali do politického dění v Českém království, a ve městě panovala atmosféra čilého obchodního ruchu spojeného s překladem zboží, především soli, dopravovaného po Zlaté stezce z Bavorska. Vimperk byl koncovým městem jedné z jejích českých větví; dalšími cestami se pak zboží dopravovalo dále do nitra Čech.

Hrad Vimperk byl založen někdy na počátku 60. let 13. století a v jeho podhradí se začalo rychle rozvíjet osídlení, ze kterého brzy vzniklo městečko, r. 1479 pak vyzdvižené na město. Město Vimperk sice dosáhlo největšího rozkvětu až v 16. a 17. století, jeho počátky a postupný rozvoj v 15. století si ale také zaslouhují náležitou pozornost. Souběžně s povýšením Vimperka na město byla založena i nejstarší vimperská městská kniha¹ (1479-1670), která je cenným a zajímavým pramenem pro studium města především z hlediska hospodářského a sociálního. Mimoto obsahuje i přepisy privilegií udělených jak českými králi, tak vimperskou vrchností, které vystihují právní i celkový rozvoj města. V neposlední řadě stojí za zmínku i výpisy z desek zemských a register komorního soudu, které se týkají především provozu na jihočeských cestách, a dokazují tak důležitost obchodu pro život města.

Vimperk se od počátku nacházel v poddanském postavení, a jeho rozvoj i stagnace tak velkou měrou závisely na postoji jeho vrchnosti. Tou byla až na drobné výjimky šlechta – v pozdním středověku se jednalo o tři rody – Janovice, Kaplíře ze Sulevic a Malovce z Chýnova.

Cílem této práce je přispět k poznání života pozdně středověkého města Vimperka od jeho počátků až přibližně do r. 1530 s důrazem především na 2. polovinu 15. století a první tři dekády 16. století. Rok 1530 je formálně zvoleným datem. Mnohem logičtější by bylo dovést práci až do poloviny 16. století, kdy je r. 1547 vimperské panství zkonfiskováno jeho majiteli, Petru Malovci z Chýnova, za účast v prvním stavovském povstání, a Vimperk tak načas přechází do majetku královské komory. Nicméně počet dochovaných pramenů začíná v 1. polovině 16. století rychle narůstat a jejich zpracování by neúměrně zatížilo rozsah této práce.

¹ SOKA Prachatice, fond Archiv města Vimperk, sign. II-34. Kniha je přístupná ve zdigitalizované podobě na www.digi.ceskearchivy.cz (ověřeno 25. 4. 2014).

Prozatím se tedy spokojím se zakončením práce přibližně kolem r. 1530, na samém symbolickém sklonku středověku.

Práce se opírá především o rozbor nejstarší vimperské městské knihy, která (stejně jako zevrubnější pohled na pozdně středověký Vimperk) dosud uniká soustavnějšímu zájmu badatelů. Hlavním úkolem bude tedy podat skromný příspěvek především k hospodářským a sociálním aspektům života ve Vimperku ve vytýčeném období a prohloubit tak naše dosud spíše povrchní (a někdy i nesprávné) znalosti. Důležitou součástí práce je i kapitola věnovaná vimperské vrchnosti, která nemálo ovlivňovala vývoj města i život v něm, a proto je, dle mého názoru, nepostradatelnou součástí dějin poddanského města. V závěru práce bude věnována pozornost i fenoménu Zlaté stezky ve vztahu k Vimperku – a to především ve světle dokumentů dochovaných v městské knize.

1. Prameny a literatura

1.1 Prameny

Hlavním pramenem, o který se tato práce opírá, je nejstarší vimperská městská kniha. Z typologického hlediska se jedná o pamětní knihu. V současné době je uložena ve Státním okresním archivu Prachatic, ve fondu Archiv města Vimperk.² Jedná se o zajímavý a doposud spíše opomíjený pramen, který bude více rozebrán v rámci vlastní práce.

Pro poznání dějin města hrají roli i další dokumenty, uložené především ve dvou jihočeských archivech – v již zmiňovaném Státním okresním archivu Prachatic ve fondu Archiv města Vimperk, kde se nacházejí originály privilegií vydaných pro město,³ a ve Státním oblastním archivu v Třeboni, oddělení Český Krumlov, ve fondu Velkostatek Vimperk, kde se nalézají různorodý doplňující materiál k dějinám města i jeho vrchnosti. Pro tuto práci mají (kromě jiného) význam především dvě cechovní privilegia vydaná pro vimperské cechy ve sledovaném období.⁴

Nejdůležitější prameny pro poznání šlechtických rodů držících Vimperk jsou zpřístupněny v edici Archiv český; další cenné informace se nacházejí i v edicích Libri confirmationum, Regesta decimarum papalium a dalších.

1.2 Literatura

Prvním, kdo se dějinami Vimperka zabýval, byl vimperský učitel německého původu Josef Walter, který r. 1887 vydal spis s názvem *Geschichte der Stadt und Burg Winterberg*.⁵ Velký význam má dodnes monumentální dílo Augusta Sedláčka, věnované hradům a české šlechtě, který r. 1897 v XI. díle zpracovávajícím Prachenský kraj přinesl první pramenně podložené informace k dějinám hradu i města Vimperka.⁶ Chronologickým přehledem dějin města a okolí přispěl k bádání o Vimperku Josef Puhani.⁷ Práce ale po formální stránce připomíná spíše letopis, když k jednotlivým rokům pouze přiřazuje události, aniž by přitom byly udány zdroje, což podlomuje věrohodnost některých tvrzení. Ani další práce z 1. pol. 20. století příliš nerozšířily znalosti o dějinách města.

² SOKA Prachatic, fond Archiv města Vimperk, sign. II-34.

³ Ta byla vydána též v rámci edice Antonína HAASE (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae*, díl IV.

⁴ SOA v Třeboni, oddělení Velkostatek Vimperk, sign. V AZ no. 1-2.

⁵ Josef WALTER, *Geschichte der Stadt und Burg Winterberg mit besonderer Rücksicht auf die jeweilige Lage des Deutschtums in Winterberg*, Vimperk 1887.

⁶ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI. Prachensko*, 3. vydání, Praha 1997, s. 141-152.

⁷ Josef PUHANI, *Chronologische Notizen zur Geschichte von Winterberg und Umgebung 1195-1926*, Vimperk 1926.

Přelomovou se stala až syntéza kolektivu autorů s názvem Vimperk: město pod Boubínem,⁸ vydaná r. 1979 při příležitosti 500. výročí povýšení Vimperka na město. Jedná se o rozsáhlé dílo přinášející četné informace k dějinám města i hradu od jeho počátků až do 2. pol. 20. století. Cenný je jak přehled literatury, tak především poznámkový aparát odkazující na prameny k dějinám Vimperka. Nicméně vzhledem k tomu, že se jedná o přehledové dílo, ač bezesporu vysoké vědecké úrovně, nemůže se dopodrobna věnovat všem dílčím aspektům spjatým s dějinami města. Kniha je ale výborným odrazovým můstkem pro další bádání a pro mě zdaleka nejdůležitější oporou při psaní této práce.

Rozsáhlou práci přispěl k bádání o Vimperku r. 1990 Günther Hrabě de Angelis, německý badatel a vimperský rodák, odsunutý po 2. světové válce.⁹ Jak ale napovídá i podtitul knihy (Sozialstruktur und Volksleben), ve svém díle se zabývá především sociální strukturou a lidovým životem ve Vimperku a okolí s důrazem na novověké a moderní dějiny. Historii Vimperka se přitom věnuje jen povšechně (nakonec užívá stejný přístup jako J. Puhani a dějiny města naznačuje chronologickými poznámkami), hlouběji se zabývá pouze některými vybranými tématy.

Nejnovější kniha o Vimperku pochází z r. 2007. Kniha Romana Hajníka s názvem Vimperk¹⁰ má spíše popularizační charakter. Je rozdělena na dvě části – textovou a fotografickou. Text stručně shrnuje dějiny města; nepřináší sice nové informace, ale autorovi se podařilo přehledně a bez faktografických chyb podat obrázek dějin města určený pro širší veřejnost. Poutavost publikace spočívá zejména v zachycení města v proměnách času a ve fotografické části.

Autorem, který nejvíce přispěl k dosavadním znalostem o středověkém a raně novověkém Vimperku, je bezesporu Václav Starý, bývalý dlouholetý archivář Státního okresního archivu Prachatic. Autorsky se podílel na zmiňované publikaci Vimperk: město pod Boubínem a mimoto vydal i množství dílčích studií, které budou zmíněny dále v textu.

Přehledná, tiskem vydaná monografie, která by se věnovala rodu Kaplířů ze Sulevic, dosud chybí; útlý spisek, který k danému tématu vydal regionální badatel Josef Vichr, obsahuje faktografické chyby a je nakupeninou sesbíraných informací bez větší logické

⁸ Josef JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, České Budějovice 1979. Na práci se autorsky podíleli především Antonín Beneš, Václav Starý a Jan Solar.

⁹ Günther HRABĚ DE ANGELIS, *Winterberg im Böhmerwald. Sozialstruktur und Volksleben – Tradition und neue Wege*, Marburg 1990.

¹⁰ Roman HAJNÍK, *Vimperk*, Praha-Litomyšl, 2007.

provázanosti.¹¹ Naopak nepublikovaná diplomová práce Petra Kozojeda v tomto ohledu zcela splňuje požadavky kladené na monografii zpracovávající dějiny šlechtického rodu a je přínosným dílem pro poznání jednotlivých větví i členů rodu Kaplířů ze Sulevic.¹² Pro hlubší poznání událostí týkajících se jak vimperské vrchnosti, tak města je přínosné i rozsáhlé dílo Jiřího Jánského *Kronika česko-bavorské hranice*.¹³

Pro zkoumání dějin českého středověkého města je zásadní především dosud nepřekonané dílo Františka Hoffmanna.¹⁴ Velmi přínosnou prací, která se věnuje městu v době jagellonské, je 3. díl syntézy Josefa Macka *Jagellonský věk v českých zemích*.¹⁵ Počátkům českých měst se věnuje (především z právního hlediska) Jiří Kejř.¹⁶ Ačkoli je jeho práce zaměřena především na vrcholný středověk, má své využití i pro zkoumání pozdně středověkých měst.

¹¹ Josef VICHŘ, *Jeníškové z Újezda, Smiřičtí ze Smiřic, Kaplířové ze Sulevic*, Kraselov 2005.

¹² Petr KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku*, diplomová práce ÚČD FF UK, Praha 2009.

¹³ Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice I., IV.*, Domažlice 2001.

¹⁴ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, 2. vydání, Praha 2009.

¹⁵ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) 3. Města*, Praha 1998.

¹⁶ Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v Čechách*, Praha 1998.

2. Dějiny Vimperka a jeho vrchností do počátku 16. století

Městečko a později město Vimperk se nacházelo od samého počátku v poddanském postavení, jeho vrchností byla až na drobné výjimky šlechta. Tato okolnost je pro Vimperk velmi podstatná, stejně jako pro další poddanská města, protože se nemohlo (na rozdíl od měst královských) svobodně politicky projevovat, ale bylo plně podřízeno své vrchnosti a v mnoha ohledech na ní bylo zcela závislé. Proto je v této práci věnován velký prostor právě kapitole zabývající se vimperskou vrchností. Její činy, politické postoje, náboženské vyznání i zájem o hospodářské záležitosti měly totiž na městečko resp. město silný dopad – jak pozitivní (např. udělení privilegií), tak negativní (např. dobytí městečka). Mimoto je zajímavé i důležité sledovat, v jakém sociálním, ekonomickém a mocenském postavení se vimperská šlechta v různých časových obdobích nalézala, zda se politicky angažovala a jaké místo vlastně zaujímal v rámci české stavovské obce. Odpovědi na tyto otázky významně dokreslují pohled na pozdně středověký Vimperk, a proto se na tomto místě pokusím o určitý přehled vimperských pánů, s důrazem především na rod Kaplířů ze Sulevic, který byl vimperskou vrchností po celé 15. století, a zhodnocení úlohy, kterou hráli jak ve vztahu ke svému městu, tak i v rámci české stavovské obce.

Tato kapitola je rozčleněna do tří podkapitol věnovaných jednotlivým (nejvýznamnějším) šlechtickým rodům, které Vimperk držely od jeho vzniku až do počátku 16. století. Chronologicky se jedná o Janovice, Kaplíře ze Sulevic a Malovce z Chýnova.

2.1 Janovicové

Nejstarší písemný doklad o hradu Vimperku pochází z roku 1263, kdy je v listině vydané pražským biskupem Janem uveden jako jeden ze svědků i Purkart z Vintřberka. Purkart z Vintřberka, běžně známý spíše jako Purkart z Janovic, byl věrným služebníkem Přemysla Otakara II. – byl postupně zvíkovským purkrabím, hejtmanem Štýrska a Horních Rakous a nakonec i purkrabím Pražského hradu. Za věrné služby mu patrně Přemysl Otakar II. povolil výstavbu hradu Vimperka v odlehlých končinách při pohraničním lese. Hrad byl založen pravděpodobně na počátku 60. let 13. století, nejdále však r. 1263.¹⁷ Bezpečně doložené ale není, kdo hrad ve skutečnosti vystavěl. Z archeologického výzkumu hradu provedeného r. 1997 totiž vyplynulo, že se hrad může pyšnit neobvyklou stavební dispozicí, která odpovídá spíše královským hradům (hrad s obvodovou výstavbou) a odlišuje se od běžných typů šlechtických hradů 2. poloviny 13. st. Je tedy možné, že hrad byl vystavěn

¹⁷ K založení hradu Vimperka viz Josef JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, České Budějovice 1979, s. 86-88. Též Václav STARÝ, *K počátkům Vimperka*, in: JSH roč. 37, č. 2, s. 115-119.

králem Přemyslem Otakarem II. a Purkartovi z Janovic pouze svěřen v léno, nebo v manství.¹⁸

Purkarta z Janovic vystřídal po jeho smrti (kolem roku 1295) v držbě Vimperka jeho syn Zdík a poté drželi Vimperk Zdíkovi synové Jenčík, Vavřinec, Herbort a Pešek z Janovic. Na počátku 14. století se Vimperk, neznámo jak, ocitl načas v držení Viléma ze Strakonice (písemný doklad pochází z r. 1312).¹⁹ Janovicové se ovšem se ztrátou Vimperka nehodlali smířit. Vavřinec a Pešek půjčili králi Janovi 800 kop grošů a ten jim za to slíbil, že jim opatří zpět Vimperk, „aby jej drželi v manství.“²⁰ Vimperk tedy mohl být buď už od svého založení v manském postavení, a pak by se tímto aktem jednalo o návrat do původního stavu, nebo se stal manstvím až od tohoto okamžiku – např. jako oběť za pomoc při získání Vimperka zpět do držení Janoviců. Pravděpodobnější mi ale připadá, že hrad byl od počátku v manském postavení, i s ohledem na pravděpodobnou královskou výstavbu hradu. V literatuře ani v pramenech není zmíněno, jaké povahy manská služba byla. S ohledem na lokaci hradu ale mohla spočívat v ochraně zemských hranic, případně obchodní cesty z Bavorska. Král Jan také slíbil, že pokud bratřím nedovede opatřit zpět Vimperk, zastaví jim hrad Nižburk, a prozatím jim zastavil i hrad Poděbrady.²¹ V neznámém roce získávají Janovicové Vimperk zpět do svého držení.

Roku 1341 získali bratři od krále Jana povolení k výstavbě hradu Husi (jakožto královského manského hradu), který byl původně určen k ochraně rozvíjející se kolonizace v údolí řeky Blanice, později sloužil především k ochraně obchodní cesty.²² Hrad Hus zůstal v držení vimperských pánů jen přibližně dvacet let, ale i poté (především v 15. století) zůstaly dějiny hradu (a především jeho držitelů) poměrně významně spjaty s dějinami Vimperka, jak ještě bude vylíčeno.

Významným dokumentem pro Janovice byla bezesporu listina z roku 1359, jíž Karel IV. potvrdil Peškovi a Herbortovým synům Herbortovi a Mikulášovi z Janovic držení hradů Vimperka, Husi a Kynžvartu²³ a k tomu dalších 36 vesnic, které jim byly uděleny v léno.²⁴

¹⁸ Tomáš DURDÍK – Kamila HRABÁKOVÁ – Vojtěch KAŠPAR, *Výsledky záchranného archeologického výzkumu a restaurátorského průzkumu na hradě ve Vimperku v r. 1997*, in: Zlatá stezka 4. 1997, s. 179-193.

¹⁹ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, České Budějovice 1979, s. 94.

²⁰ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI*. Prachensko, Praha 1997, 3. vydání, s. 143.

²¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*. Prachensko, s. 143.

²² A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*. Prachensko, s. 154.

²³ Hrad měl obrannou funkci a sloužil jako pozorovatelná při hranicích s Bavorskem, později strážil především vstup do země a vimperskou větev Zlaté stezky. V 16. století byl opuštěn. A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*. Prachensko, s. 153. Viz též František KUBŮ – Petr ZAVŘEL, *Verhältnis der Lage und der Funktion der Burgen am Goldenen Steig*, in: Tomáš DURDÍK (ed.), *Castrum Bene*. 9. Burg und ihr Bauplatz, Praha 2006, s. 231-244.

Někdy v následujících letech ale došlo pravděpodobně k rozdělení majetku.²⁵ Herbort je k roku 1367 doložen jako patron bohumilického kostela,²⁶ Mikuláš je doložen jakožto patron vimperského kostela – k roku 1369.²⁷ Jejich strýc Pešek si podržel ostatní janovické statky (Janovice, Petršpurk atd.) a nejspíše také husské zboží. Po roce 1363 je ale Hus buď prodána, nebo postoupena králi. Brzy došlo i u vimperské větve Janoviců nejspíše k prodeji majetku. Jako patron bohumilického kostela je k roku 1370 doložen český král,²⁸ Vimperk drží roku 1375 bohatý pražský měšťan a mincmistr Království českého Jan Rotlev a nakonec se dostává taktéž do královského držení.²⁹

Poté z pramenů zmínky o Vimperku načas mizí, známo je pouze to, že neznámého roku koncem 14. století dal král Václav IV. Vimperk (ale už bez husského zboží) v manství bratřím Hanušovi, Jarkovi a Kunátovi Kaplířům ze Sulevic a k tomu jim přidal sedm vesnic, za které mu oni dali ves Chlustinu.³⁰

2.2 Kaplířové ze Sulevic

Kaplířové ze Sulevic byli vladyckým rodem původně usedlým na Litoměřicku, se sídlem v Sulevicích (Sulejovicích) u Lovosic. První písemná zmínka o vladycích usedlých ve vesnici Sulevice pochází z roku 1251, zmiňováni jsou bratři Pavlík a Štěpán.³¹ Nicméně Petr Kozojed ve své diplomové práci o Kaplířích ze Sulevic³² přesvědčivě argumentuje proti zažitému pojetí, které ztotožňuje bratry Pavlíka a Štěpána s prvními doloženými členy rodu. Za prvního známého a bezpečně doložitelného člena rodu považuje až Peška Kaplíře ze Sulevic, připomínaného prvně k roku 1341, který také jako první použil celé jméno Kaplíř ze Sulevic. Původním erbem Kaplířů ze Sulevic bylo stříbrnočerveně šachované orlí křídlo v modrém poli. Tuto podobu erbu užívala i vimperská větev rodu.

Tak jako pro mnoho jiných rodů nižší šlechty, i pro Kaplíře ze Sulevic se jen těžko hledá správné terminologické označení. Jak je známo, nižší šlechta v českých zemích byla poměrně hodně diferencovanou skupinou lidí a zahrnovala více možných titulů. Nejvýše v hierarchii nižší šlechty stojí rytíř, který byl obvykle bohatší i urozenější a dosahoval

²⁴ RBM VII, s. 167-168, č. 261. Viz též G. HRABĚ DE ANGELIS, *Winterberg im Böhmerwald*, s. 18 – ten ovšem mylně uvádí jako příjemce Jana z Janovic. A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 143.

²⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 143.

²⁶ LC I/2, s. 83. Jedná se o vesnici náležející k vimperskému panství.

²⁷ LC I/2, s. 19, s. 112.

²⁸ LC II, s. 38

²⁹ K roku 1377 je jako patron bohumilického kostela doložen římský král Václav IV. LC IV, s. 77.

³⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 143.

³¹ Josef VICHŘ, *Jentíškové z Újezda, Smiřičtí ze Smiřic, Kaplířové ze Sulevic*, Kraselov 2005, s. 3.

³² Petr KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku*, diplomová práce ÚČD FF UK, 2009, s. 38-40.

významnějších úřadů než ostatní nižší šlechtici, ale i v rámci tohoto titulu se často vyskytovalo velké sociální rozpětí. Níže ve šlechtické hierarchii stál vladyka. Vladyka je starobylé označení šlechtice, kterému ale většinou chybí dlouhý a významný rodokmen i rytířská hodnost (ve smyslu rytíře pasovaného za zásluhy³³), většinou sídlí na dvoře či tvrzi a v případě zchudnutí se často živí válečnictvím jako službou. Na rozdíl od panoše, který stojí hierarchicky na nejnižším stupínku, ale většinou vladyka nemívá služební povinnosti. I titul vladyka ale zahrnuje sociálně různě postavené šlechtice – existovali totiž i bohatí vladykové držící hrady a zastávající nejrůznější úřady (např. v krajské správě). Titul zemana je starobylým označením šlechtice, v užším slova smyslu pak příslušníka nové šlechty stojícího ve šlechtické hierarchii spíše níže – často se lze dočíst o zchudlých zemanech vstupujících do služeb pánů.³⁴

Problém tkví v tom, že všechna označení pro nižší šlechtice se významově překrývají a také v pramenech lze často vysledovat různé tituly pro členy téhož rodu, případně i pro tutéž osobu. Nejinak tomu je u Kaplířů ze Sulevic. K těm lze v pramenech dohledat tři výše zmíněné tituly – panoše,³⁵ vladyka³⁶ a rytíř.³⁷ Jeden z listů Jana z Rožmberka je dokonce adresován „urozenému pánu, panu Petrovi ze Sulejovic, seděním na Wintberce nám milému d.“,³⁸ což je titul vyhrazený pouze pánům. Nicméně tuto ojedinělou zvláštnost není nejspíše třeba brát příliš vážně, protože Kaplířové ze Sulevic se v této době zcela určitě řadili k rodům nižší šlechty.³⁹ Ačkoli jsou v pramenech vimperští Kaplíři vícekrát titulováni jako panoši, nejeví se mi ze současné pozice toto označení jako vhodné. Panoš byl obvykle drobný šlechtic bez velkého majetku, živící se službou výše postaveným šlechticům. Vimperská větev

³³ Pasován na rytíře mohl být jakýkoli šlechtic (včetně pána). Titul rytíř v tomto smyslu neoznačuje sociální postavení, ale je spíše vyjádřením zásluh a „rytířských“ ctností. K tomu více Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)* 2. Šlechta, Praha 1994, s. 50-55.

³⁴ K této problematice více J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích* 2. Šlechta, s. 50-79. Srvn. též J. MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.

³⁵ AČ III, 576. V jisté smlouvě z března 1468 figuruje jako svědek **panoš** Mikuláš ze Sulevic a Wintberka. Jako urození panoši jsou označeni bratři Mikuláš a Petr Kaplířové ze Sulevic a z Wintberka i na třech opovědních listech několika nižších šlechticů vůči Janovi z Rožmberka z července 1469. AČ III, s. 577-578; SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, fond Historica Třeboň, 1216-1659, sign. 2307.

³⁶ AČ VIII, 21. Jedná se o smlouvu Zdeňka ze Šternberka s Petrem Kaplířem ze Sulevic z ledna r. 1471, ve které Petr Kaplíř přistupuje ke straně krále Matyáše: „... s jedné, a **urozeným panem** Petrem Kapléřem z Sulejovic a z Wintberka strany druhé.“ Označení či oslovení „urozený“ se při tom pojilo právě s titulem vladyky. Stejný titulatury je užito i v kupní (resp. zástavní) smlouvě mezi bratry Vokem a Petrem z Rožmberka a Petrem Kaplířem ze Sulevic z 5. 1. 1491 (SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. I A^u no. 32).

³⁷ LC VI, 196. K roku 1406 je doložena konfirmace nového faráře do Bohumilic (k tamnímu kostelu měli Kaplířové patronátní právo): „... ad presentiam **strennu militis** Hanussii de Sulewicz residentis in Wintemberg.“

³⁸ AČ VII, s. 380.

³⁹ Tomu odpovídá koneckonců i oslovení užité v tomtéž listu: „*Služba naše, pane Petře milý!*“, vypovídající spíše o nižším postavení adresáta vůči původci listu.

Kaplířů naopak disponovala poměrně slušným majetkem i jistou dávkou politické moci (a to obzvlášť ve 2. polovině 15. století, jak o tom ještě bude pojednáno). Titul rytíře není až na výjimky pramenně podložený, titul zemana se v souvislosti s vimperskými Kaplíři vůbec nevyskytuje. Domnívám se tedy, že pro vimperskou větev Kaplířů ze Sulevic bude nejlepší užívat titulu vladyka, ačkoli někteří členové rodu dosáhli i takového majetku a postavení, který by se mohl rovnat rytířskému titulu (z dnešního terminologického hlediska).⁴⁰

Vimperští Kaplířové ze Sulevic byli „nejmladší“ větví tohoto velmi rozvětveného vladyckého rodu a také jako jediní sídlili na jihu Čech. Přesto, nebo možná právě proto patřili především v 15. století k nejmocnější a také nejbohatší části rodu a často plnili úlohu „vůdců“ nižší šlechty v této oblasti.

Prvním Kaplířem, který fakticky držel Vimperk, byl nejpozději roku 1395 Hanuš Kaplíř ze Sulevic.⁴¹ Hanuš je v pramenech zmiňován hlavně ve spojitosti s církevními donacemi nebo patronátními právy. Co se týče Vimperka, podstatné je především to, že r. 1405 daroval zdejšímu faráři úroky zapsané na vimperském panství a dvou vesnicích, aby si mohl vydržovat kněze-střídníka, který bude povinen sloužit ve Vimperku kromě ranní mše jednou do týdne ještě další čtyři mše týdně.⁴² Hanuš zemřel pravděpodobně roku 1413.

Dalším držitelem Vimperka se ale navzdory možným očekáváním nestal Hanušův syn Jan, který si podržel statky na Litoměřicku, ale synové Hanušova bratra Jarka (který zemřel kolem r. 1400) Jan a Petr. Fakticky ale Vimperk drží spíše Jan, neboť Petr tráví svůj život především cestováním a službou králi Zikmundovi v Uhrách, kde se stal dokonce hejtmánem Bratislavského hradu a zástavně obdržel i hrad Kaplany.⁴³ Po Janově smrti se Vimperk ujímají jeho synové Kunát a mladší Čáslav. Kunát, někdy nazývaný také Konrád, je prvně zmíněn již roku 1417, kdy podával faráře do vesnice Bohumilice.⁴⁴ Nastupuje tedy v době těsně před výbuchem husitské revoluce, která významně zasáhla do jeho života, a potažmo i do života městečka Vimperka. Zpočátku stojí Kunát pevně v katolickém táboře, což se mu ale brzy stává osudným. Nedaleko ležícího hradu a panství Husi se totiž nejpozději roku 1420 domohl za neznámých okolností Jan Smil z Křemže, původně služebný šlechtic Oldřicha II. z Rožmberka. Jan Smil z Křemže přišel v Písku poměrně záhy do styku s Janem Žižkou

⁴⁰ Zmíňme např. Kunáta (věrný přívrženec Václava IV., na vrcholu kariéry se ocitá jako nejvyšší zemský písař v letech 1387-1391), jeho jmenovce Kunáta (do r. 1431 je zvíkovským purkrabím, poté získá do zástavního držení královský hrad Zbiroh), či Petra (významný stoupenec krále Jiřího z Poděbrad na jihu Čech).

⁴¹ Tohoto roku je doložen jako patron vimperského kostela. LC V, s. 237.

⁴² A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 143.

⁴³ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 143.

⁴⁴ LC VII, s. 236. Jedná se o vesnici nedaleko Vimperka, taktéž v držení Kaplířů.

z Trocnova, přidal se k husitské straně a aktivně se podílel na řadě válečných akcí. Především vedl drobnou válku právě s vimperským pánem Kunátem Kaplířem, věrným zastáncem katolictví. R. 1422 spolu sice uzavřeli smír, kde urovnali své spory o lesy a dědiny, které dělily jejich panství (válka tedy mohla mít i majetkový podtext), boje ovšem pokračovaly i nadále. Mimoto se Jan Smil z Křemže podílel i na dobytí Prachatic r. 1420, do kterých byla poté dosazena husitská posádka, a město se stalo načas jakýmsi opěrným bodem lapků. Někdy v letech 1422-1423 dobyl Jan Smil z Křemže za pomoci prachatických husitů městečko Vimperk a vypálil je. Katolický Vimperk a jeho vrchnost se v tuto dobu ocitají v poměrně překerní situaci, protože jsou jak ze západu (Kašperk, Sušice), tak z východu (Hus, Prachatic) v husitském obklíčení. Dopad to má i na provoz solného obchodu na Zlaté stezce, protože pouze její vimperská větev zůstala v katolických rukou, ostatní byly husity přehrazeny.⁴⁵ Boje mezi Janem Smilem a Kunátem Kaplířem pokračují až do roku 1424, kdy je v březnu mezi nimi uzavřeno definitivní příměří. Pro pozdější vimperskou vrchnost jsou osudy Jana Smila z Křemže důležité ještě v tom, že po mnohaletých zástích s Oldřichem II. z Rožmberka byl nakonec po několikaletém věznění na Krumlově r. 1447 popraven a jeho poměrně rozsáhlý majetek (včetně husského zboží!) si присvojil Oldřich z Rožmberka.⁴⁶

Vypálení městečka Vimperka bylo pro jeho obyvatele jistě velmi těžkou ranou, a snad právě proto, aby jim byla v následujících letech poskytnuta alespoň nějaká úleva a pomoc, došlo 16. ledna 1424 k udělení prvního známého privilegia pro vimperské měšťany. Listinu vydal Kunát Kaplíř se svolením svého mladšího bratra Čáslava a s povolením strýce Petra (dlíčího právě v Uhrách ve službách krále Zikmunda) a uděluje v ní vimperským obyvatelům právo volného kšaftování a obchodu s movitým i nemovitým majetkem. Při absenci závěti mají majetek zemřelého spravovat po jeden rok a den dva konšelé, nebo obecní starší a poté, pokud se nikdo nepřihlásil s dědickými nároky, přejde majetek na kostel, nebo k obecnímu dobrému. Vimperská vrchnost při tom ale nesmí být zkrácena ve svých právech a poplatcích. Pokud by byl dědic shledán nezpůsobilým, musí majetek do dvou měsíců odprodat. Zároveň byla stanovena výše roboty (kterou představovala orba zahrady před hradem dle potřeby, sušení sena k „prostřednímu“ mlýnu, kácení a odvoz dříví pro tři mlýny a pomoc při hradu a mostě podle potřeby; další robota jim mohla být přikázána pouze v případě války, nebo za jiných naléhavých okolností). Privilegium platilo i pro tři dvory nad Vimperkem (Hartlův, Šteflův, Adrlův), hamry, louky a dědiny příslušející k Vimperku. Kromě toho je v privilegii

⁴⁵ K tomu více Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice I.*, Domažlice 2001, s. 132.

⁴⁶ Jaroslav POLÁCH, *Jan Smil z Křemže*, České Budějovice 2011, s. 43-47. Srv. i J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 96-98.

ještě výslovně uvedeno, že Kunát a Čáslav jsou nedílnými dědici vimperského zboží, tedy že mají Vimperk ve společném držení.⁴⁷

Domnívám se, že pro obyvatele městečka bylo velmi důležité nejen právo volného odkazování majetku (což koresponduje s postupným rušením odúmrti i ve zbytku českých zemí), ale především relativně pevná fixace robotních povinností, které díky tomu (a jak bylo i v privilegiu zaručeno) nemohly být libovolně vrchností navyšovány. Ošemetná ale může být velmi vágní formulace výše robotních povinností „podle potřeby“, která může být vrchností zneužita. Zda k tomu skutečně docházelo, bohužel nejde v pramenech dohledat. Povinnost roboty vimperských měšťanů na druhou stranu vypovídá o tom, že městečko ještě nedosáhlo příliš významného stupně rozvoje a nedokázalo ještě převést své robotní povinnosti na peněžní dávky. Kromě toho má listina dle mého názoru i těsnou souvislost s předchozím vypálením městečka a zračí se v něm snaha vrchnosti pomoci obyvatelům po utrpené ráně, aby mohlo co nejdříve dojít k obnovení městečka. Jak píše Josef Macek ve svém Jagellonském věku, je to v podstatě běžná praxe pozdně středověkého šlechtice-hospodáře, který se stará o své zboží a v době pohrom se mu snaží ulevit. Zajímavé na privilegiu z r. 1424 je i to, že ho potvrdil římský král Zikmund,⁴⁸ což více než výmluvně vypovídá o tom, na čí straně v této době vimperští Kaplířové stojí. Mimoto z privilegia ještě nepřímě vysvítá jiná podstatná věc, týkající se přímo městečka Vimperka. V privilegiu je výslovně užito slovního spojení „obecní starší“, což dokazuje, že v městské samosprávě hrála kromě konšelů a rychtáře roli i tzv. všechna obec, kterou zastupují právě obecní starší. Více pozornosti městské správě bude věnováno v kapitole o městě.

Je velmi pravděpodobné, že se Kunát Kaplíř aktivně zapojil do husitských bojů, jak to vyplývá už z výše zmíněných bojůvek s Janem Smilem z Křemže. Existuje proto ale i jiný doklad, a to listina z 10. září 1424, v níž tábořská strana uzavírá příměří s Oldřichem II. z Rožmberka a jeho stranou až do sv. Havla. Kunát ze Sulevic seděním na Vintřberce je zde zmíněn jakožto přívrženec Oldřicha II.⁴⁹

Ještě r. 1426 je Kunát doložen na svém vimperském zboží,⁵⁰ ale r. 1428 už ho nacházíme v pozici zvíkovského purkrabího.⁵¹ Tohoto postavení a zároveň probíhající

⁴⁷ CIM IV/1, s. 344-346, č. 237. Originál privilegia se nachází v SOkA Prachatic, ve fondu Archiv města Vimperka, sign. I-A-I; opis ve vimperské pamětní knize, fol. 55-56^f.

⁴⁸ P. KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku*, s. 130.

⁴⁹ AČ III, s. 246.

⁵⁰ LC VIII-X, s. 111.

⁵¹ P. KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku. Medailony členů a příslušníků rodu Kaplířů ze Sulevic*, s. 251.

husitských válek se mu velmi obratně podařilo využít ve svůj prospěch. Zvíkov byl jakožto významný královský hrad obléhán husity a Kunát ztížil králi Zikmundovi situaci tím, že pravděpodobně začal uvažovat o přeběhnutí na stranu podobojí. Přinejmenším se tato Zikmundova obava zračí v listu Oldřichovi II. z Rožmberka,⁵² ve kterém na něj naléhá, aby Zvíkov vyplatil a získal z Kunátových rukou a postoupil mu za to nějaký vlastní hrad.⁵³ Kunát Kaplír skutečně vytěžil z dané situace, co mohl, a nakonec v r. 1431 definitivně odevzdal Zvíkov do Oldřichových rukou. Za to získal (spolu s Václavem Hájkem z Hodětína) do zástavního držení původně rožmberský hrad Zbiroh a k tomu ještě peněžitou kompenzaci. Oldřich z Rožmberka byl Zikmundem odškodněn zápisy na Zvíkově a Milevsku.⁵⁴ Kunát Kaplír dokázal husitských bojů skvěle využít ve svůj prospěch, nicméně do budoucna to pro jeho rod větší přínos nemělo. Umírá totiž pravděpodobně r. 1437 bez dědiců, a tím Zbiroh z kaplířovského držení mizí.

Kunát Kaplír svým přeběhnutím k husitům nejspíš jenom vyhrožoval, ovšem jeho mladší bratr Čáslav přešel od slov k činům a neznámého roku, pravděpodobně v 2. polovině 20. let 15. století, se přidal k sirotkům. Nevíme, zda za jeho rozhodnutím stála skutečná duchovní konverze, nebo spíše majetková vypočítavost – třeba po vzoru staršího bratra. Není ale známo, že by si Čáslav svým příklonem k husitství nějak polepšil. R. 1427 je totiž jako držitel Vimperka doložen katolík Jan Kaplír ze Sulevic,⁵⁵ člen sulevické větve rodu, pravděpodobně proto, aby Vimperk zůstal v katolických rukou, a byl tak uchráněn případných nájezdů Oldřicha II. z Rožmberka.⁵⁶ Mohlo se jednat o taktickou domluvu mezi jednotlivými členy rodu, kteří se příklonem k různým svářícím se stranám pokusili o zabezpečení či případně i rozmnožení rodového majetku.

Nicméně nejpozději r. 1434 vystupuje Čáslav Kaplír opět jako vimperský pán a jako takový uzavírá 14. května 1434 příměří s Oldřichem II. z Rožmberka. Čáslav si ale vymínuje, že může i nadále svobodně pomáhat sirotkům.⁵⁷ Nelze zatím určit, zda Čáslav skutečně konvertoval a přidal se k husitům z náboženských důvodů, nebo zda za jeho rozhodnutím stály spíše politické důvody a naděje na mocenský a majetkový vzestup. Každopádně, vimperská větev Kaplírů ze Sulevic již v husitském táboře zůstala a patřila k nejvýznamnějším stoupencům pozdějšího krále Jiřího na jihu Čech. Čáslav Kaplír ze

⁵² AČ I, s. 28.

⁵³ Jednalo se o Zbiroh.

⁵⁴ P. KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku. Medailony členů*, s. 251. Srv. i Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004, s. 67.

⁵⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 144.

⁵⁶ P. KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku*, s. 145.

⁵⁷ AČ III, s. 510.

Sulevic zemřel pravděpodobně ještě téhož roku a poručnicí jeho dvou synů, Mikuláše a Petra, se stala jeho manželka neznámého jména, ale původem z rodu Malovců.

Jako vimperský pán se objevuje Mikuláš Kaplíř přibližně na konci 40. let 15. století. Od té doby se také začínají odvíjet dlouhodobé spory vimperských Kaplířů ze Sulevic s pasovskými biskupy. Důvod těchto sporů není úplně jasný, zpočátku se snad jednalo spíše o majetkové a hraniční spory, které se projevovaly spíše jako lapkovské boje. Postupem času se ale (a to hlavně v době, kdy už na Vimperku vládl Mikulášův mladší bratr Petr) spor čím dál více posouval do politické roviny. O tom však až později.

V říjnu r. 1450 se Mikuláš spolu s dalšími zúčastnil vpádu do Bavorska o síle údajně asi 500 jízdních i pěších.⁵⁸ Dalším dokladem přeshraniční války je i Mikulášův vpád do Bavorska v roce 1458, při němž vypálil městečko Waldkirchen ležící na německé straně Zlaté stezky. V únoru 1459 dochází za prostředkování císaře Fridricha III., krále Jiřího a Ludvíka Landshutského mezi oběma stranami ke smíru, v němž se pasovská městská rada zavazuje, že bude Mikulášovi platit po dobu sedmi let ročně 100 liber a Mikuláš jí naopak bude sloužit s 12 jízdními. Jak píše Jiří Jánský, boje již s největší pravděpodobností neměly pouze soukromé důvody. Mikulášovo tažení totiž koresponduje s tažením českého krále Jiřího proti rakouskému arcivévodovi Albrechtu Habsburskému, bratru císaře. Mikuláš mohl být akcemi proti pasovskému biskupovi, který byl zároveň habsburským kancléřem, pověřen králem, kterému měl případně přispěchat na pomoc do Horních Rakous. Tomu, že Mikuláš figuruje mezi přívrženci Jiřího z Poděbrad a že v Bavorsku dost možná operoval právě v jeho zájmu, by odpovídalo i následné propuštění Vimperka z manství.⁵⁹ Nicméně, Mikuláš Kaplíř je jako stoupenec Jiřího z Poděbrad a člen poděbradské strany doložen již v r. 1450.⁶⁰

Snad právě kvůli pohraničním bojůvkám, táhnoucím se po celá 50. léta 15. století, se Mikuláš rozhodl posílit opevnění vimperského hradu a někdy kolem r. 1450 nechal zbudovat na severní straně hradu předsunutou pevnůstku, baštu zvanou Haselburg. Ta se, kromě nejvyššího patra, dochovala i s erbem Kaplířů ze Sulevic až do dnešních dob. Je navíc i krásnou ukázkou pohusitského vývoje opevnění, kdy se aktuálním trendem stávají právě různé předsunuté bašty a opevnění v předpolí hradebního systému.⁶¹

⁵⁸ AČ III, s. 60.

⁵⁹ J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice IV.*, s. 14-16.

⁶⁰ AČ II, s. 282-284.

⁶¹ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, 2. vydání, s. 211-212.

O Mikuláši Kaplířovi si můžeme udělat obrázek i z jiného úhlu pohledu, a to majetkového. Minimálně v letech 1458-1459 byl věřitelem svého mocného souseda, Jana z Rožmberka, který mu dlužil 300 kop grošů.⁶² R. 1454 Mikuláš i se svými dědici také získal od krále Ladislava právo vybírat na Zlaté stezce, obchodní cestě z Pasova, clo ze soumarských i tažných koní a vozů.⁶³ Mikuláš se tedy mohl směle řadit mezi vladyky disponující jak určitým bohatstvím, tak i jistým mocenským postavením na jihu Čech. Ještě lépe v tom na něho navázal jeho mladší bratr Petr, který se stal majitelem Vimperka r. 1467.⁶⁴

Petr Kaplíř ze Sulevic byl bezesporu nejvýznamnějším a nejbohatším, leč bohužel i posledním příslušníkem vimperské větve rodu. Na jihu Čech byl nej přednější stoupencem husitského krále Jiřího z Poděbrad a aktivně se zúčastňoval bojů s jeho odpůrci. Kromě účasti na politickém dění země byl především významným regionálním činitelem a nadto i pečlivým hospodářem, chránícím svůj majetek.

Velmi záhy poté, co se Petr ujal Vimperka, propukl konflikt s Janem II. z Rožmberka, který byl výsledkem opačného politického zaměření. Jan z Rožmberka sice v r. 1458 doslova prodal svůj hlas při volbě krále Jiřímu z Poděbrad a i potom vystupoval jako jeho stoupenec (přestože zůstal katolíkem), ale o deset let později se na nátlak českých katolických pánů, císaře i papeže vrátil zpět do katolického tábora.⁶⁵ Sice se tím uchránil před dalšími útoky ze strany Zelenohorské jednoty, jeho panství se ale záhy stalo terčem poděbradské strany, včetně vimperských Kaplířů ze Sulevic, o čemž vypovídá mj. i list helfenburského purkrabího Adama z Drahonice.⁶⁶

Petr Kaplíř má ale v této době mnohem větší potíže s novými útoky pasovského biskupa Oldřicha z Nussdorfu. Už v únoru 1468 si Petr Kaplíř stěžuje Janovi z Rožmberka na bezpráví, které na něm a jeho majetku pasovský biskup páchá.⁶⁷ V září r. 1468 potom pasovští vypálili (kromě jiného) Kaplířovo městečko Vimperk. O události nás zpravuje Adam z Drahonice, který 18. září 1468 sděluje Janovi z Rožmberka „novinky o Němcích“: „... *račte věděti, že tento pátek (16. Sept.) vtrhli do kraje. Tu hned Vlachovi pálili a s tvrzí, a to což jemu nespálili, s tím se holdoval. A ten den také spálili Vláškovu jednu ves, Ahníkovu*

⁶² AČ XIV, s. 81-2, s. 92.

⁶³ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 99. Vlastní listina se nedochovala, je ale zmíněna r. 1481, kdy král Vladislav Jagellonský potvrdil vimperské vrchnosti všechna dosavadní privilegia.

⁶⁴ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 99.

⁶⁵ K tomu více A. KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, s. 149-150.

⁶⁶ Hrad Helfenburk, nedaleko Vimperka, tehdy patřil Rožmberkům. Adam z Drahonice píše 14. července 1468 Janovi z Rožmberka, že Helfenburk je v nebezpečí, neboť husitská nižší šlechta z okolí je v pohotovosti a hrozí, že bude škodit na Janově majetku. AČ VII, s. 338.

⁶⁷ AČ XIV, s. 160.

*Budkovskému také jednu ves. Pak včera spálili panu Wintberskému několik vsí, a panu Přechovi ze Lčovic také několik vsí spálili. A dnes na úsvitě přitrhše k Wintberku k městečku, i dobyli šturmem a vypálili všecko, ale na lidech se žádná škoda nestala s vobú stran. A to učinivše i táhnú dnes zase do Němec. A tak hádají, že pěších mají přes tři tisíce a jjezdnych přes tisíc koní. A také měli sebú děla velká, ale vozóv měli sebú málo, málo přes XX vozóv.*⁶⁸

Pasovský nájezd byl pravděpodobně motivován především politicky a nábožensky a směřoval proti stoupencům krále Jiřího, který byl r. 1466 dán papežem Pavlem II. do klatby a proti němuž byly od r. 1467 uskutečňovány křížové výpravy. Ostatně, vimperský pán nebyl jediným napadeným husitským šlechticem v jižních Čechách.⁶⁹ Jiří Jánský se domnívá, že Oldřich z Nussdorfu byl informován o chystaném přeběhnutí Jana z Rožmberka na stranu Zelenohorské jednoty a se svým útokem počkal do této doby, což je velmi pravděpodobné. Petr Kaplíř byl každopádně asi útokem zaskočen a nezmohl se na větší odpor.⁷⁰ Pro městečko Vimperk to byla krutá rána, která ale možná byla k něčemu dobrá. O jedenáct let později pro ně totiž Petr Kaplíř vymohl u krále Vladislava Jagellonského povýšení na město, spojené především s právem hradeb, které by poskytly městu ochranu před dalšími nájezdy. O tom ale až později.

Koncem r. 1468 již plně propukl konflikt vimperských Kaplířů (zastoupených Petrem, neboť Mikuláš dlel na diplomatické misi v Polsku) s Janem z Rožmberka. R. 1469 dokonce Petr dobývá rožmberské městečko Haslach v Horních Rakousích; helfenburská posádka naopak kořistí dobytek na Vimpersku. Petrovi se také podařilo získat na svou stranu loupeživého panoše Jindřicha Roubíka z Hlavatec, který se v létě téhož roku zmocnil Netolic a ohrožoval hrad Helfenburk.⁷¹

V r. 1469 se také rozvinulo nepřátelství mezi Petrem Kaplířem a drkolenským proboštem. Drkolná byl bohatý klášter na pomezí Čech a Horních Rakous, u městečka Aignu. Rožmberkové měli na tomto klášteře určité podíly („nadanie“) a probošt drkolenský byl zároveň chráněncem pasovského biskupa, takže tento konflikt zcela odpovídá politickému ovzduší na jihu Čech. Právě kvůli svým podílům na drkolenském zboží se Rožmberkové

⁶⁸ AČ VII, s. 352-353.

⁶⁹ K tomu více J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice IV.*, s. 92-96.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice IV.*, s. 119-121.

všemožně snažili zabránit ozbrojenému konfliktu,⁷² ale marně, protože 19. června 1469 píše Petr Kaplíř Janovi z Rožmberka, že opověděl proboštu drkolenskému.⁷³

V této době pravděpodobně panovalo mezi Petrem Kaplířem a Janem z Rožmberka napjaté příměří, ale již v červenci 1469 dochází k dalšímu vyhrocení sporů. Z 18. července pocházejí tři opovědní listy okolní nižší šlechty proti Janovi z Rožmberka. Ve dvou z nich opovídají šlechtici vedle Mikuláše a Petra Kaplířů ze Sulevic,⁷⁴ třetí vydává Jindřich Roubík z Hlavatec se svým přítelem Václavem Záhoncem z Petrovic.⁷⁵ Konflikt s Janem z Rožmberka tedy propukl naplno. V lednu 1470 se královská strana pokusila o dobytí Helfenburka a Bavorova, to se ale nezdařilo.⁷⁶

Petr Kaplíř se neúčastnil bojů příliš dlouho, protože byl r. 1470 zajat přívržencem katolické strany a kašperským pánem Zdeňkem ze Šternberka a uvězněn v Českých Budějovicích. Vimperské panství měl po dobu jeho nepřítomnosti spravovat jeho synovec, známý válečník Václav Vlček z Čenova.⁷⁷ Jiří Jánský ovšem tuto tezi zpochybňuje s tím, že Vlček v inkriminované době mobilizoval kališnické vojsko na Žatecku a Rakovnicku a účastnil se tažení na Moravu.⁷⁸ Na vimperském hradě je dodnes dochována věž, která se nazývá Vlčkova, takže je pravděpodobné, že Václav Vlček z Čenova určitou spojitost s Vimperkem měl. Ani vimperská posádka během Petrova zajetí nelenila a mezitím vypálila pasovskému biskupovi tři vesnice.⁷⁹

V lednu 1471 je Petr Kaplíř propuštěn. 24. ledna 1471 s ním uzavírá smlouvu Zdeňk ze Šternberka. V ní je stanoveno, že si navzájem propustí zajaté vězně (stejně jako si navzájem propustí vězně Petr a Jan z Rožmberka). Dále Petr slibuje, že klenoty, knihy a

⁷² Krásně se jejich snaha zrcadlí v dochované korespondenci s Petrem Kaplířem. AČ VII, s. 377-8, 380.

⁷³ AČ VII, s. 381-2.

⁷⁴ V prvním opovědním listě to je Štěpán Horčice z Mažic, Otík a Jan z Přílepu, Jaroslav ze Skryje a z Čichtic, Chval z Dírného, Záhorka ze Záhoří a Tomek ze Slušovic. Kaplířové jsou v listě označeni jako „*páni naši milí*“, mohlo se tedy jednat o šlechtice v závislém, podřízeném postavení vůči Kaplířům. Druhý opovědní list vydávají Mikuláš z Polenska, Jindřich, Václav a Zikmund ze Sulevic, Závíš z Chodzova a Václav a Vít z Podvině; Mikuláše a Petra uvádějí jen jako „*přátele své milé*“ a jako důvod záští udávají bezpráví, kterého se Jan na Kaplířích dopouští. Oba listy byly vydány na Vimperku. SOA v Třeboni, oddělení Třeboň, fond Historica Třeboň, 1216-1659, sign. 2037, 2039 (též AČ III, s. 577).

⁷⁵ Jindřichovo záští vyplývá z dlouhodobých soukromých sporů s Rožmberky, ale evidentně je vydáno v součinnosti s ostatními, protože je datováno ve stejný den a taktéž na Vimperce a na Jindřichovu žádost připojil k tomuto listu svou pečeť i Petr Kaplíř ze Sulevic. SOA v Třeboni, oddělení Třeboň, fond Historica Třeboň, 1216-1659, sign. 2038 (též AČ III, s. 577-578).

K Jindřichovi Roubíkovi více František MAREŠ, *Jindřich Roubík z Hlavatec*, in: ČČM roč. LV, 1881, s. 73-87, 214-223.

⁷⁶ J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice IV.*, s. 119-121.

⁷⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*. Prachensko, s. 144.

⁷⁸ J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice IV.*, s. 119-121.

⁷⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*. Prachensko, s. 144.

svátosti patřící k Roudnickému klášteru, které má nyní Petr na Helfenburku,⁸⁰ přiveze do Velikonoc na Hasemburk Janu Zajíci z Hasemburka a z Kosti, nejvyššímu kancléři, k ruce Zdeňka ze Šternberka a jeho synů. Za další mají ustat pře mezi Petrem a pasovským biskupem – jejich rozhodčími mají být Zdeněk ze Šternberka a Jan z Rožmberka. Šternberk má také vydat Petrovi list a zápis na hrádek Helfenburk, totéž učiní Petr Kaplír Šternberkovi a jeho synům na Marherk (Marchek) v Rakousích.⁸¹ Šternberk také Petrovi dává list na to, že mu nebude škodeno. Ve smlouvě je taktéž uvedeno, že se Petr zapíše „proti Matyášovi“. O den později potom dochází v Českých Budějovicích ke smlouvě mezi Petrem Kaplířem a králem Matyášem. Petr nemá vystupovat proti Matyášovi až do skončení sporu mezi Matyášem a „někdy českým králem“ Jiřím (ten v této době ještě žije – umírá v březnu r. 1471). Stejně tak nemá škodit ani Matyáš Petrovi. Při jejich případných sporech je za rozhodčího stanoven Zdeněk ze Šternberka.⁸² Petr je tak přinucen přestoupit na stranu svých dosavadních protivníků. Ukončen byl i spor Petra Kaplíře s Janem z Rožmberka, ale konflikt s pasovským biskupem se dlouhodoběji vyřešit nepodařilo.

O Petrovi Kaplířovi ze Sulevic by toho bylo možno napsat ještě mnohem více, to ale není předmětem této bakalářské práce. V krátkosti lze říci, že se i nadále účastnil dalších bojů (např. r. 1476 tažení poručníka mladých nezletilých Rožmberků Bohuslava ze Švamberka proti rakouským pánům plenícím rožmberské statky,⁸³ či akcí proti pasovskému biskupovi), lokálních sporů s dalšími šlechtici i politického dění v zemi. Pro tuto práci je důležité zmínit ještě několik záležitostí, které se více vztahují k městu Vimperku.

Pro městečko Vimperk bylo zdaleka nejdůležitějším Petrovým činem to, že mu r. 1479 vymohl od krále Vladislava Jagellonského povýšení na město. Domnívám se, že to bylo zapříčiněno především krutou zkušeností z r. 1468, kdy bylo tehdy ještě neopevněné městečko vypáleno pasovskými vojáky. Petr Kaplír chtěl bezpochyby předejít dalším podobným situacím a nechtěl dopustit další nájezdy na městečko, které představovalo zdroj příjmů a které bylo navíc i koncovým městem jedné z větví Zlaté stezky, ze které Petrovi plynula cla. Zajištění ochrany městečka bylo zcela v jeho zájmu. Mimoto bylo jistě i otázkou prestiže, aby dosáhl pozdvižení městečka, které přiléhalo k jeho sídelnímu hradu; město mu navíc (na rozdíl od městečka) mohlo přinést i vyšší peněžní zisky (např. ve spojitosti s výročním trhem). Dne 24. dubna 1479 vydal Vladislav Jagellonský listinu, ve které na

⁸⁰ Mínen je hrádek Helfenburk na Litoměřicku, nazývaný také Hrádek u Úštěku. Ten byl Petrovi svěřen králem Jiřím r. 1467. J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice IV.*, s. 119-121.

⁸¹ Ten získali Kaplírův r. 1463 za válečné služby císaři Fridrichovi III. Tamtéž.

⁸² AČ VII, s. 20-22.

⁸³ AČ XIV, s. 267. Je z toho patrné, že přinejmenším v této době měl Petr Kaplír s Rožmberky přátelské vztahy.

žádost a za věrné služby Petra Kaplíře ze Sulevic povyšuje Vimperk na město, uděluje mu právo hradeb a na Petrovo přání i výroční trh na sv. Prokopa (4. července) a osm následujících dní. Zároveň měšťanům uděluje písecké městské právo. Nadto ještě povoluje měšťanům svobodně užívat Zlatou stezku, o kterou se také mají starat, ovšem s tou výminkou, že mýto z ní i nadále poplyne ve stejné výši vimperské vrchnosti.⁸⁴ Privilegium Vimperku uděluje písecké městské právo, což znamená, že se město Vimperk má řídit týmž městským právem jako Písek, který má pro Vimperk pravděpodobně fungovat i jako vyšší stolice, kterou lze v právních záležitostech žádat o naučení nebo rozhodnutí ve složité otázce. Písek se řídil tzv. jihoněmeckým právem. Vrchní stolicí pro Čechy (systém městského práva byl totiž vystavěn hierarchicky) bylo Staré město pražské, pak už bylo možné odvolat se jen k panovníkovi.

R. 1481 potvrzuje Vladislav Jagellonský Petrovi i dřívější privilegia, která byla vimperským pánům vydána jeho předchůdci na královském trůně – jmenovitě se jedná o listinu Václava IV. udělující hrad i městečko Vimperk s vesnicemi v manství Kaplířů ze Sulevic, dále o listinu Jiřího z Poděbrad vyvazující Vimperk z manství a nakonec o privilegium krále Ladislava, které povoluje vimperským pánům výběr cla na Zlaté stezce.⁸⁵

R. 1482 došlo ve Vimperku k zajímavé události, která by mohla dokazovat, že Petr Kaplíř nejen že podporoval husitskou stranu, ale že možná byl sám vyznáním podobojí. V tomto roce totiž na svém hradě hostil projíždějícího biskupa Augustina Sankturienského, který přijel do Čech vysvětit kališnické kněží a biřmovat věřící.⁸⁶

Petr se také živě zajímal o obchodní cestu z Bavorska, tzv. Zlatou stezku, po níž se do Čech dovážela sůl i jiné zboží. Přes Vimperk procházela jedna z jejích tří oficiálních větví, z čehož město i vrchnost samozřejmě profitovaly. Všechny tři větve se poté scházely v Bavorově, odkud vedla cesta dál do nitra Čech. Právě o tuto cestu vedl Petr spory s městem Písek. Z blíže neznámých důvodů chtěl Petr cestu z Bavorova odklonit na Vodňany, takže by se vyhnula městu Písek. Proti tomu Písečtí pochopitelně protestovali. Na soudu navíc předložili starodávnější a prokazatelnější výsady, a tak celý spor vyhráli. Spor byl uzavřen 30. 3. 1489 s tím, že Petr již nemá Píseckým nadále překážet.⁸⁷ Spor byl původně řešen při komorním soudu, ovšem 15. 11. 1488 Petr žádá, aby byla věc řešena před zemským soudem.

⁸⁴ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 100-102. Zde je přetištěn český překlad privilegia. Latinský originál se nachází v SOKA Prachatice, fond Archiv města Vimperk, sign. I-A-2. Edičně je zaznamenán v CIM IV/2, s. 198-200, č. 466.

⁸⁵ CIM IV/2, s. 200-201. Opis se nachází ve vimperské pamětní knize, fol. 61.

⁸⁶ P. KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku. Medailony členů*, s. 253.

⁸⁷ AČ V, s. 540-541.

Král mu opravdu vyhověl, zápis o smíru pochází z desek zemských.⁸⁸ Více bude o Zlaté stezce a dalších obchodních cestách pojednáno v samostatné kapitole v závěru práce.

Závěť učinil bezdětný Petr Kaplíř ze Sulevic r. 1494. V ní odkázal Vimperk svému příbuznému Zdeňkovi Malovcovi z Chýnova, statek Sedlce Pavlovi Malovcovi z Borotína a oblečení, nábytek, klenoty, listy a peníze své manželce Anně Půtové z Dírného.⁸⁹ Petr ale umírá až někdy mezi lety 1497-1499. R. 1497 je totiž doložen jako člen regionálního spolku sedmi měst z Plzeňského a Prácheňského kraje s některými šlechtici z týchž krajů, jehož cílem byla ochrana členů i cest před násilnými akcemi.⁹⁰

Petrova manželka Anna Půtová z Dírného činí svou závěť již jako vdova r. 1499. Nejdále v této době již byl tedy Petr mrtev. Annina závěť je pro nás velmi užitečným zdrojem informací o majetkových poměrech posledního vimperského Kaplíře. 22. ledna 1499 vydal král Vladislav Anně z Dírného mocný list, aby mohla svobodně nakládat s veškerým svým majetkem. Z 27. května 1499 pak pochází Annina poslední vůle. Za poručníky (vykonavatele závěti) ustanovuje svého bratra Oldřicha Půtu z Dírného, Zdeňka Malovce z Chýnova (kterému Petr odkázal Vimperk) a Pavla Malovce z Pacova. Jim také odkazuje všechny svůj majetek (hlavně peníze a dlužní úpisy). Pro nás je tato závěť podstatná hlavně proto, že Anna v ní vyjmenovává své dlužní úpisy – pohledávky, které zdědila po svém zemřelém manželovi a které nyní odkazuje svým dědicům s povolením vymáhat je. Dohromady se jedná o 6 dlužních úpisů v celkové výši 4 000 zlatých uherských, 1000 zlatých rýnských a 1650 kop grošů českých.⁹¹ Pro nás nejzajímavější je první listina pocházející pravděpodobně z r. 1476, v níž bratři Vok, Petr a Oldřich z Rožmberka zastavují Petru Kaplíři ze Sulevic za 4000 zlatých uherských (které Petr hotově zaplatil!) svůj zbořený hrad Hus, městečka Záblatí a Husinec a dalších asi 20 vesnic s příslušenstvím.⁹² Husské zboží se tedy po mnoha letech vrátilo zpět do (alespoň zástavního) držení vimperských pánů.⁹³ O majetkových poměrech posledních Kaplířů vypovídá i to, že po smrti Petra došlo ke sporu jeho vdovy Anny

⁸⁸ AČ IX, s. 472.

⁸⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 145. Originál listiny není dochován, existuje pouze pozdější verze z r. 1543 (DZ. 2. H 2).

⁹⁰ P. KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku. Medailony členů*, s. 253.

⁹¹ AČ XVIII, s. 111-113.

⁹² SOA v Třeboni, odd. Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, I A^u no. 32. Jedná se o opis na papíře z 5. ledna 1491, v dataci je rok 1476 přeškrtnut. Předpokládám, že ale k zastavení majetku došlo právě r. 1476, což je pravděpodobné i vzhledem k tomu, že Rožmberkové v této době ještě museli zápolit s dluhy, které po sobě zanechal Oldřich II. z Rožmberka.

⁹³ V moci zmiňovaných poručníků ale dlouho nezůstalo, neboť Rožmberkům se povedlo získat zboží husské a záblatské nejpozději r. 1506 zpět do svého vlastnictví. O tom vypovídá listina Jana z Rožmberka, v té době designovaného mistra převorství českého (johanité), v níž vyznává, že od svého strýce Petra dostal k užívání panství husské a záblatské a to po dobu, po kterou bude trvat jeho duchovní úřad. Originál listiny je uložen v SOA v Třeboni, odd. Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. I A^u no. 33.

s Václavem Vlčkem z Čenova o kostelní roucha v hodnotě 1000 kop míšeňských grošů, která měl Petr údajně Václavovi odkázat.⁹⁴

Z dlužních listů i dalších náležitostí tedy zcela jasně vyplývá, že Petr Kaplír patřil mezi velmi bohaté vladyky, když si mohl dovolit v takovém rozsahu půjčovat, a přinejmenším v tomto směru se vyšvihl mezi přední příslušníky svého stavu. Z celého přehledu kaplířovské éry na Vimperku je patrné, jak tato větev téměř neustále posilovala a rozmnožovala své bohatství i mocenské postavení, které vyvrcholilo za působení jejího posledního příslušníka, Petra Kaplíře ze Sulevic.

Závěrem můžeme konstatovat, že vimperská větev Kaplírů ze Sulevic patřila v 15. století k předním vladyckým rodům na jihu Čech. V průběhu století jejich význam narůstal, a to především díky tomu, že se stali čelnými představiteli husitské strany a později nejvýznamnějšími jihočeskými stoupenci Jiřího z Poděbrad. Těžko lze soudit, zda u nich došlo i k duchovní konverzi ke kališnictví, ale přinejmenším u posledního příslušníka vimperské větve, Petra, to je dost pravděpodobné. Petr Kaplír ze Sulevic patřil také k nejbohatším členům celého rodu a mohl si dokonce dovolit půjčovat vysoké částky, mj. i svým mocným rožmberským sousedům. Zboží, které Kaplířové na jihu Čech drželi a později i vlastnili, bylo v podstatě stálé – vimperský hrad s městečkem, později městem, a přiléhající vesnice. Na osudy celého panství, ale především městečka Vimperka měla vliv jejich měnící se politická (příp. i náboženská) orientace. Městečko bylo z těchto důvodů přinejmenším dvakrát dobyt a vypáleno. Pokaždé však poté od svých pánů obdrželo jistou „cenu útěchy“ v podobě privilegií, která mu byla udělena. V prvním případě se jednalo o právo svobodného kšaftování a o stanovení výše roboty pro měšťany, v druhém případě došlo k povýšení městečka na město s právem hradeb, výročního trhu a volného užívání Zlaté stezky. Vimperští Kaplířové se tak projevíli jako dobří hospodáři starající se o svůj majetek i poddané, nespíše při vědomí, že pouze vzkvétající městečko resp. město i ostatní zboží jim může zajistit dlouhodoběji výraznější zisky. Jejich úsilí se po hospodářské stránce očividně vyplatilo. Ne tolik se jim vždy dařilo stran válečných a politických akcí, přesto ale vždy zůstávali důležitými osobnostmi, se kterými bylo třeba počítat. Toto zevrubnější představení vimperské vrchnosti nám umožňuje lépe pochopit i postavení samotného městečka resp. města Vimperka: to, jakou hrálo roli v životě svých držitelů, i to, jak naopak činy a hlavně politické zaměření vimperských pánů zasáhly do jeho osudů.

⁹⁴ P. KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku*, s. 152. Roucha byla nakonec prodána a výtěžek rozdělán chudým.

2.3 Malovcové z Chýnova

Malovcům z Chýnova bude v rámci této kapitoly věnována o dost menší pozornost, jelikož Vimperk se do jejich vlastnictví dostal až na úplném sklonku středověku. Vzhledem k časovému ohraničení této práce mě zajímá pouze prvních přibližně třicet let jejich vlády nad vimperským panstvím, která ostatně nebyla nikterak dlouhá.

Malovcové z Chýnova byli větví jednoho z nejrozvětvenějších českých šlechtických rodů, který svůj původ odvozoval od jihočeské tvrze Malovice u Netolic. Jejich erbem byl půlený kůň zlaté barvy na modrém štítu. V této době lze vimperské Malovce označit jako vladycký (tento titul lze nalézt i v pramenech⁹⁵), nebo rytířský rod (jak bývají často nazýváni v literatuře). Domnívám se, že Malovce z Chýnova lze označovat i za rytířský rod, protože díky svému postavení, majetku i politickému zapojení stanuli mezi špičkou nižší šlechty. Jako příklad nám může posloužit právě první malovický majitel Vimperka, Zdeněk Malovec z Chýnova. Ten se účastnil zemských sněmů (hlavně v rámci projednávaných bojů mezi šlechtou a městy), r. 1504 byl kupříkladu členem poselstva českých stavů ke králi Vladislavovi,⁹⁶ asi od r. 1508 byl spolu s Petrem z Rožmberka hejtmánem Prácheňského kraje⁹⁷ a od r. 1510 byl jmenován namísto Albrechta Rendla z Oušavy nejvyšším písařem.⁹⁸ Ani majetkově si nestál nejhůř. Kromě Vimperka a přilehlých vesnic vlastnil i panství Březnice, které koupil r. 1506. O jisté zámožnosti vypovídá i fakt, že do války proti Šlikům si mohl dovolit vyslat 9 pěších a (pravděpodobně) 1 vůz.⁹⁹ Toto vše svědčí tedy o tom, že Zdeněk Malovec z Chýnova a na Vimperce patřil k významným příslušníkům svého stavu.

Po smrti Petra Kaplíře ze Sulevic se v souladu s jeho poslední vůlí ujal Vimperk jeho příbuzný Zdeněk Malovec z Chýnova. Jeho postavení a aktivity v rámci země jsme si již přiblížili výše, z hlediska města Vimperka zbývá pouze dodat, že zcela určitě věnoval svou pozornost Zlaté stezce, protože r. 1502 ukončil spory o obchodní cestu s Prachatickými (viz kapitola o Zlaté stezce) a jisté potyčky měl i s „Němci“, kteří r. 1507 cestu zasekali.

⁹⁵ AČ IX, s. 29.

⁹⁶ Spolu s pány Jindřichem z Hradce a Albrechtem z Kolovrat a na Libštejně, za vladyky se kromě Zdeňka účastnil i Albrecht z Oušavy. AČ VI, s. 313.

⁹⁷ Z r. 1508 pochází královské ustanovení, ve kterém jsou oba nabádáni především k udržování klidu a pořádku a snaze o vymýcení všeho „neřádstva“ a drobných opovědních válek. AČ VI, s. 377.

⁹⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 145.

⁹⁹ AČ VI, s. 316. Jedná se o rozsáhlý soupis branců a vozů, které do války posílali jednotliví šlechtici. Kupříkladu Rožmberkové vyslali 150 pěších a 7 vozů, strakonický pán 40 pěších a 3 vozy. V seznamu figuruje velmi mnoho drobných šlechticů, kteří vyslali třeba jen 1 pěšího. 9 pěších je tudíž v rámci nižší šlechty poměrně vysoké číslo.

Vzhledem k tomu, že se ale Zdeňka v této záležitosti ujal sám král, museli Němci ustoupit.¹⁰⁰ Zdeněk zemřel r. 1512 a Vimperk pak po několik let spravovala jeho vdova Kateřina z Radiče, která r. 1519 k Vimperku přikoupila další vesnice.¹⁰¹

Vimperk poté drží jejich dva synové, Jan (ten asi od r. 1517)¹⁰² a Petr. Mezi nimi pravděpodobně docházelo k majetkovým třenicím a nejspíše z toho důvodu mezi nimi vznikla 28. 9. 1531 smlouva, ve které si majetek rozdělují.¹⁰³ Janovi připadl vimperský hrad a polovina města i předměstí, Petr zase obdržel březnické panství, baštu Haselburg (součást opevnění vimperského hradu), polovinu města Vimperka i předměstí a některé vsi. Rozděleny mezi ně byly i lesy, louky, rybníky, potoky, dvory, mlýny a další majetek. Jan Malovec také přenechal svému bratrovi přibližně 30 vesnic. Z výčtu rozděleného majetku vyplývá, že Malovcové z Chýnova a na Vintrberce na tom nebyli co do majetku nijak špatně a můžeme je rozhodně radit mezi poměrně zámožnou nižší šlechtu. Svůj zájem směřovali i do oblasti těžby zlata, stříbra a dalších kovů na Šumavě, o čemž svědčí jejich dohoda o případné nalezené žíly. Obširný zápis o rozdělení majetku řeší i další záležitosti, ty však již nejsou pro nás tolik podstatné, nebo budou zmíněny v kapitole o městských budovách.

Vimperští Malovcové, přinejmenším Petr Malovec, byli kališnického vyznání. Svědčí o tom např. skutečnost, že do Vimperka uvedl kališnického kněze¹⁰⁴ a dokazuje to i cechovní privilegium vydané Janem a Petrem r. 1530 pro vimperské krejčí, ve kterém se výslovně stanovuje, že všichni mistři i tovaryši krejčovského cechu mají po vzoru Písku přijímat podobojí.¹⁰⁵ Cechovnímu privilegiu bude věnována pozornost v rámci kapitoly o městě.

Spory obou malovických bratrů ale neustaly ani po smlouvě z r. 1531, a tak r. 1534 prodal Jan svůj díl majetku Petrovi, který se tak stal jediným vlastníkem Vimperka. Tímto časovým bodem ohraničuji symbolicky i tuto kapitolu o dějinách města a jeho vrchnosti. Nacházíme se na samém sklonku středověku a není ambicí této práce sledovat další, raně novověký vývoj.

¹⁰⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*. Prachensko, s. 145. O této události je dochován zápis i ve vimperské pamětní knize, fol. 1^r.

¹⁰¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*. Prachensko, s. 145.

¹⁰² V tomto roce povoluje jistým vimperským měšťanům prodej domu. Vimperská pamětní kniha, fol. 6^r.

¹⁰³ DZV 42, A 27; DZV 45, B 16.

¹⁰⁴ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 117.

¹⁰⁵ SOA v Třeboni, oddělení Č. Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. V AZ no. 2. Jedná se o originál na pergamenu. Kališnické vyznání Petra Malovce ostatně koresponduje i s jeho zapojením do prvního stavovského povstání r. 1547, po kterém mu byl zkonfiskován veškerý majetek včetně Vimperka.

3. Město Vimperk

Přidržíme-li se definice, kterou ve svém nejznámějším díle o středověkém městě navrhuje F. Hoffmann, pak je město „druhem lidského sídliště vyššího typu“, ¹⁰⁶ které je charakterizováno několika hlavními funkcemi – především ekonomickou, geografickou, stavební, vojenskou, sociální, politickou, právní a kulturní. ¹⁰⁷ To, co činí město městem, je ale především městské právo, které odlišuje měšťany od ostatních poddaných lidí a zaručuje jim jistá práva a svobody. Středověké město je důležité a cenné především pro svůj ekonomický potenciál, který zahrnuje rozvinutější formy řemeslné výroby i obchodu. V případě poddanského města jsou sice městské funkce omezenější, vlastnictví města je ale pro vyšší stavy otázkou prestiže i způsobem zajištění stálých příjmů, oproti výnosům z vesnice či trhové vsi nepochybně vyšších.

Počátky městského zřízení ve Vimperku pro nás asi navždy zůstanou zahaleny rouškou tajemství. V pramenech nejsou dochovány zprávy o tom, kdy městečko Vimperk jako takové vlastně vzniklo, ani jakým se původně řídilo městským právem (k této otázce viz podkapitulu Vývoj městského zřízení). Jisti si ale můžeme být tím, že Vimperk byl vždy městem poddanským. Z valné většiny byla jeho vrchností šlechta; ve 2. polovině 14. století jej načas držel bohatý pražský měšťan a jistou dobu i sám český král (jako komorní město). Vimperští měšťané tedy i přes jisté výsadnější postavení oproti obyčejným obyvatelům města a venkovánům, které jim bylo zaručeno městským právem, zůstávali především poddanými své vrchnosti, které byli povinni slibem věrnosti a odváděním předepsané feudální renty a dalších platů. O velikosti města nemáme ze středověkého období žádné zprávy, z r. 1577 ale existuje soupis obyvatel Vimperka, podle nějž mělo město tehdy 92 domů, odhadem asi 600-700 obyvatel. ¹⁰⁸

Do r. 1479, kdy byl Vimperk povýšen na město, se pro něj nejčastěji užívá označení „městečko“. Této problematice se blíže věnuje následující podkapitola; nyní se spokojíme pouze se snahou o vymezení konkrétní náplně tohoto slova ve spojitosti právě s Vimperkem. Před r. 1479 neexistuje ve Vimperku žádný doklad o právu trhu, lze jej ale předpokládat, neboť právo konat trhy bylo jednou z hlavních ekonomických funkcí každého města, potažmo městečka. Vimperk také před tímto datem neměl hradby, což mělo za následek i jeho dvojitý dobytí r. 1422/1423 a 1468. Nějaký méně dokonalý způsob hrazení ale v této době nemůžeme vyloučit. Zcela určitě již v 15. století disponovalo město rozvinutou formou městské

¹⁰⁶ F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 16.

¹⁰⁷ F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 19.

¹⁰⁸ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 128.

samosprávy v podobě konšelského sboru (v čele s purkmistrem) a obecních starších, přičemž ale ani rychtář ještě neztratil zcela své postavení. O konkrétní podobě městského práva nemáme pro dobu před r. 1479 vzhledem k malé dochovanosti pramenů žádnou představu.

Úkolem následujících podkapitol je prohloubení a doplnění našich znalostí o pozdně středověkém městě Vimperku a to především ve sféře hospodářské a sociální, ale i právní a kulturní, nakolik to dochované prameny umožní.

3.1 Vývoj městského zřízení

Cílem této krátké kapitoly je snaha o zachycení vývoje městského zřízení ve Vimperku od prvního osídlování vimperského podhradí až po jeho povýšení na město v r. 1479. O počátcích vimperského sídliště toho mnoho známo není. Po založení hradu na počátku 60. let 13. století se v jeho podhradí a blízkém okolí začali postupně usazovat první obyvatelé budoucího města Vimperka, především kupci a řemeslníci.¹⁰⁹ Je dost pravděpodobné, že se z valné většiny jednalo o německé kolonizátory přicházející do Čech. Svědčí pro to jak pohraniční geografická poloha Vimperka, rozmach německé kolonizace ve 13. století i pozdější vzhled sídliště z hlediska jeho stavebního založení vycházejícího zřejmě z jihoněmeckého vzoru (zejména podélný půdorys náměstí - tzv. ulicovka - s farním kostelem Navštívení Panny Marie umístěným v jeho rohu).¹¹⁰

Osídlení pod hradem¹¹¹ se rozhodně utěšeně rozvíjelo, protože již v listině Karla IV. z r. 1359 je jmenováno jako „opidum“. ¹¹² V již zmiňované listině dává Karel IV. Janovicům v léno hrady Vimperk, Hus a Kunžvart, městečka Vimperk, Husinec a Záblatí a 36 vesnic. Vimperk, Husinec i Záblatí jsou v tomto dokumentu označeny jako „opida“, což svědčí o vyšším stupni jejich rozvoje z hlediska vývoje městského zřízení a poukazuje na předchozí udělení městského práva.¹¹³ Není proto nepravděpodobné, že k založení městečka došlo plánovitě již brzy po rozvoji podhradí, jak to ostatně předpokládá i literatura.¹¹⁴ Jiné doklady o existenci města z této doby ale neexistují, takže lze tuto skutečnost pouze předpokládat, nikoli však potvrdit.

¹⁰⁹ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 96.

¹¹⁰ Günther HRABĚ DE ANGELIS, *Winterberg im Böhmerwald. Sozialstruktur und Volksleben-Tradition und neue Wege*, Marburg 1990, s. 37-38.

¹¹¹ Václav Starý uvádí, že se jednalo o trhovou osadu, ačkoli pro toto tvrzení neexistuje žádný pramenný doklad. V. STARÝ, *Nejstarší zachovaná vimperská městská kniha*, in: Archivum Trebonense 82, Třeboň 1982, s. 27-37.

¹¹² RBM VII, s. 167-168, č. 261. Viz též G. HRABĚ DE ANGELIS, *Winterberg im Böhmerwald*, s. 18.

¹¹³ Výraz „oppidum“ značí existenci právního města. Více k městské terminologii J. KEJŘ, *Vznik městského zřízení v Čechách*, s. 72-95.

¹¹⁴ G. HRABĚ DE ANGELIS, *Winterberg im Böhmerwald*, s. 37.

V 15. století už je situace stran dochovanosti pramenů lepší. Prameny přinášejí další doklady svědčící pro existenci městského zřízení ve Vimperku. V česky psané listině Kunáta Kaplíře ze Sulevic z r. 1424, v níž je vimperským měšťanům uděleno právo svobodného kšaftování, je Vimperk označen za město.¹¹⁵ Samo udělení práva svobodného kšaftování svědčí opět o jeho právním vývoji. Rozvoj městské samosprávy prokazují zmínky o konšelech a obecních starších, kteří jsou tak prvně pro Vimperk doloženi. Další zmínka o Vimperku z r. 1468 o něm hovoří jako o „městečku“¹¹⁶ – terminologie tedy patrně kolísala. Vzhledem k tomu, že po právní stránce neexistuje rozdíl mezi městem a městečkem (jak přesvědčivě dokazuje J. Kejř),¹¹⁷ lze Vimperk v 15. století po právní stránce prohlásit za plnohodnotné město. Jaký pak ale měla význam pozdější žádost Petra Kaplíře ze Sulevic směřovaná králi Vladislavovi o vyzdvižení Vimperka na město?

Z 24. 4. 1479 pochází latinsky psaná listina krále Vladislava Jagellonského, kterou král vyzdvihuje městečko Vimperk na město a uděluje mu písecké městské právo.¹¹⁸ Doslova je uvedeno: „...*predictum opidum Wintmberg in civitatem locamus et erigimus...*“. Je tedy patrné, že mezi výrazy „*oppidum*“ a „*civitas*“ musel existovat podstatný kvalitativní rozdíl. Hlavní výsadou, kterou Petr Kaplíř pro své město vymohl, bylo bezpochyby právo hradeb, které byly pro Vimperk po předchozích zkušenostech životně důležité, a poté výroční jarmark, který nepochybně přispíval k prestiži i hospodářskému rozkvětu města. Král Vladislav ale nadto uděluje vimperským měšťanům a obyvatelům právo města Písku: „*Predicti eciam cives et incole dicte civitatis Wintmberg pro tempore existentes, ut volumus et statuimus, omnibus eisdem libertatibus, iuribus, graciis, privilegiis, indultis et prerogativis libere gaudere poterint et debebunt perpetuis temporibus in futurum, quibus civitas nostra Piesek ipsis vicina utitur et gaudet quomodolibet de consuetudine vel de iure.*“ To, že je Vimperk již dříve označován jako „*opidum*“, „*město*“, „*městečko*“ svědčí nepochybně o existenci městského zřízení. To, že byl Vimperk r. 1479 obdařen právem města Písku, pak neznamená nutně, že až v tomto okamžiku se z Vimperka stalo město. Znamenalo to mnohem spíše, že z vůle královny se Vimperk nemá dále řídit doposud užívaným (a blíže neznámým) právem, ale k jeho potřebám má od této chvíle sloužit (vyšší) právo královského města

¹¹⁵ CIM IV/1, s. 344-346, č. 237. Originál privilegia se nachází v SOKA Prachatice, ve fondu Archiv města Vimperka, sign. I-A-I; opis ve vimperské městské knize, fol. 55-56^r.

¹¹⁶ AČ VII, s. 352-353. V listu Janovi z Rožmberka ze září r. 1468 píše helfensburský purkrabí Adam z Drahonice, že Němci vypálili městečko Vintřberk.

¹¹⁷ J. KEJŘ, *Vznik městského zřízení v Čechách*, s. 42-44. Autor odmítá rozlišování mezi městy a městečky jako nedostatečně odrážející složitý proces vývoje městského zřízení. Stejně tak i termíny „*oppidum*“ i „*civitas*“ dle jeho mínění označují v obojím případě plně rozvinuté, institucionalizované město.

¹¹⁸ Latinský originál se nachází v SOKA Prachatice, fond Archiv města Vimperka, sign. I-A-2. Edičně je zaznamenán v CIM IV/2, s. 198-200, č. 466.

Písku.¹¹⁹ Vyzdvižení Vimperka z „oppidum“ na „civitas“ pak rozhodně svědčí o vyšším dosaženém postavení Vimperka. Město nabývá nových práv hradeb a jarmarku a je obdařeno městským právem královského města Písku – jedná se tedy o významná a prestižní polepšení. V povyšovací listině z r. 1479 lze možná spatřovat i jakési vyrovnání reality a práva, určité právní stvrzení skutečného stavu. Není totiž jasné, jakým způsobem Vimperk původní předpokládané městské právo, kterým se řídil do r. 1479, získal.

Městem po právní stránce byl tedy Vimperk již mnohem dříve (jak to prokazují výše zmiňované prameny), ale patrně nebyl zcela plnohodnotným městem, protože mu až do r. 1479 (vzhledem k absenci hradeb a jarmarku) scházely některé významné funkce města. V této souvislosti bych proto navrhovala užívání výrazu „městečko“¹²⁰ pro tu dobu, než Vimperk získal r. 1479 výše zmiňovaná práva, která jej bezpečně zařadila mezi po všech stránkách plnohodnotná města Českého království.

Vimperk se ve středověku nacházel v oblasti jihoněmeckého právního okruhu. Bohužel se ale nedochovaly žádné prameny typu městských statut, nařízení, naučení, právních knih apod., které by konkrétně vypovídaly o vimperském městském právu. Není proto možné určit, nakolik bylo po r. 1479 písecké městské právo skutečně přejímáno. O podřízenosti Písku jako stolici nižšího řádu¹²¹ svědčí žádost vimperské městské rady o naučení, pocházející nicméně až z r. 1543.¹²² Jistou orientaci na Písek prozrazují i dvě cechovní privilegia ze sledovaného období, kterým bude věnována pozornost dále.

3.2 Pamětní kniha města Vimperka

Městské knihy jsou specifickým písemným produktem městské správy, který vznikl za účelem evidence a zajištění právních pořízení jak jednotlivých měšťanů, tak celého města. V českých zemích se začaly postupně vyvíjet pravděpodobně od konce 13. století. Během 14. století jejich počet vzrůstá a postupně dochází k jejich dělení podle obsahového zaměření.¹²³ Pro moderní historické bádání bylo nezbytné vytvořit klasifikaci městských knih, která by usnadňovala orientaci v jednotlivých typech knih a umožnila tak efektivnější práci s nimi.

¹¹⁹ Což ale rozhodně nic nemění na poddanském postavení Vimperka.

¹²⁰ Se kterými ostatně pracují ve svých dílech i F. Hoffmann a J. Macek.

¹²¹ V rámci hierarchické posloupnosti pražského právního okruhu, do něhož Písek spadal.

¹²² SOA v Třeboni, odd. Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. V As 7c.

¹²³ Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526*, in: Acta Universitatis Carolinae Philosophica et historica 4, Praha 1963, s. 5-28 (úvod ke katalogu). Srvn. Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, s. 52-85, Praha 1953; Rostislav NOVÝ, *Písemnosti městské správy v letech 1310-1526*, in: Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ (eds.), *Česká diplomatika do r. 1848*, Praha 1971, s. 156-176.

Jednou z nejznámějších typologií českých městských knih je bezesporu Vojtíškově dělení městských knih z r. 1916,¹²⁴ které knihy rozčleňuje na dva základní okruhy – knihy k pojištění právních potřeb města jako celku a knihy k pojištění soukromých práv jednotlivých měšťanů. Další badatelé na toto dělení navazovali. A. Haas doplnil typologii o knihy památné a knihy vzniklé z přenesené veřejnoprávní působnosti města.¹²⁵ Pro potřeby této práce se přidržíme dělení knih podle R. Nového, uvedeného v úvodu k Soupisu městských knih českých,¹²⁶ které je velmi podobné Haasově typologii, ale díky propracovanější struktuře se jeví jako nejpřehlednější. Městské knihy jsou v něm rozčleněny na čtyři základní typy (které se pak dále dělí) – na knihy pamětní, knihy městské správy, knihy městského soudnictví a knihy vzniklé z přenesené veřejnoprávní působnosti města. Nejstarší dochovanou vimperskou městskou knihu můžeme podle tohoto dělení bezpečně zařadit mezi knihy pamětní, jak o tom ještě bude pojednáno dále v textu.

Původně byla všechna písemná právní pořízení města i jednotlivých měšťanů vyhotovována v listinné podobě. Jak ale městská agenda postupně narůstala, bylo zapotřebí zavést pružnější formu zápisů jak kvůli evidenci, tak pro případ ztráty či zničení listiny. Proto začaly vznikat první městské knihy. Ty měly zpočátku pouze dokazovací funkci – tj. byly v nich vedeny zápisy pro paměť a evidenci pořízení, která již byla uskutečněna. Teprve postupem času získávají zápisy v městských knihách právní působnost i samy o sobě a začínají tak nahrazovat listiny. Zápisy přestávají plnit pouze funkci evidenční a dokazovací, ale začíná se jich užívat namísto listinných pořízení. To ale neznamená, že by se listinná forma právních pořízení vytratila, naopak listiny i městské knihy v rámci městské písemné administrativy dlouho koexistují vedle sebe.¹²⁷

V dobách dvoukolejnosti městské správy, která spočívala jak v rukou zástupce vrchnosti – rychtáře, tak v rukou městské rady jakožto samosprávného orgánu, byly podvojně vedeny i městské knihy. Radní knihy sloužily vedle pamětních zápisů hlavně pro zápisy právních pořízení soukromých osob, zatímco knihy soudní měly spíše protokolární charakter a sloužily k evidenci záležitostí projednávaných na městském soudě. Když ale dochází k převládnutí moci městské rady a úpadku rychtářského úřadu (na poč. 15. století), ovládne městská rada soud a radními manuály nahradí rychtářské soudní knihy. Tato podvojnost však

¹²⁴ V. VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií, s. 80.

¹²⁵ František ROUBÍK - Antonín HAAS - Josef KOLLMAN - Zdeněk FIALA (eds.), *Slovníček archivní terminologie*, Praha 1954, s. 22-23.

¹²⁶ R. NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě*, s. 10; též J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ (eds.), *Česká diplomatika*, s. 170.

¹²⁷ J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ (eds.), *Česká diplomatika*, s. 162-165.

neplatí pro menší města, protože v nich se městská rada i soud personálně překrývaly a odlišovaly se pouze osobou představeného – rychtáře, nebo purkmistra. Proto v nich ani městské knihy nebyly vedeny podvojně.¹²⁸

Hlavním pramenem, o který se opírá tato práce, je městská kniha města Vimperka, která vznikla současně s povýšením Vimperka na město 24. dubna 1479. Tato kapitola si klade za cíl stručné obeznámení s pramenem, jeho představení a zařazení v rámci výše zmíněné typologie městských knih, naznačení způsobu zapisování a představení knihy (zejména) po stránce obsahové. Není ambicí této práce podat ucelený diplomatický rozbor knihy; ta je brána spíše jako pramen k bližšímu poznání poddanského města Vimperka v poslední čtvrtině 15. a v prvních třech dekáдах 16. století a nebude vytěžena v plném rozsahu.

Originál nejstarší městské knihy Vimperka (jak bývá též někdy v literatuře nazývána) se nachází ve Státním okresním archivu Prachatice, ve fondu Archiv města Vimperk,¹²⁹ ve zdigitalizované podobě je pak přístupná na webových stránkách Státního oblastního archivu v Třeboni.¹³⁰ Kniha je vedena v evidenci v Soupisu městských knih českých od r. 1310 do r. 1526,¹³¹ kde nalezneme krátký záznam obsahující popis jejího vnějšího vzhledu a stručné představení knihy po stránce obsahové. Pamětní kniha Vimperka posloužila i jako paleografický pramen pro řadu Album pozdně středověkého písma,¹³² kde jsou stručně představeny jednotlivé písařské ruce vybraných pozdně středověkých zápisů a nafoceny a přepsány krátké ukázky. O nejstarší vimperské městské knize napsal také krátký článek Václav Starý.¹³³ Věnuje se v něm ale především vnějšímu popisu knihy, struktuře zápisů z hlediska data jejich pořízení a četnosti a rozboru písařských rukou a hledání jim odpovídajících městských písařů. Rozbor zápisů po obsahové stránce ale téměř pomíjí. Jiná literatura, která by výslovně zpracovávala vimperskou pamětní knihu, neexistuje; kniha bývá využívána jako pramen pro dějiny města Vimperka,¹³⁴ přičemž je pozornost věnována především prepisům privilegií a výpisům z desek zemských v ní obsaženým a ostatní zápisy civilně soudního rázu (jako např. trhy, testamenty, majetková vyrovnání) jsou většinou pomíjeny. Tato práce chce věnovat pozornost i těmto zápisům soukromě právního charakteru

¹²⁸ J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ (eds.), *Česká diplomatika*, s. 172-173.

¹²⁹ SOKA Prachatice, fond Archiv města Vimperk, sign. II-34.

¹³⁰ www.digi.ceskearchivy.cz (ověřeno 25. 4. 2014).

¹³¹ R. NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě*, s. 186-187.

¹³² Hana PÁTKOVÁ, *Album pozdně středověkého písma*. Svazek XI. Jižní Čechy, Dolní Břežany, 2010.

¹³³ V. STARÝ, *Nejstarší zachovaná vimperská městská kniha*, in: Archivum Trebonense 82, Třeboň 1982, s. 27-37.

¹³⁴ Především využita pro publikaci J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, České Budějovice 1979.

a pokusit se z nich získat další možné informace k ucelení pohledu na pozdně středověký Vimperk. Pominuty ale nebudou ani ostatní zápisy.

Pojem pamětní kniha má v rámci dělení městských knih dvojí význam. V tom prvním se jedná o smíšený typ městské knihy, do které byly pořizovány zápisy všeho druhu bez ohledu na to, zda se jednalo o zápisy k pojištění práv jednotlivých měšťanů, celého města nebo o různé pamětní záznamy. V počátcích rozvoje městského knihovnictví byly zpravidla všechny městské knihy smíšeného rázu a teprve postupně se začínají kvůli narůstající administrativě města obsahově dělit. Tehdy se i pamětní knihy po obsahové stránce specializují a stávají se knihami určenými pro zápisy nejrůznějších „pamětihodností“ nebo privilegií. V menších městech pak často nedocházelo k dělení knih, ale byla vedena pouze jedna, pamětní kniha, do níž byly pořizovány všechny typy zápisů.¹³⁵

Pamětní kniha města Vimperka je právě tímto typem městské knihy – tedy pamětní knihou smíšeného charakteru. Obsahuje zápisy nejrůznějšího druhu – od soukromě právních pořízení pro pojištění práv jednotlivých měšťanů (jako např. záznamy o trzích, testamentech, majetkových vyrovnáních, svědectvích – vedené jak pro paměť, tak i s právní působností) až po přepisy privilegií a výpisy z desek zemských či register komorního soudu.

Kniha je psána na papíře a má dochovanou původní vazbu – dřevěné desky potažené kůží. Obsahuje celkově 195 folií, přičemž foliace je pozdější.¹³⁶ Zápisy jsou v drtivé většině v češtině, pouze fol. 99^v-104^r obsahují záznamy v němčině, přičemž první z nich je datován k r. 1642. Mimoto má poměrně mnoho zápisů dataci uvedenou v latině. Co se týče druhu písma, jsou pozdně středověké zápisy, na kterých spočívá těžiště mé pozornosti, zaznamenávány českou novogotickou polokurzívou. Strany všech folií byly rozděleny do dvou sloupců, do nichž byly vepisovány jednotlivé zápisy. Spíše výjimečně se objevují i zápisy přes celou šíři strany. Pro přehlednost uvádím tabulku (viz Tabulka 1 v příloze práce), v níž jsou zaznamenány jednotlivé druhy zápisů, seskupené v určité obsahové oddíly s přibližnými datacemi. Datace označují datum učinění pořízení, nikoli datum vložení do knihy.

V zápisech sice lze vysledovat určité obsahově vyhraněné oddíly, ty však od sebe nejsou výrazněji odděleny (např. nadepsáním oddílu). Kniha patrně vznikala tak, že pro určité typy zápisů (pojištění práv jednotlivých měšťanů, přepisy privilegií, výpisy z desek

¹³⁵ J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ (eds.), *Česká diplomatika*, s. 170-171.

¹³⁶ R. NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě*, s. 186.

zemských, nadace) byla předem vyhrazena určitá folia, která byla postupně zaplňována. Není výjimkou, že pro některé mladší zápisy bylo využito pravděpodobně náhodně zvoleného volného místa.¹³⁷ Zápisy důležité pro poznání pozdně středověkého Vimperka (tedy obsahově – avšak nikoli vždy časově – spadající přibližně do období končícího r. 1530) se stejně jako celá kniha vyznačují typologickou pestrostí. Najdeme mezi nimi zápisy pro paměť, zápisy k pojištění práv jednotlivých měšťanů – civilně nesporné (trhy, testamenty, kvitance, obligace, aj.) i civilně sporné, zápisy o majetkových nadáních, přepisy privilegií udělených městu a výpisy z desek zemských a z královských register komorního soudu. Pro přiblížení skladby zápisů poslouží tabulka zachycující pozdně středověká pořízení (viz Tabulka 2 v příloze práce). V ní jsou uvedeny jednotlivé typy zápisů a je rozlišeno, pokud je to možné určit, datum události a datum vložení zápisu do knihy. Připojena je i kolonka s údajem o právním charakteru zápisu. Typ zápisu „pro paměť“ znamená, že se pravděpodobně jedná o zápis, který plní funkci evidenční a dokazovací, a přepisuje již dříve jinou formou učiněné pořízení. Naopak typ zápisu, který je uskutečněn „mocí knih“, značí, že právní pořízení vstupuje v platnost právě vložním zápisu do knihy a že tedy pravděpodobně neexistuje jiné (např. listinné) zachycení daného pořízení. To je naznačeno i užitou formulací zápisu v minulém i přítomném čase – např.: „...prodal jsem a mocí knih těchto prodávám...“

V knize se důsledně operuje s pojmem „městské knihy“ v množném čísle. To by mohlo značit, že kniha byla původně psána na složky a až později opatřena vazbou, s jistotou to ale nelze tvrdit. Není ale možné vyloučit ani existenci jiných, nedochovaných knih. Z uvedené tabulky je patrné, že určité typy zápisů v pozdně středověké době chybí (např. obnovování městské rady, finanční záležitosti města, trestní záležitosti). Zápisy k pojištění práv jednotlivých měšťanů jsou v podstatě výlučně hospodářského charakteru a týkají se majetkových převodů. I tak mezi nimi chybí jisté druhy pořízení – jako např. smlouvy, nebo ve větší míře testamenty. Je také důležité povšimnout si datací zápisů, ze kterých je patrné, že v mnoha letech pravděpodobně žádné zápisy do knihy vkládány nebyly. Mnoho zápisů bylo také pořízeno tzv. pro paměť (jak už bylo vysvětleno výše) a sloužilo tedy spíše jako pojištění právního pořízení uskutečněného jiným způsobem. Tyto všechny aspekty evokují domněnku, že stále ještě bylo mnoho právních pořízení uskutečňováno listinnou formou a pouze některá pořízení byla pro větší jistotu zaznamenána i do městské knihy. Zároveň lze ale pozorovat i postupný průnik zápisů (od r. 1495), které svou právní působností nahrazují listinné pořízení, přičemž ale zápisy pro paměť stále tvoří významnou část zápisů.

¹³⁷ Příkladem může být fol. 1, které snad původně sloužilo jako předsádka knihy.

Ke vzniku dalších městských knih došlo ve Vimperku až v 2. polovině 16. století a v 17. století.¹³⁸

Podíváme-li se blíže na chronologickou linii pozdně středověkých zápisů k pojištění práv jednotlivých měšťanů,¹³⁹ pochopíme více způsob zapisování do knihy. Zdá se, že v základní linii postupuje kniha v rámci těchto zápisů relativně chronologicky, ale občas se objevují zápisy, které svou datací vybočují z plynulého chronologického postupu (bývají jak mladšího, tak i staršího data). Při bližším prozkoumání lze ale zjistit, že téměř všechny tyto zdánlivé anachronismy mají svou logiku a účel. Jsou totiž zapříčiněny jak způsobem zapisování do knih, tak i samotným účelem zápisu. U některých zápisů bylo pravděpodobně vynecháno místo pro případný navazující zápis, který by se k zápisu prvnímu obsahově vztahoval. Takové případy lze i konkrétně najít¹⁴⁰ a tento záměr v sobě pravděpodobně obsahují i četná nepopsaná místa v knize. Najít lze ale i příklad zápisu se starší datací události mezi řadou zápisů mladšího data.¹⁴¹ To je pravděpodobně záměr pořizovatele, který před vložením zápisu nechal zapsat i pořízení staršího data, které s následujícím pořízením souvisí (byť třeba jen osobou pořizovatele). Pominout nelze ani možnosti, kdy bylo pro zápis využito pravděpodobně náhodně zvolené prázdné místo.¹⁴² Účelem vynechávek a případných zápisů pozdějšího data bylo pravděpodobně přehledné zaznamenání zejména majetkových záležitostí týkajících se jedné osoby, příp. rodiny. Díky tomuto způsobu zapisování byl do knih vnášen jistý řád a úředník v ní mohl případně snáze hledat a získat informace o vývoji majetkové

¹³⁸ Konkrétně se jednalo o knihu trhovou na domy z let 1556-1640, knihu trhovou na domy a smluv svatebních z let 1561-1670, knihu příjmů a vydání z let 1636-1640 a další.

¹³⁹ Fol. 2-10.

¹⁴⁰ Fol. 2^r: R. 1479 je vložen zápis o závěti Jana Tusska z r. 1476, která je zde shrnuta. Připsaný nedatovaný zápis vypovídá o majetkovém vyrovnání mezi Janovou vdovou Barborou a dcerou Kačkou. Barbora měla zapsané věno na sladovně, kterou po otcově smrti držela až do plnoletosti mladších sirotek Kačka se svým manželem (ti také vdově Barboře vyplatili její podíl). Pozdější přípis z r. 1497 informuje o tom, že Ambrož, Janův syn (nyní již asi plnoletý), přenechává sladovnu i nadále své sestře a švagrovi. Podobně fol. 9^r: Z r. 1528 pochází zápis o prodeji domu na rynku. Dům prodala vdova Anna Hamrlová sladovníkovi Havlovi. Další zápis z r. 1529 (jiná písařská ruka!) je svědectvím Michala Nechtle, který vypovídá, že jeho otec postavil zeď mezi domy Gabriela a sladovníka Havla. Zmíněné místo mu dal nebožtík bednář Hamrle, původní majitel Havlova domu. Zápisy spolu souvisejí, proto byl druhý zápis později k onomu prvnímu připsán. To vysvětluje, proč se v řadě zápisů z r. 1528 objevuje zápis z r. 1529. Podobně snad i fol. 9^v: Mezi zápisy z r. 1528 se objevuje zápis o události z r. 1494, který je nadepsán jako „list zpravní kterak má se hořejší souseď jeho k němu zachovati“ a je svědectvím o sousedském povolení užívání zdi mezi dvěma grundy. Je tedy jakýmsi ponaučením, které může sloužit jako příklad pro ostatní a může se vztahovat např. k následujícímu zápisu o prodeji nivy z r. 1528.

¹⁴¹ Fol. 6^r: První zápis (pro paměť) je o pořízení z r. 1510, kdy mečíř Jan Ruff prodal Matuši Kronedlovi svou nivu a louku. Druhým zápisem z r. 1517 prodává Jan Ruff (mocí knih) Matuši Kronedlovi i svůj dům a stodolu.

¹⁴² Fol. 2^r: Zápis z r. 1501, kterým je potvrzeno přijetí zděděné částky 80 kop míš. gr. S okolními zápisy nemá tento žádnou souvislost a navíc je jim časově dost vzdálen (následující zápis je z r. 1479). Fol. 10^r: Mezi zápisy z let 1528 a 1529 se objevuje zápis z r. 1538 o prodeji louky, který s okolními zápisy nesouvisí a navíc je psán jinou písařskou rukou. Pravděpodobně stejný je i případ zápisů na fol. 1, které snad původně fungovalo jako předsádka knihy. První zápis zaznamenává událost z r. 1507, kdy došlo k zahrazení silnice na Vimperk (o tom viz jinde), další zápisy pocházejí až z 2. poloviny 16. století a týkají se rozsouzení rozepří měšťanů (většinou o čest).

držby. Na druhou stranu řád občas narušují již zmiňované nesouvisející mladší zápisy, kterými bylo patrně vyplněno volné místo.

Zápisy na fol. 2-10, tedy zápisy k pojištění práv jednotlivých měšťanů pocházející z konce 15. a prvních tří dekád 16. století, jsou cenným pramenem pro poznání několika málo aspektů z každodenního života pozdně středověkého Vimperka, jak po stránce hospodářské, tak i sociální. V naprosté většině se zápisy týkají majetkových záležitostí. Lze z nich proto do určité míry získat povědomí o velikosti hospodářství a cenách nemovitostí a celkově tedy o zámožnosti té části měšťanů, kteří si nechali svá právní pořízení pojistit vložением do městských knih (lze předpokládat, že se jednalo pravděpodobně o jakousi „elitu“ města). Díky výčtům přítomných konšelů a zmínkám o purkmistrovi a rychtářovi je možné udělat si určitou představu o městské samosprávě a jejím vývoji. Z knihy se lze dozvědět i užitečné informace o profesích jednotlivých aktérů, pakliže jsou zmíněny, a alespoň hrubě načrtnout skladbu řemesel ve městě. Sociální aspekty jsou ale v knize zastoupeny i jiným způsobem. Podle jmen zmiňovaných osob je možné do jisté míry rekonstruovat i národnostní složení měšťanů. Bez významu nejsou ani časté zmínky o ženách, které byly nezdávka jednou ze stran při majetkových pořízeních. Je možné vysledovat i zájmy vrchnosti o chod města a její případné zásahy (kromě toho může kniha přispět i k doplnění jistých informací o vimperské šlechtě). Omezeně je možné rekonstruovat i jakousi „měšťanskou elitu“ – tedy osoby s největším vlivem i majetkem, které zpravidla patřily i do konšelského sboru. Z omezeného počtu zápisů, který máme k dispozici, je možné zjistit, že okruh pořizovatelů zápisů byl poměrně úzký a často mezi nimi nalézáme samotné konšely. V některých případech je možné sledovat i určitý vývoj majetkové držby a ve vzácných případech lze zachytit i sociální vzestup bohaté měšťanské rodiny. V neposlední řadě stojí i vzácné zmínky o důležitých budovách každého města - špitálu, kostelu, škole a lázni.

Úkolem následujících kapitol je tedy pokusit se (na základě vimperské pamětní knihy a případně i jiných dochovaných pramenů, které budou v průběhu představeny) o načrtnutí výše zmíněných tematických okruhů a přispět tak k prohloubení našich znalostí o pozdně středověkém městě Vimperku. První podkapitola se bude zabývat městskou správou, další pak hospodářskými a majetkovými záležitostmi spolu se zastoupenými řemesly a nakonec budou následovat podkapitoly zabývající se výše zmíněnými sociálními fenomény.

3.3 Městská samospráva

S povýšením Vimperka na město se rozvíjí městská samospráva, jejímž odrazem a produktem je vimperská pamětní kniha. Sbor přísežných v čele s purkmistrem získává více pravomocí a postupně se prosazuje v samosprávě města na úkor rychtáře. Rychtář byl původně vrchnostenským úředníkem, jakousi prodlouženou rukou vrchnosti ve městě, zatímco přísežní (kteří byli původně přisedícími rychtářského soudu) byli zástupci obce a do jisté, omezené míry vykonavateli zárodků městské samosprávy. Tato dvojkoľejnost správy se ve velkých městech objevuje již v průběhu 1. pol. 13. století. Z přísežných-konšelů se časem vytváří městská rada, která si začíná volit vlastního představeného – purkmistra.¹⁴³ Už během 14. století získává rada v královských městech postupně vliv na obsazování rychtářského postu, v některých městech si ho mohou volit. Během husitských válek dochází ke snížení moci, nebo úplné likvidaci rychtářského úřadu; rychtáři se stávají spíše úředníky podřízenými městu, soudní pravomoc získává městská rada. Důkazem tohoto procesu je např. to, že purkmistr je při zápisech uváděn na prvním místě, rychtář až na druhém, nebo na posledním. Tento proces se během 15. století postupně přenáší z měst královských i do měst poddanských.¹⁴⁴

Tento vývoj lze pozorovat také v městě Vimperku. První, nepřímá zmínka o sboru konšelů pochází ze závěti Jana Tuška z r. 1476, která je jeho poručníky vyznána před purkmistrem a konšely.¹⁴⁵ Z r. 1488 pochází informace o majetkovém vypořádání, které bylo učiněno za rychtáře Jana Nechtle a purkmistra Matěje sladovníka. V tomto případě je ještě rychtář uveden na prvním místě před purkmistrem.¹⁴⁶ Purkmistr je prvně zmíněn jako přítomný danému pořízení až v r. 1494 a tentokrát je pořadí obrácené: purkmistr Hanuš řezník je uveden na prvním místě před rychtářem Janem Nechtem.¹⁴⁷ Od té doby je purkmistr pravidelně uváděn jako přítomný zápisu, ač ne vždy. U několika zápisů purkmistr není zmíněn vůbec. Pouze v těchto případech je pak rychtář uveden buď na prvním místě, nebo hned za osobami šlechtického stavu (jsou-li přítomny) – v letech 1510, 1519, 1524.¹⁴⁸ Kromě r. 1494 jsou rychtář a purkmistr uvedeni společně jako přítomní pořízení už jen jednou, r.

¹⁴³ Obecně býval purkmistrem volen na 4 týdny vždy jeden ze sboru konšelů. Postupně se tak během jednoho roku vystřídali v purkmistrovském úřadu všichni konšelé.

¹⁴⁴ K této problematice viz F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 407-410; J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 3. Města*, s. 66-68; R. NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě*, s. 12-17.

¹⁴⁵ Fol. 2^r.

¹⁴⁶ Fol. 3^r.

¹⁴⁷ Fol. 9^v.

¹⁴⁸ Fol. 6, 7^v.

1523.¹⁴⁹ Tehdy je rychtář Jan Pecha zapsán až jako úplně poslední v řadě, zatímco purkmistr Jakub řezník figuruje na místě prvním. Více informací k vývoji vztahu mezi rychtářem a konšely bohužel není k dispozici, i proto, že kromě dvou pořízení z doby před r. 1479, kdy je rychtář resp. rychtářův syn zmíněn jako jeden ze svědků,¹⁵⁰ a jednoho pořízení z r. 1517, kdy je rychtář jednou ze stran,¹⁵¹ už více zmínek o rychtářích v knize není. Zmínky o nich ale nalézáme v jiných pramenech – jedná se o cechovní privilegia pekařského cechu z r. 1494 a krejčovského cechu z r. 1530.¹⁵² V privilegiu z r. 1494 je stanoveno, že případné spory si nemají zúčastnění vyřizovat ručně sami mezi sebou, ale mají se s nimi obrátit na purkmistra a rychtáře. Krejčovské privilegium z r. 1530 určuje, že pokuta za blíže specifikovaný prohřešek se má rozdělit na tři části – městské radě, rychtáři a cechu. V obou těchto případech je rychtář jmenován až po představitelích městské samosprávy. Z prvního příkladu je také patrný průnik purkmistra do dřívějších výlučných pravomocí rychtáře (nejnižší soudní kompetence). Pokud vezmeme v potaz tyto všechny skutečnosti, dojdeme k závěru, že na přelomu 15. a 16. století docházelo i v poddanském městě Vimperku k úpadku rychtářské moci na úkor posílení moci konšelského sboru v čele s purkmistrem. Je také pravděpodobné, že došlo k výkupu rychty, jak se to dělo v mnoha českých městech,¹⁵³ ačkoli pro Vimperk o tom neexistují žádné přímé důkazy. Vzhledem ke zlomkovitosti dochovaných zmínek o rychtářích jde těžko stanovit, zda byl rychtářský úřad ve Vimperku dědičným. Pouze v jednom případě je jisté, že rychtu držel jak otec, tak později i jeho syn (k r. 1494 doložen Jan Nechtl,¹⁵⁴ k letům 1517 a 1519 pak jeho syn Michal Nechtl¹⁵⁵). Lze o tom uvažovat ještě v případě Hanzle Tuska, rychtářského syna (jeden ze svědků pořízení z r. 1472¹⁵⁶). K roku 1510 je jako rychtář uváděn jistý Taussek,¹⁵⁷ který by mohl být oním Hanzlem Tuskem, rychtářským synem. Ovšem podle poměrně časté fluktuace osob na tomto postu (během přibližně 50 let přinejmenším 6 osob) je pravděpodobné, že rychta byla ve Vimperku buď úřadem zapůjčovaným vrchností na určitou dobu, nebo přímo voleným městským úřadem poté, co došlo k jeho předpokládanému výkupu.¹⁵⁸ V r. 1531, při rozdělení města Vimperka na dva díly mezi bratry Jana a Petra

¹⁴⁹ Fol. 7^v.

¹⁵⁰ Fol. 2.

¹⁵¹ Fol. 5^v.

¹⁵² SOA v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. V AZ no. 1 a 2.

¹⁵³ A jak to pro Vimperk ostatně předpokládá i J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích* 3. Města, s. 68.

¹⁵⁴ Fol. 9^v.

¹⁵⁵ Fol. 5^v, 6^v.

¹⁵⁶ Fol. 2^v.

¹⁵⁷ Fol. 6^f.

¹⁵⁸ Též V. Starý uvádí jako vykonavatele správy města městskou radu v čele s purkmistrem; městský rychtář je krátce zmíněn jako osoba dohlížející na pořádek a dodržování předpisů ve městě. K těmto tvrzením ale nejsou uváděny konkrétní doklady v pramenech, byť se s největší pravděpodobností zakládají na pravdě. J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 112.

Malovce, je upraveno obsazování konšelských postů i rychtářského úřadu tak, aby každý rok byla polovina konšelů a radních vybrána z jedné části a druhá polovina z druhé části města. Rychtář má být taktéž vybírán každý rok střídavě z obou polovin města.¹⁵⁹ Nejpozději v této době již tedy rychtářský úřad dědičný nebyl.

Pouze v šesti případech je vedle purkmistrova jména zmíněna i jeho profese – z toho třikrát se jednalo o řezníka,¹⁶⁰ dvakrát o sladovníka¹⁶¹ a jednou o ševce.¹⁶² Nejčtenější zastoupení řezníků v rámci konšelského sboru nijak nepřekvapuje, řezníci vždy patřili k nejbohatším řemeslníkům ve městě. Případ purkmistra Jana Pechy je zvláštní v tom, že k letům 1523 a 1524 je doložen jako rychtář,¹⁶³ ale r. 1528 je uváděn jako purkmistr.¹⁶⁴ To může být příkladem „kariérního“ postupu, který by zároveň dokazoval i degradaci rychtářovy moci. Zároveň tento údaj dokazuje, že rychtářský post už v této době nebyl doživotně drženým úřadem, tudíž ani dědičným. S největší pravděpodobností se již jednalo o volený městský úřad, na jehož obsazování si ale nejspíše podržely vliv některé rodiny (Nechtl, Tussek) – soudě podle četného výskytu členů těchto rodin na pozici rychtáře.

V případě konšelského sboru je obtížné stanovit počet jeho členů. Ten se nejčastěji pohybuje okolo 6-9 přísazných, někdy je zápisu přítomno jen 4-5 konšelů.¹⁶⁵ R. 1528 v tentýž den (pondělí před sv. Máří Magdalénou) jsou pořízeny 2 zápisy, které oba hlásají, že pořízení bylo učiněno před plnou radou. V prvním případě se ale jednalo o 7 přísazných, v druhém o 6.¹⁶⁶ Tento počet je ale nutné odmítnout, protože při mnoha jiných zápisech bylo přítomno více konšelů. Nejvyšší počet konšelů, který je v námi sledovaných zápisech doložen, je 10.¹⁶⁷ V literatuře je sice uváděn počet konšelů na 12 osob, tento údaj ale není nijak konkrétně pramenně podložen.¹⁶⁸ Přesto je možné s ním souhlasit,¹⁶⁹ ačkoli při žádném zápise není tolik konšelů doloženo. Při porovnání více zápisů z téhož roku ale lze dospět k číslu pohybujícímu se okolo 12 osob. Konšelé zpravidla tvořili elitu města a řadili se k nejbohatším měšťanům. Je proto zajímavé sledovat jejich výčty, které nám ukazují, kdo a jak dlouho se držel v čele

¹⁵⁹ DZV 45, B 16.

¹⁶⁰ Fol. 5^v, 9^r, 9^v.

¹⁶¹ Fol. 6^v, 3^r.

¹⁶² Fol. 2^r.

¹⁶³ Fol. 7^v.

¹⁶⁴ Fol. 9^r.

¹⁶⁵ Fol. 5^v.

¹⁶⁶ Fol. 9^r.

¹⁶⁷ R. 1495, fol. 4^v.

¹⁶⁸ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 111.

¹⁶⁹ S vědomím, že všichni konšelé nemuseli být zápisu přítomni. Navíc právě to, že jsou přítomní zápisu jmenování, může svědčit o tom, že se nejednalo o celý konšelský sbor. V jednom případě je r. 1520 zápis učiněn „In pleno Consilio.“, přičemž rada jmenována není. Fol. 7^r.

města, jaká byla zhruba jejich fluktuace, jaké vykonávali řemeslo (je-li to uvedeno) a často i to, jak byli movití – protože se často stává, že člověk, žádající v jednom případě o vložení zápisu do městské knihy, je jinému vložení přítomen jako konšel.

Kromě konšelského sboru v čele s purkmistrem existoval v českých středověkých městech ještě širší samosprávný orgán – tzv. všechna/veškerá obec (v Praze nazývána velká obec). Většinou se jednalo o souhrn zámožných a plnoprávných měšťanů, v některých situacích mohla všechna obec zahrnovat i chudinu. Pravomocí veškeré obce bylo podílet se na řízení města. Jelikož však všechna/velká obec zahrnovala větší počet osob, byli z jejího středu vybíráni tzv. obecní starší, kteří ji zastupovali při jednáních městské rady. Všechna obec je kromě královských měst doložena i pro města poddanská.¹⁷⁰ Ve Vimperku lze její existenci dokazovat již z listiny Kunáta Kaplíře ze Sulevic z r. 1424,¹⁷¹ konkrétně z ustanovení o spravování majetku zemřelých měšťanů při absenci závěti konšely, nebo obecními staršími. I ve vimperské městské knize lze najít hned několik důkazů o její existenci. V zápise z r. 1495 jsou jako přítomni zápisu doloženi 3 „obecní“: Jan Taušek, Pavel švec, Plechl (je při tom rozlišeno mezi konšely a obecními).¹⁷² Stejně tak v r. 1497: Zikmund, Pavel švec, Plechl.¹⁷³ R. 1517 je Jan Plechl doložen dokonce jako purkmistr,¹⁷⁴ r. 1521 jako konšel.¹⁷⁵ K r. 1510 je doložen jako rychtář Jan Taušek.¹⁷⁶ Obecní starší se tedy do chodu města při nejmenším v některých případech zapojovali a časem se mohli dostat i k významnějším pozicím v konšelském sboru, nebo na postu rychtáře. Slovního spojení „všechna obec“ je přímo užito až v listině krále Ferdinanda I. z r. 1549, kterou potvrzuje na žádost „purkmistra, konšelů i vší obce města Wintrberka“ listinu Kunáta Kaplíře ze Sulevic z r. 1424.¹⁷⁷

3.4 Hospodářský život města

V životě každého města hrálo společné hospodářství nezastupitelnou roli. Přestože se mnoho obyvatel měst v pozdním středověku i nadále živilo zemědělskou výrobou, jedním z nejdůležitějších rysů města byla vyšší koncentrace řemeslnických živností a případně i obchodu na jednom místě. S tím, jak přibývalo řemeslníků, začaly se postupně utvářet cechy, které díky svému monopolnímu charakteru ovládly řemeslnou produkci ve městě. Sílí i

¹⁷⁰ J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích* 3. Města, s. 69.

¹⁷¹ CIM IV/1, s. 344-346, č. 237. Originál privilegia se nachází v SOKA Prachatic, ve fondu Archiv města Vimperka, opis ve vimperské městské knize.

¹⁷² Fol. 3^v.

¹⁷³ Fol. 4^r.

¹⁷⁴ Fol. 5^v.

¹⁷⁵ Fol. 7^r.

¹⁷⁶ Fol. 6^r.

¹⁷⁷ Fol. 54^v.

sociální status a bohatství některých řemeslníků, kteří se začínají podílet na správě města. Kromě toho se některá města vyznačují i silným zastoupením obchodních živností. Jedná se především o velká města (jako např. pražská města), která jsou v tomto ohledu specifická, a pak o města, kterými prochází významná obchodní cesta, která poskytuje vhodné podmínky pro rozvoj obchodu.

Vimperk se jako každé jiné město rozvíjí po řemeslnické stránce – ze zápisů v pamětní knize lze vysledovat, jaká řemesla zde byla zastoupena. Od konce 15. století začínají ve městě vznikat cechy. V námi sledovaném období vznikly ve Vimperku cechy dva – r. 1494 cech pekařský a r. 1530 cech krejčovský. Oběma bude v následujícím textu věnována náležitá pozornost. Z pamětní knihy Vimperka lze také získat poměrně mnoho údajů o majetkových pořízeních a finančních transakcích provedených mezi jednotlivými měšťany. Lze tak přibližně rekonstruovat hodnotu majetku některých měšťanů a případně jejich sociální postavení. Proto bude v rámci této podkapitoly věnován jeden oddíl této problematice.

Vimperk ale nebyl pouze řemeslnicko-zemědělským městem. Vzhledem k tomu, že se nacházel na jedné ze tří oficiálních větví proslulé Zlaté stezky, byl v něm zastoupen i obchodnický prvek v podobě obchodu se solí. Je ale nutno mít na paměti, že to byla především vimperská vrchnost, která na obchodním provozu profitovala, protože jí (a ne městu) plynuly příjmy z cel. Fenoménu Zlaté stezky a především sporům o její užívání je věnován prostor také ve vimperské městské knize – především v podobě výpisů z desek zemských a register komorního soudu. Protože se jedná o specifické téma, bude Zlaté stezce a jejímu vztahu k Vimperku věnována samostatná kapitola.

3.4.1 Profese

Pamětní kniha města Vimperka je velmi užitečným zdrojem informací ohledně profesí, které byly ve Vimperku zastoupeny. Nejen v konšelském sboru (jehož přítomní členové bývali při vkládání zápisu do knih většinou jmenováni) je možno najít poměrně výrazný počet osob, u kterých je uvedeno jejich povolání. V drtivé většině případů se jedná o různé řemeslníky. Zaměříme-li se na léta 1472-1532, je možné v rámci zápisů do městské knihy vysledovat 17 různých profesí. Z těch neřemeslnických je to písař a školní mistr. Písař je v městské knize doložen dokonce již k r. 1476.¹⁷⁸ Jeho služby byly v městečku potřebné jistě i před vznikem městských knih – především pro listinné zaznamenávání právních pořízeních měšťanů (příp. i města jako celku), které bylo ale postupem času vytlačováno a

¹⁷⁸ Jíra písař. Fol. 2^r.

nahrazováno právě městskými knihami. Ze zápisu z r. 1495¹⁷⁹ je díky závěrečným slovům „Descriptum per Johanez De Sicca“ dokonce možné vyčíst, kdo konkrétně jej zapsal. Zmínka o školním mistrovi z téhož zápisu z r. 1495 svědčí přinejmenším o počátcích školní výuky ve Vimperku. Kdy přesně došlo ke vzniku školy, není známo, první přímý doklad o její existenci ale pochází až z r. 1531. Z osob živících se poskytováním služeb jsou zmíněni forman a nakladač, drobnou obchodnickou živnost pak zastupuje kramář. Ostatní profese jsou již všechny řemeslnické. Ze zápisů lze relativně vyvodit i četnost zastoupení jednotlivých řemesel, pokud spočítáme osoby téhož řemesla, ale různého jména. Je ale nutné mít na paměti, že daný výsledek vůbec nemusí odrážet realitu, protože můžeme vycházet pouze z okruhu osob, které si buď nechaly zapsat své právní pořízení do městských knih, nebo byly v knihách zmíněny díky své konšelské pozici (to je většina případů), jako svědci, ručitelé, anebo poručníci. Při vědomí těchto skutečností lze říci, že nejčastěji padá ve vimperské městské knize v letech 1472-1532 zmínka o řeznících (8 různých osob) – doložena je i existence masných krámů,¹⁸⁰ dále jsou zastoupeni sladovníci (7 osob), ševci (5 osob), krejčí, kováři a kožišníci (po 3 osobách), sklenáři, pekaři a koláři (po 2 osobách) a mečři, lžičři a bednáři (po 1 osobě). Z jiného pramene je ve Vimperku doložen i lazebník.¹⁸¹ Pomineme-li kramáře (1 osoba), formana a nakladače (po 2 osobách) existovalo v této době ve Vimperku přinejmenším 13 různých řemesel. To sice nesvědčí o příliš velké řemeslné rozvinutosti města (vyjdeme-li z údajů, které uvádí F. Hoffmann,¹⁸² který předpokládá pro městečka 10-20 řemesel, pro poddanská města pak do 50 řemesel), porovnáme-li ale tyto údaje s počtem řemesel v nejmenším královském městě, Dvoře Králové, pro které Z. Winter¹⁸³ k r. 1517 udává počet řemesel na 12, nevychází z tohoto srovnání Vimperk až tak špatně.

V souvislosti s geografickou polohou Vimperka jsou zajímavé zmínky o sklenářích. Na Šumavě totiž existovala již od vrcholného středověku silná sklářská tradice a některé z mnoha sklářských hutí vznikaly i poblíž Vimperka. Sklenářské řemeslo ve Vimperku tudíž pravděpodobně navazovalo na výrobu skla v okolí města, pakliže se nejednalo přímo o skláře. Význam slova sklenář byl totiž široký a zahrnoval jak profesi sklářskou, tak i další řemesla, která sklo zpracovávala.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Fol. 3^v.

¹⁸⁰ DZV 45, B 16.

¹⁸¹ DZV 45, B 16: Zápis o rozdělení majetku mezi Janem a Petrem Malovci z r. 1531. Při popisu rozdělení lesů a luk je zmíněna „louka lazebníková“.

¹⁸² F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 238.

¹⁸³ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906, s. 570-572.

¹⁸⁴ Z. WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu*, s. 160.

Vzhledem k tomu, že se Vimperk nacházel na trase solné stezky z Pasova do Čech, je možná zarážející, že se nikde v pořízeních nevyskytují konkrétní zmínky o obchodnících. To ale ještě nemusí znamenat, že by ve Vimperku žádní nebyli, nebo že by o nich nebyly dochovány žádné doklady. Na rozdíl od řemeslníků totiž nebyla u jmen obchodníků jejich živnost uváděna. A takových osob se v zápisech vyskytuje celá řada, přičemž se často jedná o osoby velmi movité (jak ještě uvidíme dále). I to nasvědčuje tomu, že se s největší pravděpodobností jedná právě o osoby živící se obchodní činností.

3.4.2 Vimperské cechy

Na úplný skloněk středověku sahá i vimperská cechovní tradice. Ve Vimperku vznikly v této době dva cechy – r. 1494 pekařský cech a r. 1530 krejčovský cech. Řemeslnické cechy byly nedílnou součástí českých středověkých měst. Původně vznikaly z řemeslnických bratrstev, která sdružovala více řemeslníků téhož, nebo podobného řemesla ve městě. Přeměna bratrstva v cech byla dokonána ve chvíli, kdy bylo na spolek přeneseno soudní právo nejnižší instance (vztahující se na cechovní řemeslníky). V českých zemích se cechy jako takové utvářejí kolem poloviny 14. století. Základní funkcí cechu bylo zajišťovat svým členům monopol na výrobu a odbyt vlastních řemeslných výrobků v daném městě (a příp. i okolí – pokud město disponovalo mílovým právem). Cech narušoval volnou hospodářskou soutěž tím, že upravoval výrobu a prodej zboží (např. určuje, kolik výrobků může kdo vyrobit či prodat, stanovuje kvalitu zboží a dohlíží na ni, určuje ceny). Zároveň ale působí jako společenství, které hájí zájmy svých členů tak, aby z toho všichni mistři profitovali (mistři si nesmí navzájem odlákávat zákazníky, nemají přijímat více práce, dokud nevyrobí to, co je u nich objednáno, je stanoveno, kolik smí mít mistři tovaryšů apod.). Kromě toho nese cech i silný sociální prvek (péče o zchudlé a nemocné členy, zajištění vdov a sirotek po zemřelých členech, zajištění pohřbu aj.). Vstup do cechu býval většinou podmíněn několika požadavky. Žadatel musel být především bezúhonným člověkem manželského původu a za vstup do cechu musel zaplatit tzv. přístupné. V případě přijetí za mistra musel většinou být měšťanem daného města a byla na něm požadována tzv. mistrovská zkouška, při které prokázal, že své řemeslo skutečně ovládá (většinou formou zhotovení stanoveného mistrovského kusu). V pohusitské době bylo rovněž častým požadavkem kališnické vyznání. Cechy si postupně vytvářely statuta, ve kterých stanovovaly konkrétní principy svého chodu. Kromě usnesení mistrů mohla statuta obsahovat i nařízení městské rady a královské výsady. V případě poddanských měst hrála (kromě městské rady, která též do chodu cechů zasahovala) velkou roli vrchnost, která regulovala činnost cechů, zasahovala do přijímání nových členů,

stvrzovala cechovní statuta a někdy je přímo sama upravovala. V čele cechů stáli volení cechmistři. Kromě mistrů byli členy cechů i vyučení tovaryši a učedníci, kteří žili a učili se u mistrů.¹⁸⁵

Ve fondu Velkostatek Vimperk se ve Státním oblastním archivu v Třeboni, oddělení Český Krumlov, dochoval opis privilegia pekařského cechu z r. 1494¹⁸⁶ a originál krejčovského cechovního privilegia na pergameni z r. 1530.¹⁸⁷ Obě cechovní privilegia jsou bezesporu zajímavými prameny, které si zasluhují pozornost.

R. 1494 vimperský pán Petr Kaplír ze Sulevic povolil na žádost svých poddaných (měšťanů-pekařů) ve městě zřízení pekařského cechu a při té příležitosti jim potvrdil i jejich „zřiezenost“¹⁸⁸ – tedy jakási počáteční statuta. Není zřejmé, zda byla ustanovení vytvořena samotnými pekařskými mistry, nebo zda je upravoval i vimperský pán nebo městská rada. Vrchnost i město ale mohly do chodu cechu poměrně výrazně zasahovat, jak ještě uvidíme dále. Cech má vzniknout na základě stejného cechu a cechovního práva, jaké má město Písek.¹⁸⁹ Cech vzniká na žádost samotných pekařů, v privilegiu jsou ale uvedeny i jiné důvody zřízení. Poměrně široce formulovaným důvodem je, aby se dotyční pekaři „znáze jsú živiti mohli“. Za těmito slovy se patrně skrývá snaha o zajištění pravidelného výdělku při současném odstranění konkurence, případně i usnadnění provozu pekařské živnosti.¹⁹⁰ Další příčinou je i snaha o „rozšírenie spravedlnosti mezi lidmi našimi poddanými“, která cílí naopak spíše na ochranu zájmů spotřebitelů a mohla by značit např. snahu o regulaci cen nebo zajištění dobré kvality výrobků. Ve zbývajících částech listiny jsou vypsána jednotlivá ustanovení, která konkrétně regulují chod cechu. Cech také pravděpodobně zahrnoval i mlynáře¹⁹¹ a „specializované“ pekaře.¹⁹²

Nejprve je ustanoveno, aby purkmistr a konšelé města Vimperka zvolili dva ze starších pekařů za cechmistry a k tomu ještě dva z obecních starších, kteří mají dohlížet na to, aby nebyly poškozovány zájmy města. Jak píše Z. Winter, cechy svým monopolním

¹⁸⁵ K tomu více viz Z. WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu*, s. 181-230, s. 637-682. K řemeslné výrobě a cechům viz též Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

¹⁸⁶ SOA v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. V AZ no. 1.

¹⁸⁷ SOA v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. V AZ no. 2.

¹⁸⁸ „...dopustil a přál cechu a zřiezenosti jich jim tvrdil a dal povolenie...“

¹⁸⁹ Nezapomeňme, že Písek byl pro Vimperk i vrchní stolicí v otázkách městského práva. Písecký cech mohl fungovat i jako „vrchní“ cech (k tomu více viz Z. WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu*, s. 610-637) pro zřízení vimperskou a v případě potřeby mu posloužit radou nebo poučením. Písecká statuta navíc pravděpodobně sloužila jako vzor pro statuta vimperská.

¹⁹⁰ Ten může být usnadněn např. společným nákupem surovin.

¹⁹¹ „... jestli že by kdo z pekařův neb mlynářův dlužen byl...“.

¹⁹² „...kdyžby který mezi řemeslami pekařskými...“.

charakterem znemožňovaly hospodářskou konkurenci, a působily tak proti zájmům konzumentů – ty naopak mohla hájit městská rada.¹⁹³ V případě Vimperka je tedy patrné, že městská rada (i prostřednictvím obecních starších) měla poměrně velký vliv na působení cechu a především kontrolu jeho činnosti.

Další ustanovení se týká případných dluhů pekařů nebo mlynářů. Ty mají být nejdříve oznámeny cechmistrům, kteří posoudí, zda se jedná o „dluh spravedlivý“. Další nařízení stanovuje, jakým způsobem má probíhat přijetí do cechu (resp. za mistra). Kupodivu nikde není zmíněno, že by měla proběhnout nějaká mistrovská zkouška, žadatel tedy pravděpodobně nemusel předvést svou řemeslnou dovednost. Musel ale předstoupit „s pánu vůlí lidmi dobrými“ a ukázat list svého dobrého zachování (tedy jakési zprávy z místa předchozího pobytu o své bezúhonnosti). Pokud byl shledán vhodným kandidátem, pak má být přijat do cechu. K tomu má ale povinnost do roka „pánu jeho uručit“ – snad se mohlo jednat o složení peněžité záruky za setrvání ve městě a v řemesle. Samotnému cechu pak má nově přistoupiavší člen dát „svačinu“ – tedy uspořádat hostinu ke svému vstupu do cechu, a libru vosku, která je určena kostelu. Rozhodujícím kritériem pro přijetí do cechu tedy byla hlavně bezúhonnost žadatele; většina obvykle požadovaných kritérií (jako např. mistrovská zkouška, doložení manželského původu, přístupné, náboženské vyznání) v tomto případě chybí.

V dalším bodě je ustanoveno, aby si pekaři nakupovali pšenici v den trhu bez jakékoli překážky ze strany ostatních. Je jim ale zapovězeno nakupovat pšenici pro někoho jiného za účelem zisku. Pokud budou při tomto prohřešku přistiženi a usvědčeni, mají se zodpovídat pánu města. Následující ustanovení cílí na ochranu pekařského monopolu, když zapovídá dovoz bílého chleba odjinud – ledaže by to sami pekaři umožnili.¹⁹⁴

Další ustanovení se týká vandrovních tovaryšů. Těm má být zřízena cechovní hospoda jako místo noclehu a útočiště při vandru. Tovaryši se za to mají slušně chovat, jinak budou pokáráni. Hospoda ale sloužila i jako místo setkávání místních řemeslníků (není zřejmé, zda pouze tovaryšů, nebo i mistrů) – ti se zde měli každou neděli scházet a odevzdat do společné pokladnice jeden, nebo dva peníze.¹⁹⁵ Ty byly určeny jako peněžité pomoc členům cechu v případě jejich onemocnění. Pokud by těchto peněz nebylo za tímto účelem třeba, mají se použít na vosk (na svíce) do kostela. Následující bod se týká sporů a případných provinění

¹⁹³ Z. WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu*, s. 181-230.

¹⁹⁴ „...leč by sami od sebe nechtieli obci spravedlivého činiti.“

¹⁹⁵ 1 groš = 12 penězů.

pekařů. Postižení je nemají řešit násilně svépomocí, ale mají se obrátit na purkmistra a rychtáře, aby zjednali pořádek. Provinilci pak mají být podle svého provinění vsazeni do vězení („vazby“). Zmínka o purkmistrovi a rychtářovi jako o strážcích pořádku je pro nás cenná, protože ukazuje na pronikání purkmistra (který je navíc uveden na prvním místě před rychtářem) do sféry pravomocí rychtářského úřadu a potvrzuje tak postupný úpadek vlivu rychtáře ve městě.

Další ustanovení směřuje k vymezení hranic mezi příbuznými činnostmi a týká se tzv. plachetníků (příp. plachetnic) – lidí prodávajících na ulici na plachtě doma upečený chléb. Těm je bez překážek povoleno prodávat žitný chléb, který běžně pečou, a odůvodněno je to tím, že je to zvykem jak v Písku, tak i v jiných městech.

Poslední nařízení stanovuje trest pekařům, kteří by své řemeslo nevykonávali řádně a poctivě. Je jím známý „pekařský koš“, do kterého byli pekaři vsazeni a na provaze vytaženi do výšky. S sebou dostali nůž, kterým se měli sami odříznout. V případě Vimperka měl být navíc koš umístěn nad rybníkem, aby pekaři spadli do vody. Tento trest byl dozajista velkou hanbou a znamenal (přínejmenším dočasnou) ztrátu cti.

Privilegium je datováno v sobotu před Smrtnou nedělí r. 1494 a je opatřeno pečeti Petra Kaplíře ze Sulevic.

Z přehledu jednotlivých bodů privilegia vysvítá, že vimperská vrchnost (potažmo rychtář), stejně jako městská rada měly nad cechem velkou moc – ať už se to týká volení cechmistrů, přijímání nových členů, souzení sporů i celkového dohledu nad cechem. Nápadné také je, že chybí některá ustanovení, která by blíže specifikovala chod cechu – např. schází body týkající se učedníků a stálých tovaryšů, bližšího určení soudních kompetencí a výše pokut; téměř chybí i (obvykle tak typický) mravnostní apel. Cech se také jeví jako poměrně dobře přístupný novým členům (vzhledem k mírným podmínkám přijetí do cechu). Je možné, že další ustanovení byla postupně přidávána, nebo písemně zaznamenána jinde a nemusela se vůbec dochovat. Pro zachycení počátků cechovní tradice ve Vimperku nám ale nezbyvá, než využít těchto drobných dochovaných střípků informací.

Další cech vznikl ve Vimperku až r. 1530. Tehdy na žádost mistrů krejčích, vimperských měšťanů, povolují Jan a Petr Malovcové zřídit ve Vimperku krejčovský cech. Ten má (stejně jako předtím pekařský cech) vzniknout na základě stejného cechu a práva, jaké má město Písek. I odůvodnění vzniku cechu je totožné jako u cechu pekařského (viz výše). Stejně tak obsahuje listina, kterou bratři Malovcové povolují zřízení krejčovského cechu, i

prvotní statuta tohoto nově vzniklého cechu. Ta byla pravděpodobně vytvořena krejčovskými mistry a poté předána vrchnosti k potvrzení (nebo upravení), jak bylo ostatně v poddanských městech běžné.¹⁹⁶ Na rozdíl od statut pekařského cechu jsou ale krejčovská ustanovení obsáhlejší a také systematictější a lépe propracovaná. Kromě toho se vztahují k více aspektům fungování cechovního společenství.

Hned první ustanovení privilegia nařizuje, aby po vzoru města Písku všichni mistři i tovaryši krejčovského cechu přijímali podobojí. Kdo by to odmítal, nemá být v cechu trpěn – leda by se „*skutečnie polepšiti chtiel*.“ Tato cenná informace kromě jiného dokazuje, že vimperská vrchnost (Malovcové z Chýnova) a možná i město Vimperk byly v této době¹⁹⁷ kališnického vyznání. Touto otázkou se zabývá samostatná podkapitola dále v textu.

Následující ustanovení směřuje k zachovávání mravnosti a poctivého života mezi řemeslníky. Těm je totiž zakázáno přechovávat u sebe cizoložníky a hráče v kostky, přičemž se samozřejmě ani sami krejčí nesmí provinít tímto nevhodným chováním. Při nedodržení tohoto nařízení musí provinilci zaplatit věrdunk pokuty do cechu a podstoupit panskou lázeň. Cechy byly pověstné svým důrazem na mravný a bezúhonný život, čemuž toto ustanovení zcela odpovídá. Patrná je také snaha vrchnosti profitovat ze vzniku cechu – pokutu sice přepouští cechu, ale „odškodňuje“ se nařízenou panskou lázní, která byla jistě také zpoplatněna. Po symbolické stránce může navíc lázeň znamenat i očištění se ze spáchaného mravního poklesku.

Další ustanovení se týká podmínek přijetí za mistra. Ty zcela odpovídají dobovým zvyklostem. Zájemce musí nejdříve „*okázat řemeslo*“ a to před čtyřmi určenými krejčovskými mistry. Patrně asi nebylo požadováno zhotovení mistrovského kusu, ale pro přijetí za mistra stačilo předvést své řemeslné umění. Další podmínkou je poté získání městského práva. Dále musí zájemce přinést osvědčení o svém řádném, manželském původu a list o svém zachování z místa dosavadního bydliště. Navíc ještě musí složit jakousi zástavu 10 kop grošů, která bude zaručovat, že ve městě zůstane alespoň 3 roky – stejně jako to platilo pro cech písecký. Z této zástavy se má také hradit případná škoda, která by nastala, pokud by krejčí někomu pokazil šaty nebo ukradl sukno. Nově přijatý mistr smí začít pracovat teprve tehdy, až složí do cechu půl kopy grošů přístupného. Tyto peníze mají být poté použity

¹⁹⁶ „...dopustili a přáli cechu a zřiezenosti jich jim tvrdili a dali povolenie...“.

¹⁹⁷ Pokud nepřijaly kališnickou víru již v 15. st. za vlády Kaplířů ze Sulevic, pro což ale žádné přímé doklady neexistují; jistotu nelze mít ani ohledně náboženského vyznání samotných Kaplířů.

především k chvále Boží a k rozvoji cechu. Pokud by byl někdo příliš chudý a tuto částku do cechu vložit nemohl, má zaplatit jen 15 grošů.

Další nařízení se týkají více provozních záležitostí a každodenního chodu cechu. Mistři smí mít, pod pokutou půl kopy grošů (která připadne cechu), nanejvýše 6 tovaryšů. Tovyaryšům je zapovězeno činit si z pondělí sváteční den a nepracovat. Toto nařízení odráží obecný vývoj, kdy v rámci cechovních organizací dochází k větší emancipaci tovaryšstva, které se snaží zlepšit své životní podmínky – jako např. zkrácením pracovní doby, zvýšením platu nebo právě zavedením pondělí jako odpočinkového dne. To jim ale bylo ve Vimperku (zřejmě po vzoru Písku) zapovězeno. Mimoto mají tovaryši zakázáno pod pokutou 5 grošů hromadně odcházet z dílny od díla.

Další ustanovení směřují k vymezení hranic krejčovského řemesla vůči řemeslům příbuzným. Všem členům cechu je proto zapovězeno nosit nové kabátce nebo šaty k prodeji na vetešnický trh (kde se prodávalo přešívané oblečení). Pokud tuto podvodnou činnost odhalí cechmistři, nebo 4 mistři k tomu určení, mají dané zboží zabavit namísto pokuty. Krejčí jsou naopak chráněni před zasahováním do svého řemesla ze strany valchařů a barvířů, kterým je zakázáno provádět jakékoli úkony, které příslušejí krejčovskému řemeslu (např. krájení sukna, zhotovování nových šatů).

Následující nařízení se vrací zpět k tovaryšské problematice. Apeluje na hospodského („hospodáře“), v jehož hospodě se obecně tovaryši scházejí,¹⁹⁸ aby jim netrpěl zahálku ve všední dny (pokud tovaryši nechtějí pracovat pro své mistry) a aby jim nedovoloval vykonávat řemeslo ve svém domě. Po dvou nedělích jim pak má dát svolení, aby mohli dále vandrovat, nebo pracovat u mistrů. Pokud hospodský toto nařízení poruší, má po dvou napomenutích zaplatit nejdříve 15 grošů, pak půl kopy grošů a nakonec kopu grošů. Tato pokuta se má rozdělit na třetiny – jedna třetina má připadnout konšelům, druhá rychtáři a třetí cechu. Ve Vimperku určitě existovala cechovní hospoda (její zřízení je zmíněno již v privilegii pekařského cechu z r. 1494; otázkou ale je, zda ji mohli později využívat i příslušníci krejčovského cechu), která sloužila jako místo setkávání a domlouvání služeb tovaryšům. Tuto funkci mohla případně plnit obecní hospoda. Zajímavá je opět zmínka o rychtáři. Ten si evidentně stále udržel jistou moc a postavení v rámci městské správy, zároveň byl ale v tomto ohledu předstihnut městskou radou, o čemž svědčí to, že je uveden až na

¹⁹⁸ Není zřejmé, zda se jedná o hospodu cechovní, nebo obecní.

druhém místě ve výčtu příjemců pokut. V této době už navíc mohl být jen městským úředníkem, jehož pravomoci jsou omezeny na dohled nad pořádkem ve městě.

Další ustanovení jsou především sankčního rázu a týkají se hlavně nejružnějších zákazů. Člen cechu, který by ukradl půl lokte „jednostejného“¹⁹⁹ sukna, má být potrestán ztrátou městského práva a zapovězením řemesla. Pod pokutou 15 grošů je krejčovským mistrům i tovaryšům zakázáno oblékat se do šatů „poloviční“ barvy.²⁰⁰ To se pravděpodobně dotýká zachování cti a důstojnosti krejčovského řemesla. Tovaryšům je dále zakázáno odcházet z dílny k „*hodóm, leč najménie na tří nediele*.“ Přijetí do cechu je také předem zakázáno dětem pištců, lazebníků, hudeců, židů a jiných „*lechkých lidí rodu*“ – tj. přístup do cechu je zamezen osobám v této době tradičně považovaným za bezectné.

Další dvě nařízení se týkají dávek, které musí zaplatit cechu tovaryš a učedník. Při „*okazovanie řemesla*“ (neboli při mistrovské zkoušce) je tovaryš povinen dát pánům mistrům svačinu – tedy zajistit hostinu k příležitosti svého vstupu do cechu, dále džber piva a nadto dát do cechu 4 libry vosku. Těmito dávkami a poté přípustným je vlastně omezován počet mistrů pouze na ty, kteří si to mohou finančně dovolit. Zamezuje se tak nekontrolovatelnému nárůstu počtu mistrů. Učedník má ve čtvrtém roce svého učení zaplatit cechu 2 librami vosku.

Poslední bod privilegia ukládá mistrům, aby byli poslušni svých cechmistrů. Pokud by jimi byli vybídnuti a předvoláni buď pro potřebu vrchnosti, nebo mistrů k radě, mají se dostavit pod pokutou 2 grošů.

Privilegium je datováno v úterý před Božím Tělem r. 1530 a bylo opatřeno pečeti bratří Malovců.

Na vzniku cechu ve městě měla kromě krejčích samotných nepochybně zájem i vimperská vrchnost, protože tím byl na jedné straně podporován hospodářský růst města a na druhé straně jí z pokut a případných dalších platů plynuly jisté příjmy. Malá část pokut byla přepuštěna i městské radě, ta však jinak (soudě podle daného privilegia) neměla nad cechem výraznější kontrolu. Oproti staršímu pekařskému privilegii dochází v tomto případě k patrnému výraznějšímu poklesu vlivu vrchnosti a především městské rady na chod cechu. Ten si své záležitosti řídí mnohem samostatněji (např. přijímání do cechu, nejnižší soudní pravomoci, většina pokut plyne do cechu), to ale rozhodně neznamená, že by se cech z podřízenosti vůči vrchnosti a městské radě vymanil zcela. Statuta také v tomto případě

¹⁹⁹ Tj. stejně zbarveného nebo zdobeného sukna.

²⁰⁰ Tj. nosit nestejně zbarvený nebo zdobený oděv.

zahrnují více aspektů spojených s fungováním cechu – oproti staršímu pekařskému privilegiu je kladen mnohem větší důraz na zachovávání mravnosti, je stanoveno, kolik smí mít mistři tovaryšů, vyznačeny jsou hranice vůči příbuzným řemeslům, větší prostor je věnován tovaryšské problematice, blíže specifikovány jsou platy při vstupu do cechu a výše pokut. Pro přijetí do cechu je nutné splnit mnohem více požadavků včetně kališnického vyznání, předvedení řemesla či získání městského práva, mám-li vyjmenovat jen ty nejpodstatnější. V tomto ohledu jsou statuta krejčovského cechu mnohem propracovanější.

Cechovní tradice se ve Vimperku rozvíjela i dále a cechů postupem času přibývalo. Vznik dalšího – ševcovského – cechu je ale datován až do r. 1566, a tudíž již přesahuje časové ohraničení této práce.

3.4.3 Majetková pořízení zaznamenaná v městské knize

Vimperská městská kniha se typologicky řadí ke knihám pamětním, protože obsahuje smíšené zápisy o pořízeních učiněných jak pro pojištění práv města jako celku, tak i jednotlivých měšťanů. Jako pramen pro tuto kapitolu slouží část, v níž jsou zachyceny zápisy jednotlivých měšťanů mezi lety 1472-1532.²⁰¹ Ty se totiž téměř výlučně zabývají majetkovými záležitostmi nejrůznějšího rázu. Mezi zápisy nacházíme testamenty, trhy, záznamy o vyplacení podílu z dědictví nebo výdeji majetku od poručníků, nadace, obdarování, majetkový odhad i majetková vyrovnání a převzetí dluhů. Ve dvou případech se jedná o rozřešení majetkového sporu. Účelem tohoto oddílu je představit ve stručnosti zmíněná majetková pořízení a to především z pohledu finančních transakcí, které nám umožňují alespoň částečně rekonstruovat movitost měšťanů ve Vimperku.

Ve sledovaném období je v pamětní knize zaznamenáno 8 testamentů, všechny byly zpětně vloženy r. 1479.²⁰² Většinou jsou vedeny pouze v podobě stručného záznamu, kdo komu co odkázal – a v knize jsou zaznamenány nejspíše právě proto, aby bylo bezpečněji pojištěno právo dědiců na odkázaný majetek. Ve většině případů ale nejde o nijak závratné sumy – obvykle je odkazována nemovitost v podobě louky, peníze v hotovosti do výše 10 kop grošů anebo obojí. Dědici jsou většinou nezletilé děti, případně i manželka. V případě sirotků bývají určeni i poručníci, kteří mají do doby zletilosti dětí odkázaný majetek spravovat. V těchto případech se zápisy vlastně typologicky dotýkají sirotčích knih.

²⁰¹ Fol. 2-10.

²⁰² Fol. 2-3^r.

Pouze jeden testament se od ostatních výrazně odlišuje. Jedná se o závěť Jana Tuška z r. 1476, která se vymyká výší odkazovaného majetku. Ten zahrnuje 33 kop grošů a 36 zlatých rýnských v hotovosti, dům s hospodářstvím, 4 krávy, 2 prasata, půl louky, 1 loučku, 3 peřiny, 3 duchny a 2 stará kola. Jednalo se tedy o poměrně movitého měšťana, snad sladovníka.²⁰³ V dalších zápisech se ještě vícekrát vynořuje jméno Tussek (resp. Taušek) a vždy ve spojení s poměrně dosti finančně nákladnými záležitostmi. Rodinu Tuškovu lze bez rozpaků zařadit mezi vimperskou měšťanskou elitu, někteří z jejích členů dokonce nějakou dobu zastávali rychtářský úřad.²⁰⁴ Bez zajímavosti není ani to, že r. 1495²⁰⁵ prodal Janův syn Ambrož zděděný dům s loukou za 100 kop grošů míšeňských a někdy poté se přestěhoval do Pasova, kde získal městské právo.²⁰⁶ Testament je zajímavý i tím, že nám představuje, jak zhruba mohlo vypadat hospodářství movitějšího vimperského měšťana. Přestože se jedná o majetek měšťana, zahrnuje i položky hospodářství (pravděpodobně ve smyslu hospodářského zařízení a budov), luk a domácího dobytku, což značí stále ještě silnou sepiatost města se zemědělskou výrobou.

Velká část zápisů v knize se týká prodeje nemovitostí.²⁰⁷ Celkově jich je zachyceno 13, z toho 4 případy se týkají prodeje domu, 7 prodeje louky nebo nivy²⁰⁸ a ve 2 případech je prodáván jak dům, tak louka zároveň. Částky zaplacené za louky a nivy se pohybují od 14 do 88 kop grošů míšeňských, přičemž je nezdědká prodáváno více luk a niv najednou, takže není vždy možné stanovit ceny jednotlivých nemovitostí. Nejdražší niva přitom stála 88 kop grošů míšeňských.²⁰⁹ Bohužel chybí jakékoli údaje o velikosti luk a niv, takže informace o jejich cenách nemají náležitou vypovídací hodnotu. Domy jsou ve většině případů o poznání dražší – jejich ceny se pohybují mezi 41 – 102 kopami grošů míšeňských.²¹⁰ Časté prodeje luk a niv opět dosvědčují, že zemědělská činnost hrála v životě města stále velkou roli. Z prodejů domů

²⁰³ V následujícím navazujícím zápisu je řeč o sladovně, na které má jeho vdova Barbora pojištěné věno a kterou nakonec získá Janova dcera s manželem.

²⁰⁴ R. 1510 doložen rychtář Taušek, fol. 6^r.

²⁰⁵ Fol. 3^v.

²⁰⁶ R. 1517 totiž jako pasovský měšťan Ambrož Taušek kupuje od svého pravděpodobně příbuzného Jana Tausska nivu s loučkami u Vimperka a to za 70 kop grošů, fol. 5^v.

²⁰⁷ Fol. 3^v, 4^r, 5-6, 7^v, 9-10.

²⁰⁸ Přičemž nivou je s největší pravděpodobností míněno pole.

²⁰⁹ Fol. 3^v, r. 1489 prodej louky za 59 kop grošů, r. 1495 prodej domu a louky za 100 kop grošů míšeňských. Fol. 4^r, r. 1497 prodej 3 niv za 50 kop grošů míšeňských. Fol. 5^v, r. 1517 prodej nivy a louček za 70 kop grošů. Fol. 6^r, r. 1510 prodej nivy a louky za 80 kop grošů míšeňských. Fol. 7^v, r. 1523 prodej 2 luk – za 41 a 47 kop grošů míšeňských, r. 1524 je pak jedna z nich znovu prodána za stejnou částku. Fol. 9^r, r. 1528 prodej nivy za 88 kop grošů míšeňských. Fol. 9^v, r. 1528 prodej nivy za 14 kop grošů míšeňských. Fol. 10^r, r. 1529 prodej domu, louky a nivy za 135 kop grošů míšeňských.

²¹⁰ Fol. 3^v, r. 1495 prodej domu a louky za 100 kop grošů míšeňských. Fol. 6^r, r. 1517 prodej domu na rynku a stodoly za 100 kop grošů míšeňských. Fol. 7^v, r. 1528 prodej domu za 102 kop grošů míšeňských. Fol. 9^r, r. 1528 prodej domu na rynku za 41 kop grošů míšeňských. Fol. 9^v, r. 1528 prodej domu na rynku za 90 kop grošů míšeňských. Fol. 10^r, r. 1529 prodej domu, louky a nivy za 135 kop grošů míšeňských.

jsou bezesporu nejzajímavější ceny domů na rynku, protože ty patřily v každém městě k těm nejvýstavnějším a zpravidla v nich bydleli nejzámožnější a nejvlivnější měšťané. Z pamětní knihy se dozvídáme o cenách 3 (resp. 2) domů na rynku – první stál i se stodolou 100 kop grošů míšeňských, druhý 41 kop grošů míšeňských a poslední 90 kop grošů míšeňských, přičemž v tomto případě se jednalo o další prodej již zmíněného prvního domu (tentokrát bez stodoly). Vezmeme-li v potaz i ostatní prodávané domy, většinou se jejich ceny pohybují okolo 100 kop grošů míšeňských, což rozhodně není zanedbatelná částka.²¹¹ Většina prodejců byla hotově jednorázově zaplacená, vyskytuje se však i případ, kdy byla nemovitost splácena postupně. V tom případě byl určen jakýsi splátkový kalendář.²¹² Některé trhy byly také uzavírány s určitými podmínkami, které se kupující zavazoval dodržet. Jako částečná zástava majetku působí prodej domu a louky z r. 1495, při kterém je stanoveno, že pokud se prodávající Ambrož Taussek rozhodne usadit nebo oženit a přitom zaplatí kupujícímu Janu Fišarovi celou původní částku, musí mu Jan dům i louku postoupit zpět.²¹³ Když naopak r. 1517 kupoval Ambrož Taussek jistou nivu od Jana Tausska, bylo stanoveno, aby Jan ještě 4 roky onu nivu užíval (evidentně formou pronájmu) a za každý rok zaplatil Ambrožovi 5 strychy ovsa.²¹⁴ Část prodejců již je také učiněna mocí městských knih (tzn. pořízení získávalo svou právní působnost zápisem do knihy), ačkoli většina ze zápisů slouží spíše pro paměť. O čtyřech prodejkách nemovitostí se dozvídáme díky zápisu kvitance zaplacené sumy za prodej majetku.

Další část majetkových pořízení zaznamenaných ve vimperské pamětní knize se týká vyplacení podílů z dědictví.²¹⁵ Ty se většinou pohybují mezi 10 až 25 kopami grošů míšeňských; výškou vyplacené částky se vymyká pouze majetkové vyrovnání z r. 1501, při němž dostala Magdaléna, dcera zemřelého písaře Jiříka, zaplacen svůj dědický nárok 80 kop grošů míšeňských.²¹⁶ Písař Jiřík se tedy určitě řadil k zámožnějším měšťanům. Zajímavé je i majetkové vyrovnání z r. 1520 a to tím, že mu předcházela spor mezi sourozenci Eliášem a Markétou, dětmi Strayczkovými, který řešila městská rada.²¹⁷ Eliáš totiž odmítal vyplatit své sestře podíl z dědictví, na který měla dle otcovy závěti nárok. Městská rada ovšem rozhodla

²¹¹ Tyto údaje lze porovnat s cenami domů v Menším Městě pražském, které uvádí J. Macek: nejlacinější domek stál 1,5 kopy grošů českých, nejdražší pak 140 kop grošů českých. Míšeňský groš měl přitom oproti groši českému poloviční hodnotu. Domy na Starém Městě pražském už se pak pohybovaly v jiné cenové relaci – od 500 do 700 kop grošů. J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích* 3. Města, s. 32.

²¹² Fol. 4^r, prodej niv za 50 kop grošů je rozložen do splátek po 10 kopách vždy na sv. Jiří.

²¹³ Fol. 3^v.

²¹⁴ Fol. 5^v.

²¹⁵ Fol. 2, 6^v, 7^r, 10^v.

²¹⁶ Fol. 2^r.

²¹⁷ Fol. 7^r.

ve prospěch Markéty a jejího manžela, kterým musel Eliáš zaplatit 20 kop grošů míšeňských a to ve 3 splátkách vždy na sv. Jiří: 8 kop r. 1521, 8 kop r. 1522 a 4 kopy r. 1523. Některá majetková vyrovnání jsou opět zachycena v podobě kvitance. Mezi tento typ pořízení lze zařadit i výdej majetku od poručníků, který je ale zaznamenán pouze jednou.²¹⁸

Zvláštní druh mezi majetkovými vyrovnáními tvoří pořízení, která učinil nástupce v držbě majetku, označovaný za „náměstka“. Tímto slovem byl označován nový manžel vdovy po zemřelém hospodáři, který se díky svatbě dostal do držení majetku. Při tom ale musel zaručit podíl na dědictví dětem (a příp. manželce) zemřelého a zároveň většinou přebíral i dluhy po svém předchůdci. Ty ale spíše zaštitil svou osobou a majetkem, neboť byly spláceny z podílů dětí a manželky. Ve sledovaném období můžeme najít 3 takováto pořízení.²¹⁹ Jedno se týká pouze majetkového vyrovnání mezi sirotky a náměstkem, v dalších dvou dochází i k převzetí dluhů náměstkem (ty dosahují výše 66 kop a 2 grošů a 26 kop a 12 grošů míšeňských). V jednom z těchto případů došlo nejprve k odhadu hodnoty nově nabytého majetku (zahrnujícího dům, stodoly, louky, nivy, koně, krávy a prasata) konšely a poručníky dětí – jeho výše byla stanovena na 167 kop grošů míšeňských, což je vůbec nejvyšší suma, která je v pozdně středověkých zápisech zachycena.²²⁰ V souvislosti s problematikou náměstků může zaujmout i jiná věc. V jednom případě se lze totiž důvodně domnívat, že náměstek přejal druhé jméno po svém předchůdci.²²¹ Náměstkem je Maczek, který r. 1472 přejímá majetek po svém předchůdci Štanglovi a při té příležitosti je učiněno majetkové vypořádání se Štanglovými dětmi. Maczek se později stal purkmistrem a je při tom jmenován jako Maczek Štangl.²²²

Ve sledovaném období je možno zaznamenat také 2 nadání – jedno kostelu v podobě louky z r. 1477 (za které bylo požadováno každoroční sloužení zádušní mše v adventu) a druhé špitálu z r. 1522 v podobě poloviny louky osvobozené ode všech platů (vrchnosti i farnímu kostelu).²²³ V případě nadání ke špitálu je později připojena informace o výnosu z louky, který činil 18 grošů míšeňských. V obou případech byli dárce vimperští měšťané.

V naprosté většině jsou zápisy vloženy do knihy na žádost jejich pořizovatelů – vimperských měšťanů – za účelem lepšího pojištění jejich práv. Postupem času přibývá pořízení, která vcházela v právní platnost vložním do městské knihy (viz Tabulka 2 v příloze

²¹⁸ Fol. 3^r.

²¹⁹ Fol. 2^v, 4^v.

²²⁰ Fol. 4^v.

²²¹ Fol. 2^v.

²²² R. 1495, fol. 3^v.

²²³ Fol. 189.

práce). Ta už tedy přestává plnit pouze funkci zaznamenávání událostí pro paměť, ale začíná v tomto ohledu nahrazovat listinná pořízení. V případě dvou zápisů z r. 1517 (resp. 1520) se dozvídáme o řešení majetkového sporu před městskou radou a případně i vrchností.²²⁴ Znovu se tak potvrzuje, že městská rada významně posílila svou moc oproti rychtářovi, který je zmíněn pouze v zápise z r. 1517 a to jako jedna ze svářících se stran. Největší moc si ale nad městem pochopitelně zachovala vimperská vrchnost, která (jak vysvítá z některých zápisů) v určitých případech svolovala k uskutečnění trhu,²²⁵ prostředkovala mezi jednotlivými stranami při jiném majetkovém pořízení²²⁶ nebo k učinění pořízení došlo přímo na její rozkaz.²²⁷ Vimperští páni, jak vidno, neztráceli kontakt se svým městem a z moci svého postavení nad ním vykonávali aktivní dohled.

3.5 Národnostní složení města

Stav dochovaných pramenů k vimperské městské problematice bohužel příliš nedovoluje postihnout, jak se národnostní složení města vyvíjelo a proměňovalo. Hlavní pramenná opora této práce – vimperská pamětní kniha – vznikla až v 2. polovině 15. století a na jejím základě lze proto rekonstruovat pouze přibližné národnostní složení města v této době. Ani starší prameny nám příliš neposlouží, protože se národnostní otázky v podstatě nedotýkají a navíc ve valné většině vznikaly až během, nebo po husitské revoluci, která dokonala počestění většiny českých měst. Určité předpoklady ohledně národnostní příslušnosti vimperských obyvatel lze přesto vyslovit. Jako základ k určení národnostní skladby Vimperka slouží kromě jazyka městské samosprávy především rozbor osobních jmen²²⁸ v kombinaci se jmény místními a pomístními.

Neměli bychom se nechat zmást vlastním jménem hradu, potažmo města – Vimperk, v mluvě 15. století především Winterberg či Vintberk. Ač je toto označení doajista německého původu, nesvědčí o národnostní příslušnosti jeho obyvatel. Hrad byl totiž vystavěn pravděpodobně českým králem Přemyslem Otakarem II. a svěřen v léno (nebo

²²⁴ Fol. 5^v, 7^r.

²²⁵ R. 1497 trh z povolení Petra Kaplíře ze Sulevic a pánů konšelů, fol. 4^r. R. 1510 trh s povolením Zdeňka Malovce z Chýnova, fol. 6^r. R. 1517 trh s povolením Jana Malovce z Chýnova, fol. 6.

²²⁶ R. 1517 majetkový spor mezi rychtářem Michalem Nechtlem a měšťanem Janem Taussem o nivu a loučky, který byl vyřešen smlouvou, kterou prostředkovali v přítomnosti některých konšelů vdova po Zdeňkovi Malovci z Chýnova Kateřina z Radiče a Jan Malovec z Malovic a na Bílci, fol. 5^v. R. 1519 majetkové vyrovnání mezi Kateřinou Rozpachovou a jejím synem Janem s povolením Jana Malovce z Chýnova, fol. 6^v.

²²⁷ R. 1501 došlo z rozkazu Zdeňka Malovce z Chýnova a na přímlovu pana Švihovského a pánů klatovských k vyplacení dědického podílu klatovskému měšťanovi Václavu Bohdalovi a jeho manželce Magdaléně, dceři zemřelého vimperského písaře Jiříka, fol. 2^r.

²²⁸ Při vědomí problematičnosti jejich samostatného využití, o kterém byly v minulosti vedeny spory. František ŠMAHEL, *Výsledky a výhledy výzkumu národnostní skladby českých měst od konce 13. do počátku 15. století*, in: Richard MARSINA, *Národnostný vývoj miest na Slovensku do roku 1918*, Žilina 1984, s. 239-254.

manství) českému šlechtici Purkartovi z Janovic (viz kapitola o dějinách města a jeho vrchnosti). Německý název hradu (který později přejalo i utvářející se město v podhradí) je pak pravděpodobně důsledkem oblíbenosti a jisté „módní vlny“ německých jmen mezi českou šlechtou v této době.²²⁹

Německý živel ale stejně v dějinách Vimperka svou roli hrál. Vimperk leží poměrně blízko k hranicím s německými zeměmi a navíc jím procházela významná solní stezka z Pasova, která zprostředkovávala hospodářské i kulturní spojení Vimperka s Bavorskem. Z těchto důvodů je nanejvýš pravděpodobné, že se ve Vimperku a jeho okolí usazovali i němečtí kolonizátoři a možná to byli právě oni, kdo napomohl postupnému utváření a vzniku města.²³⁰ Kvůli stavu pramenů ovšem není možné tuto otázku hlouběji posoudit.

Prameny z 15. století už dovolují hlubší pohled. Pakliže hypoteticky vůbec mělo městečko Vimperk před husitskou revolucí spíše německý ráz, je možné předpokládat jeho postupné počestění.²³¹ Hlavní produkt městské správy z 2. pol. 15. století a počátku 16. století, pamětní kniha, je v této době psána výhradně česky. Ze jmen měšťanů, která jsou na jejích stránkách velmi často zachycena, lze navíc do jisté míry odhadnout, jakého původu dotyčný člověk byl, ačkoli jména sama o sobě nemohou být určujícím aspektem národnosti. V knize jsou zastoupena jak jména vyloženě česká, tak i německá (těch není zanedbatelné množství, ač jich je spíše méně než jmen českých). Jako příklady českých jmen můžeme uvést např. Mikuláše Čiperu,²³² Petra Kunčálíka,²³³ Jana Pechu,²³⁴ či Václava Kozu.²³⁵ Naopak německého původu jsou jména jako Štangl,²³⁶ Klauz,²³⁷ či Štelcl Lorenz.²³⁸ U některých osob je jejich německá národnost zdůrazněna explicitněji než pouhým jménem, které velkou vypovídací hodnotu nemá. Ve čtyřech případech je ke jménu (příp. jen povolání) připojen přívlstek německý/Němec.²³⁹

²²⁹ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 88.

²³⁰ Podle F. Hoffmannem předpokládané jazykové hranice kol. r. 1421 spadl Vimperk do německojazyčné pohraniční oblasti. F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 368-369.

²³¹ Už s ohledem na vimperskou vrchnost, která byla národnostně česká, a někteří z jejích členů se dokonce oficiálně přiklonili k husitství. Také první známá výsada pro městečko z r. 1424 je psaná česky.

²³² Fol. 4^r.

²³³ Fol. 4^v.

²³⁴ Fol. 5^v.

²³⁵ Fol. 7^v.

²³⁶ Fol. 2^v.

²³⁷ Fol. 2^v.

²³⁸ Fol. 4^v.

²³⁹ Německý švec, 1472, fol. 2^v. Petr pekař německý, 1479, fol. 2^v. Mikuláš Němeček, 1495, fol. 4^v, Petr Němec, 1517, fol. 5^v., Jan Němec, 1532, fol. 10^v.

Z některých trhů a kšaftů zachycených ve vimperské pamětní knize se dozvídáme přesnější lokaci prodávané či odkazované nemovitosti, nejčastěji louky nebo nivy v okolí. Ta bývá vyjádřena názvem místa, na kterém se daná nemovitost nachází, přičemž ne vždy je možné určit, zda se jedná o jméno místní, nebo pomístní. V naprosté většině případů ale jde o jména česká – z pomístních jmen můžeme jmenovat např. nivu s názvem „Maleřská“²⁴⁰ či louky na „Sušickém vrchu.“²⁴¹ U dalších luk je uvedeno, že se nalézají „v Jamách“,²⁴² „u Ptáčnice“,²⁴³ „v Provazích“²⁴⁴ aj. Místní jména německého původu se v zápisech v městské knize ve sledovaném období takřka neobjevují – jako ojedinělý příklad můžeme uvést snad jen dvůr Renhoff.²⁴⁵ Z uvedených příkladů vyplývá, že místa v okolí Vimperka, kde se nacházely louky a pole vimperských měšťanů, byla většinou pojmenována česky, nebo byla česky nazývána přinejmenším v období let 1479-1530. I to do jisté míry svědčí o rozšíření českého živlu ve Vimperku a jeho okolí.

O zastoupení české i německé národnosti ve Vimperku svědčí také žádost městské rady z r. 1548 o vyslání katolického kněze do Vimperka, který má umět i německy, neboť ve městě žijí také Němci.²⁴⁶ Zpráva je sice pozdějšího data, ale není důvod domnívat se, že by národnostní skladba města byla v předcházejících desetiletích výrazně odlišná.

V jednom případě je možné, že dotýčný měšťan pocházel až z Polska – soudě podle jeho přízviska Spolsky.²⁴⁷ Ve městě také mohla existovat židovská komunita. F. Hoffmann ve své knize o českém středověkém městě²⁴⁸ uvádí mapu židovských obcí v Čechách a na Moravě, ve které je Vimperk na počátku 16. století zaznamenán jako město s židovskou obcí. Této informaci by mohlo odpovídat jméno Mothaysl²⁴⁹ pravděpodobně židovského původu, zaznamenané v městské knize.

S přihlédnutím k výše zmíněným skutečnostem lze Vimperk ve 2. polovině 15. století a na začátku 16. století považovat za převážně české město (s ohledem na češtinu jakožto výhradní jazyk městské správy), ve kterém ale žili i obyvatelé jiných národností, z valné většiny německého původu.

²⁴⁰ Fol. 9^r.

²⁴¹ Fol. 4^r, 5^v.

²⁴² Fol. 3^r.

²⁴³ Fol. 3^r.

²⁴⁴ Fol. 3^v.

²⁴⁵ Fol. 9^r.

²⁴⁶ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 117.

²⁴⁷ Zyka Spolsky, r. 1528, fol. 9^r.

²⁴⁸ F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 386-387.

²⁴⁹ Syn Petra Gronedla Mothaysl (1489, fol. 2^v). Mothayzl Rozpach, 1495 (fol. 3^v).

3.6 Náboženské vyznání vimperských měšťanů

Pokusit se o určení náboženského vyznání vimperských měšťanů je vzhledem k malému množství dochovaných pramenů obtížným úkolem. Jistým vodítkem by mohlo být náboženské vyznání vimperské vrchnosti, které by se pravděpodobně odrazilo i v náboženské příslušnosti města, ale (jak už bylo naznačeno v kapitole o vimperské šlechtě) ani vyznání vimperských pánů nelze s jistotou stanovit. Čáslav Kaplíř ze Sulevic se sice již během husitských bojů přidal na stranu sirotků a později Petr Kaplíř ze Sulevic patřil k nejvýznamnějším přívržencům husitského krále Jiřího z Poděbrad na jihozápadě Čech, to ale samo o sobě nesvědčí o jejich náboženské orientaci. R. 1482 je na Vimperku doložena přítomnost biskupa Augustina Sankturienského,²⁵⁰ který přijel do Čech světit kněží podobojí, ani to nám ale nedává jistotu stran náboženského vyznání města i vrchnosti. Příliš nám nepomůže ani cechovní privilegium pro pekaře vydané Petrem Kaplířem ze Sulevic r. 1494,²⁵¹ neboť v něm není o případném omezení vstupu do cechu na základě vyznání žádná zmínka. Naopak krejčovské cechovní privilegium z r. 1530²⁵² vydané bratry Janem a Petrem Malovci obsahuje výslovně, že do cechu smí být přijat pouze měšťan kališnického vyznání. To je první přímý doklad o náboženské orientaci města, anebo vrchnosti. Tuto informaci je totiž třeba dát do souvislosti ještě s jiným údajem o náboženském vyznání ve Vimperku. R. 1548 žádala městská rada královskou komoru²⁵³ o dodání katolického kněze do Vimperka, protože ve městě žádného nemají. Přitom bylo uvedeno, že předchozí majitel Vimperka, Petr Malovec z Chýnova a na Vintřberce, uvedl do Vimperka kněze podobojí, který však ve městě dlouho nezůstal.²⁵⁴ To tedy jasně dokládá, že Petr Malovec byl vyznání kališnického, ne však sami měšťané. To, že ve městě zůstala určitým způsobem přítomna katolická víra i pod kališnickou vrchností, lze doložit i z jiných pramenů. Výpis z kvaternu černého památného desek zemských z r. 1542, obsažený ve vimperské pamětní knize,²⁵⁵ nás zpravuje o prodeji tvrze Uzenice²⁵⁶ a statku k ní příslušejícího Adamem Lvem z Rožmitálu a z Blatné Janovi Běšínovi z Běšin. Při prodeji je výslovně stanoveno, že nový majitel Jan Běšín z Běšin má ze statku odvádět zádušní plat vimperskému knězi „*strany rymské pod jednu spuosobu*“ ve výši 5 kop grošů českých vždy na sv. Jiří a sv. Havla, tak jako plat odváděli i předchozí majitelé Uzenice. V 1. polovině 16. století je tedy ve Vimperku doložena i přítomnost katolického

²⁵⁰ Petr KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku. Medailony členů*, s. 253.

²⁵¹ SOA v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. V AZ no. 1.

²⁵² SOA v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. V AZ no. 2.

²⁵³ V této době byl Vimperk v královském držení.

²⁵⁴ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 117.

²⁵⁵ Fol. 181^v.

²⁵⁶ Ležící přibližně 30 km severně od Strakonice.

kněze. Nahlédneme-li navíc do Klaudyánovy mapy Čech z r. 1518, zjistíme, že Vimperk byl v mapě poznačen jako město katolické.

V závěru tedy můžeme říci, že obyvatelé města si pravděpodobně podrželi katolickou víru, ačkoli jejich vrchnost (Malovcové z Chýnova; vyznání Kaplířů ze Sulevic nelze jistě stanovit) byla kališnická a svou víru se pokusila uvést i do města, jak o tom svědčí cechovní privilegium z r. 1530 a uvedení kališnického kněze do města. Je tedy pravděpodobné, že ve sledovaném období obě vyznání s měnící se převahou ve Vimperku koexistovala.

3.7 Měšťanská elita

Městská středověká společnost se vyznačovala pestrou sociální diferenciací. Základním dělítkem v tomto rozlišení bylo především městské právo, kterým byla obdařena pouze plnoprávná část městského obyvatelstva, měšťané. Ovšem i mezi měšťany lze najít úzkou vrstvu těch nejvlivnějších a nejmovitějších, kteří tvořili elitu města a v jejichž rukou (zpravidla jakožto členů konšelského sboru) spočívalo samosprávné řízení města.

Jednou z činností konšelského sboru bylo vkládání zápisů do městských knih. V rámci tohoto aktu byli ve vimperké pamětní knize přítomní konšelé v jednotlivých zápisech zpravidla jmenováni. To nám zpětně umožňuje ve sledovaném období přibližně rekonstruovat konšelský sbor v zachycených letech. Vzhledem k jisté mezerovitosti zápisů by ale pokus o postižení vývoje tohoto orgánu neměl příliš velkou vypovídací hodnotu. Přesto je ale možné si z dochovaných zápisů povšimnout, že pozici konšelů zastával poměrně úzký okruh lidí, který se příliš neměnil. Jako příklad může posloužit zachycené složení konšelského sboru v letech 1528, 1529 a 1532. Ve všech třech letech jsou jako konšelé jmenováni takřka titíž lidé.²⁵⁷ Obdobnou situaci lze pozorovat i v předcházejících letech.²⁵⁸ Důvodem tohoto jevu může být buď to, že k obnově městské rady docházelo v delších než jednoročních intervalech, anebo ve Vimperku existoval úzký okruh předních měšťanů, kteří se po delší dobu drželi „u moci“ a byli opakovaně voleni do konšelského úřadu. Byli mezi nimi jak řemeslníci (především řezníci, sladovníci, krejčí), tak i osoby, u nichž jejich povolání není uvedeno,

²⁵⁷ K r. 1528 jmenování Pecha řezník, Mikuláš Čipera, Zigmund fenczluov, Vít Štangl, Jakub řezník, Václav Koza krajčí, Zyka Spolsky, Vít krajčí, Jíra lžičeř. Fol. 9. K r. 1529 uvedeni Jan Pecha řezník, Zyka Spolsky, Jakub řezník, Zigmund fenczluov, Vít Štangl, Vít krajčí, Jíra lžičeř, Mertl forman. Fol. 9^r, 10^r. K r. 1532 jmenování Zigmund fenczluov, Jan niemec, Vít krajčí, Václav Taušek, Zika Spolsky, Pecha řezník. Fol. 10^v.

²⁵⁸ Fol. 6^r: K r. 1517 jako konšelé jmenování Michal bielant, fencsladovník, Zyka sladovník, Jiřík preinssustar, Allexio ssleyfferz, Jíra lžičeř, Jakub řezník, Jan plechl, Matúš gronedl, Jakub Mach, Petr niemec, Mikuláš Čipera, Jan Pecha. Fol. 6^v: K r. 1519 doložení Zyka sladovník, fencsladovník, Matúš kronedl, Jiřík preinssustar, Jakub řezník, Jiřík lžičeř, Michal bielant, Mikuláš Čipera, Allexio ssleyfferz. Fol. 7^r: K r. 1521 jmenování Allexio ssleyfferz, fencsladovník, Matúš kronedl, Jan plechl, Jakub řezník, Zigmund řezník, Jíra lžičeř, Mikuláš Čipera.

takže se možná jednalo o obchodníky. Při sledování vimperské měšťanské elity se ale nemusíme obracet pouze k seznamům konšelů; užitečné informace lze získat i z obsahů jednotlivých zápisů. Mezi pořizovateli zápisů nalézáme především movité měšťany (nezřídka i samotné konšely), které je možné bezpochyby přiřadit k předákům města. V některých případech lze sledovat, jako vinoucí se červenou nit, jména příslušníků jedné rodiny – jak v roli pořizovatelů zápisu (příp. jedné ze stran), tak i ve funkci konšelů. Na těchto příkladech lze pak rekonstruovat sociální postavení dané rodiny a jejích členů jakožto představitelů vimperské měšťanské elity. Nemá smysl dopodrobna probírat jednotlivé rodiny, pro ukázkou postačí dva stručné příklady.

Mezi příslušníky vimperské měšťanské elity lze bezpochyby zařadit členy rodiny Tuškovy/Tauškovy. Soudě podle jednoho testamentu z r. 1476²⁵⁹ a vícero trhů, kde vystupovali jako kupující²⁶⁰ i prodávající²⁶¹ strana, patřili k poměrně movitým měšťanům. Zmiňováni jsou jako ručitelé,²⁶² poručníci²⁶³ i svědci²⁶⁴ při jiných pořízeních. Kromě toho se aktivně zapojovali do městské samosprávy a postupně v jejím rámci dosáhli na nejvýznamnější posty. Jan Taussek je r. 1495 zmiňován jako obecní starší.²⁶⁵ Někteří členové rodiny také zastávali rychtářský úřad, ač ne dědičně.²⁶⁶ Konečně pak k r. 1532 je Václav Taušek doložen jako konšel.²⁶⁷ Jako pozoruhodná se jeví také skutečnost, že Ambrož Taušek, který r. 1495 prodal majetek zděděný po otci (dům a louku), je r. 1517 zmiňován jako pasovský měšťan. Přesto si ale zachoval jisté vazby ke svému rodišti, protože právě r. 1517 kupuje nivu s loučkami poblíž Vimperka.²⁶⁸ Svou roli mohla v tomto případě hrát Zlatá stezka, spojnice obou měst, po které rozhodně neproudilo pouze zboží. Navíc je dost možné, vzhledem k movitosti příslušníků rodiny i absenci zmínek o vykonávání řemesla, že se

²⁵⁹ Fol. 2^r: Jan Tušek odkazuje dům s celým hospodářstvím (v hodnotě 100 kop grošů míšeňských) a loukou, hotovost ve výši 33 kop grošů a 36 zlatých rýnských.

²⁶⁰ Fol. 4^r: R. 1497 kupuje Jan Tušek 3 nivy za 50 kop grošů míšeňských. Fol. 5^v: R. 1517 Ambrož Taušek kupuje (patrně od svého příbuzného) Jana Tauška nivu s loučkami za 70 kop grošů míšeňských.

²⁶¹ Fol. 3^v: R. 1495 prodává Ambrož Tušek dům a louku za 100 kop grošů míšeňských (jedná se o dům a louku, kterou získal jako dědictví po otci – viz pozn. 117). Fol. 5^v: R. 1517 prodává Jan Taussek Ambrožovi Tauškovi nivu s loučkami za 70 kop grošů míšeňských.

²⁶² Fol. 2^v: R. 1472 Hanzl Tušek.

²⁶³ Fol. 3^r: R. 1488 Jan Tušek.

²⁶⁴ Fol. 9^v: R. 1494 Jan Taušek.

²⁶⁵ Fol. 3^v.

²⁶⁶ Fol. 2^v: R. 1472 zmíněn Hanzl Tušek, rychtářův syn. Fol. 6^r: R. 1510 doložen rychtář Taušek. Rychtářský úřad byl v této době nejspíše již voleným městským úřadem, rozhodně pak nebyl dědičný (mezi výše zmíněnými příslušníky rodiny Tušků jsou doloženi jako rychtáři 2 měšťané jiných jmen – k r. 1476 rychtář Hana, k r. 1488 rychtář Jan Nechtl).

²⁶⁷ Fol. 10^v.

²⁶⁸ Fol. 5^v.

jednalo o obchodnickou rodinu. Pak by se i přestěhování Ambrože Tauška do Pasova jevílo v novém světle obchodních zájmů.

Ještě zajímavější je případ rodiny Fišarů. Ti se také řadili k bohatším vimperským měšťanům²⁶⁹ a mnohokrát jsou v zápisech jmenováni jako konšelé.²⁷⁰ V jejich případech ale došlo i k výraznému sociálnímu vzestupu, který vedl až ke vstupu mezi privilegované a který lze z jednotlivých zápisů vysledovat. Již r. 1494 je vimperský měšťan Martin Fišar v rámci jisté smlouvy, která byla do městské knihy vložena mnohem později, žádán, aby pro lepší právní pojištění přitiskl ke smlouvě svou pečeť. Tato skutečnost je bezesporu dokladem postupně naplňované snahy o vzestup mezi nižší šlechtu. Právo pečeti souvisí úzce s právem erbu. Nemáme sice doklady o erbovní listině, jež by dotyčného povznášela mezi erbovní lidi, lze ji ale předpokládat. R. 1519 jsou Jan Fišar a Beneš Fišar psáni s přídomkem „z Veveří“ – vystupují jako svědci jisté smlouvy a jejich jména jsou uvedena hned po přítomných vladycích.²⁷¹ V dalších letech vystupují dotyční měšťané stále jako konšelé, přičemž jsou ale jejich jména zapisována hned po purkmistrovi²⁷² nebo i na prvním místě (před rychtářem a ostatními konšely).²⁷³ I to svědčí o jejich společenském vzestupu, který je nadřazuje ostatním měšťanům, ačkoli to zároveň svědčí o tom, že se Fišarové ještě nevzdali městského způsobu života a jejich nobilitace asi ještě nebyla dovršena (koneckonců jednalo se o dlouhodobější proces, přičemž vzestup mezi privilegované mohl trvat i více generací). Konec 15. století je dobou počínajícího omezování pronikání zbohatlých měšťanů mezi stav nižší šlechty ze strany rytířů. V praxi mohl realizaci nobilitace umožnit pouze zemský soud, když erbovníkovi povolil zapisovat do desek zemských.²⁷⁴ Snaha vimperských Fišarů o proniknutí mezi stav nižší šlechty byla ale patrně završena úspěchem, neboť r. 1538 je Kryštof Fišar z Veveří jmenován jako urozený pán.²⁷⁵ To, že rod získal právo činit zápisy do desek zemských, je pak doloženo r. 1545 výpisem z kvaternu trhového desek zemských, zaznamenaným mj. ve vimperské pamětní knize.²⁷⁶

²⁶⁹ Fol. 3^v: R. 1495 kupuje Hanuš Fišar dům a louku za 100 kop grošů míšeňských. Fol. 9^f. Beneš Fišar z Veveří prodává svou nivu za 88 kop grošů míšeňských.

²⁷⁰ Fol. 3^v, 4, 6^r, 7^v, 10^f.

²⁷¹ Fol. 6^v. Veveří se mi prozatím nepodařilo blíže specifikovat.

²⁷² Fol. 7^v, r. 1523.

²⁷³ Fol. 7^v, r. 1524.

²⁷⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích* 2. Šlechta, s. 44.

²⁷⁵ Fol. 10^f.

²⁷⁶ Fol. 181^r. Jedná se o majetkové vyrovnání mezi bratry Severynem a Vojtěchem Fišary z Veveří.

3.8 Postavení žen

Ve středověké městské společnosti zastávala žena (jakožto slabší pohlaví) tradičně roli podřízené osoby vůči svému manželovi, nebo otci (příp. poručníkovi) ve sféře právní, ekonomické i náboženské. Zdaleka neměla stejná práva jako muž (s výjimkou vdov, které se těšily specifickému postavení) a po ekonomické stránce mohla jen v některých případech fungovat jako samostatná výdělečná jednotka. Přesto názory o naprosté bezmocnosti žen už jsou překonány. Měšťanská žena ve středověku byla v podstatě způsobilá k právním úkonům, ačkoli reálně především vdané ženy zastupoval před městským soudem jejich manžel. Naopak postavení ženy-vdovy bylo v tomto ohledu rovnoprávné s muži – vdova mohla svobodně kšaftovat, pohánět i být poháněna před soud, nakládat se svým majetkem atd. Ani ekonomické uplatnění žen ve městě nebylo zanedbatelné – ženy byly především nepostradatelnými pomocnicemi svých manželů (často se věnovaly přidruženému podnikání v manželově oboru), ale v určitých případech nacházely i samostatné ekonomické uplatnění. Samostatně mohla žena působit v některých řemeslech (především potravinářských a textilních), v drobném obchodě nebo jako mistrová vedoucí řemeslnickou dílnu po smrti svého manžela. Obecně pak platí, že si ženy byly vědomy svých práv a dokázaly je hájit. Při posuzování postavení žen ve středověkých městech je ale důležité mít na paměti, že se města řídila různými městskými právy, a postavení žen se tak mohlo v jednotlivých městech do jisté míry lišit.²⁷⁷

Ve Vimperku nejsou pro sledovanou dobu dochovány doklady o ženách provozujících samostatně řemeslo či drobný obchod, zato se ale s nimi v několika případech setkáváme jako s činiteli majetkových pořízení zaznamenaných v pamětní knize. Nejčastěji vystupuje žena jako dědička majetku po svém zemřelém manželovi²⁷⁸ (spolu s dětmi) nebo přijímá peněžitý dědický podíl po svém otci.²⁷⁹ Obecně se mnohem samostatnějšímu a odpovědnějšímu postavení těšily ženy-vdovy. V několika případech je doloženo, že během svého vdovství

²⁷⁷ K této problematice viz Milena LENDEROVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Jana BUREŠOVÁ – Eduard MAUR, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009; J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích* 3. Města, s. 207-222; F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 337-357.

²⁷⁸ Fol. 2^v, r. 1479 (v jednom případě je manželka přímo jmenována „mocnou poručnicí“ k nakládání s majetkem zemřelého), fol. 3^r, r. 1488.

²⁷⁹ Fol. 2^r (r. 1501), fol. 10^v (r. 1532). V obou případech přijímají majetek **muži** spolu se svými manželkami, o jejichž dědický podíl se jedná. V těchto případech je patrné právní a majetkové podřízení vdané ženy vůči svému manželovi, který měl dispoziční právo k nakládání s ženiným věnem. Vymyká se pouze jeden případ (fol. 2v, r. 1472), kdy byl dědický podíl po zemřelém otci vyplacen nástupcem otce v držbě majetku („náměstkem“) přímo dceři zemřelého, ačkoli tou dobou byla vdaná.

uzavřely ženy smlouvu majetkového rázu.²⁸⁰ V jiných případech vystupují přímo jako jedna ze stran trhového pořízení²⁸¹ – je pravděpodobné, že to bylo též v době jejich vdovství. V jednom trhovém pořízení je také doslovně uvedeno, že měšťan prodává svůj dům na rynku s „*vólí Kateřiny manželky*.“²⁸² Je možné, že dům přinesla do manželství Kateřina, a tak si zachovala právo kontroly ohledně nakládání se svým majetkem. V jednom zápise z r. 1495 je jmenováno několik žen (i vdaných), které si pořizovatel zápisu přivedl jakožto svědky pro své tvrzení.²⁸³ Vimperské ženy tedy patrně byly způsobilé k učinění svědeckví. Nejzajímavější je ovšem zápis z r. 1520,²⁸⁴ který vypovídá o majetkovém sporu vimperského měšťana Eliáše a jeho sestry Markéty. Eliáš odmítal vyplatit své sestře dědický podíl po otci (snad věno), na který měla dle závěti údajně nárok. Spor nakonec řešila městská rada, která rozhodla ve prospěch Markéty. Eliáš musel sestře a jejímu manželovi dědický nárok (městskou radou stanovená částka 20 kop grošů míšeňských) vyplatit. Případ je pozoruhodný právě tím, že spor vyhrála žena. Je ale možné, že svou roli sehrál Markétin manžel, který svou ženu mohl právně zaštitit a podpořit. Spor byl ovšem veden jménem Markétiným.

Z výše zmíněných příkladů lze odvodit, že ženy ve Vimperku se nenalézaly ve výhradně podřízeném postavení vůči mužům. Především jako vdovy měly širší pole působnosti, mohly volně disponovat svým majetkem a uzavírat smlouvy. Soudě podle výše nastíněného příkladu nebylo ani vyloučeno, že ženy mohly vyhrát případný majetkový spor. Před městskou radou také mohly vystupovat jako svědkyně. Ačkoli nemohly dosáhnout práv zcela rovnocenných s muži, nebyly jim jisté možnosti sebeuplatnění zamezeny.

3.9 Významné budovy a stavby

Nejstarší vimperskou sakrální budovou je kostel sv. Bartoloměje založený pravděpodobně v 80. letech 13. století. Ten ovšem později začal plnit funkci hřbitovního kostela (asi poté, co rozvíjející se sídliště v jeho okolí bylo přesunuto do výhodnější polohy v okolí dnešního náměstí). V 60. letech 14. století pak byla zahájena stavba farního kostela

²⁸⁰ Fol. 2^r: Vdova učinila smlouvu se svou dcerou a jejím manželem o sladovně, na které měla zapsané věno a která po smrti hlavy rodiny přešla dočasně do držení dcery a jejího manžela (po dobu nezletilosti mladších bratrů). Ti také matce vyplatili podíl, který na sladovně měla (nedatováno). Fol. 4 (r. 1495-1497): Tento případ se dotýká problematiky „náměstků“. Nástupce v držbě majetku vzhledem k sňatku přebírá (zaštituje) dluhy po svém předchůdci, které **během svého vdovství smluvně zajistila** jeho nová žena. Dluhy ale mají být spláceny z podílů manželky a jejích dětí. Fol. 6^v: R. 1519 činí matka (pravděpodobně také vdova) majetkové vyrovnání se svým synem, který měl nárok na část jejího majetku.

²⁸¹ Fol. 3^v, r. 1489. Žena sama kupuje louku. Fol. 9^r, r. 1528. Žena samostatně prodává svůj dům na rynku. Fol. 9^v, r. 1528. Žena samostatně prodává svou nivu.

²⁸² Fol. 6^r.

²⁸³ Fol. 3^v.

²⁸⁴ Fol. 7^r.

Navštívení Panny Marie. Po církevně-správní stránce patřil Vimperk do arcijáhenství bechyňského, děkanátu volyňského. Bez zajímavosti rozhodně není to, že Vimperk původně spadl pod faru v Bohumilicích, ke které byl přifařen²⁸⁵ (vesnice vzdálená několik kilometrů od Vimperka). Tento stav trval přinejmenším ještě r. 1426.²⁸⁶ K vimperskému kostelu (stejně jako k bohumilickému) měla patronátní právo vimperská vrchnost, jak o tom svědčí záznamy v Libri confirmationum z 2. poloviny 14. a počátku 15. století.²⁸⁷ O obdarování kostela je v pramenech jen několik kusých zmínek. Doloženo je, že r. 1405 daroval Hanuš Kaplír ze Sulevic zdejšímu faráři úroky zapsané na vimperském panství a dvou vesnicích, aby si mohl vydržovat kněze-střídníka, který bude povinen sloužit ve Vimperku kromě ranní mše jednou do týdne ještě další čtyři mše týdně.²⁸⁸ Ve vimperské pamětní knize je záznam o nadání ke kostelu z r. 1477, které učinil Hanzlík pekař.²⁸⁹ Ten kostelu daroval svou louku s podmínkou, že za něj bude každý advent sloužena jedna zpívaná a jedna čtená mše. Zbylé peníze mají být případně využity na zakoupení svící do kostela. Louka ale nebyla zbavena povinnosti odvádění feudální renty ve výši 2 penízů vimperské vrchnosti. O odvádění platu ve výši 10 kop grošů českých ročně vimperskému katolickému knězi svědčí dochovaná trhovářská smlouva z r. 1537 mezi Adamem Lvem z Rožmitálu a z Blatné a Janem Běšínem z Běšin,²⁹⁰ o které již bylo pojednáno v kapitole o náboženském vyznání města. Blíže nespecifikovaného data obdaroval kostel dvěma loukami Petr Malovec z Chýnova, z čehož kostelu plynul výnos 5 liber vosku.²⁹¹ Fara také disponovala jistým potokem, který je pro ni doložen k r. 1531. Z téhož roku pochází i zmínka o kaplanském domu. Ve Vimperku patrně působilo touto dobou více kaplanů, a proto byla nutná výstavba nového domu pro jejich potřeby.²⁹²

Škola, špitál i lázeň patřily bezesporu k významným budovám většiny měst a svědčily o vyšší míře jeho rozvinutosti v rámci poskytování sociální péče. Ve Vimperku jsou všechny tyto tři instituce bezpečně doloženy nejdříve v první třetině 16. století, není ale vyloučena jejich dřívější existence.

²⁸⁵ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Registra decimarum papalium*, Praha 1873, s. 62. Výslovně uvedeno „Bohumylic cum filia Wynterberk“. Doloženo k r. 1369, 1384-5, 1399.

²⁸⁶ „...ad eccl. paroch. in Bohumilicz et filialem in Wytenberg...“ LC VIII-X, s. 111.

²⁸⁷ Pro Vimperk LC I/2, s. 112 (r. 1369 kněz Jindřich z Neveklova), II, s. 19 (r. 1369 kněz Martin), LC III-IV, s. 32 (r. 1375 kněz Heřman), LC V, s. 237 (r. 1395 kněz Dětrich), LC VI, s. 218 (r. 1407 kněz Jan). V literatuře popsal i V. STARÝ, *Příspěvek k místopisu města Vimperka*, in: Zlatá stezka 17, 2010, s. 185-199.

²⁸⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI. Prachensko*, s. 143.

²⁸⁹ Pamětní kniha, fol. 189^r.

²⁹⁰ Pamětní kniha, fol. 181^v.

²⁹¹ Pamětní kniha, fol. 184^r. Tato skutečnost je zachycena zpětně v kvitanci, kterou vydává městská rada r. 1549.

²⁹² DZV 45, B 16.

První přímý doklad o existenci špitálu ve Vimperku pochází z r. 1522 díky nadání, kterým vimperský měšťan Zyka špitál obdaroval.²⁹³ Ze svého majetku daroval půl louky (osvobozené od platů, které se zavázal platit ze zbylé části louky, kterou si ponechal v držení) k držení a užívání chudým lidem ve špitále na věčné časy. Vimperský špitál tedy fungoval zároveň i jako chudobinec, jak bylo obvyklé. Z louky se špitálu dostávalo výnosu 18 grošů. Špitál je dále zmiňován i v majetkovém vyrovnání mezi bratry Janem a Petrem Malovci z Chýnova a na Vintřberce, kteří si r. 1531 rozdělili mezi sebou majetek²⁹⁴ – v jeho výčtu je pak uvedeno, že škola, špitál i lázeň zůstávají ve společném držení obou bratří. Petr Malovec také blíže nespecifikovaného data daroval špitálu louku, ze které plynul výnos 24 grošů míšeňských.²⁹⁵

Panská lázeň je zmíněna poprvé v cechovním privilegiu pro krejčí z r. 1530, které obsahuje i určitá statuta cechu.²⁹⁶ Při porušení jednoho z nařízení (o zákazu přechovávání cizoložníků a hráčů v kostky) je jako trest stanoveno zaplacení pokuty do cechu a k tomu podstoupení panské lázně. Lázeň tedy ve Vimperku byla ve vrchnostenském držení, nebo jí z ní přinejmenším plynuly platy.

První přímá zmínka o škole ve Vimperku pochází až z r. 1531, kdy je opět zmíněna jako budova, která i po rozdělení majetku zůstává ve společném držení Jana a Petra Malovců z Chýnova. Nicméně o školní výuce lze uvažovat i pro doby dřívější. K r. 1495 je jako svědek při jistém pořízení zachyceném ve vimperské pamětní knize zmíněn i školní mistr.²⁹⁷ Blíže informace ke škole se mi pro sledované období bohužel v pramenech nepodařilo najít, takže nelze ani posoudit, zda se jednalo o školu nižší, nebo latinskou.

Díky majetkovému vypořádání mezi Janem a Petrem Malovci z r. 1531 se také dozvídáme o existenci vězení, bran a věží ve městě Vimperku. Brány jsou zmíněny tři – pasovská, prachatická a volyňská. Vězení, brány i věže mají také zůstat ve společném držení obou bratří, ale zároveň ve správě města Vimperka.²⁹⁸

Ačkoliv V. Starý klade první zmínky o existenci vodovodního potrubí ve Vimperku až do poloviny 16. století,²⁹⁹ konkrétně do r. 1549, jeho existenci lze prokázat již dříve. Z r. 1529

²⁹³ Pamětní kniha, fol. 189.

²⁹⁴ DZV 45, B 16.

²⁹⁵ Pamětní kniha, fol. 184^r. Tato skutečnost je zachycena zpětně v kvitanci, kterou vydává městská rada r. 1549.

²⁹⁶ SOA v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk, sign. V AZ no. 2.

²⁹⁷ Pamětní kniha, fol. 3^v.

²⁹⁸ DZV 45, B 16.

²⁹⁹ Václav STARÝ, *Péče o zásobování Vimperka vodou v 16. a 17. století*, in: Zlatá stezka 8-9, 2001-2002, s. 253-260.

totiž pochází zápis v pamětní knize o prodeji domu „*s túž vodú kteráž se vede trubami od raury skrze gabrieluov duom...*“.³⁰⁰ V této době tedy již ve Vimperku existoval vodovod („raury“), od kterého si mohli bohatí měšťané zařídit soukromý přívod vody pomocí „trub“ do svého domu, což se zřejmě týká i zmiňovaného případu.³⁰¹ Jakou konkrétní podobu vodovod měl a existovaly-li již v této době ve Vimperku kašny jakožto zásobárny pitné vody, o tom prameny v této době ještě mlčí.

Kolem r. 1500 vznikla ve městě také samostatně stojící zvonice na východním konci náměstí. Radnice ve sledovaném období patrně ještě neexistovala; první zprávy o ní pocházejí až z r. 1542.³⁰²

³⁰⁰ Pamětní kniha, fol. 10^r.

³⁰¹ K tomu více viz J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 3*. Města, s. 135-139.

³⁰² J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 112.

4. Zlatá stezka a Vimperk

Vimperk byl jedním ze tří cílových měst, do kterých z Pasova směřovala Zlatá stezka. Tato skutečnost významně přispěla k jeho hospodářskému, sociálnímu i kulturnímu rozkvětu a to zejména v 16. a 17. století. Ani v předcházející době ale její význam pro Vimperk nebyl zanedbatelný. Cesta zprostředkovávala čilou hospodářskou, ale i kulturní a mentální výměnu mezi oběma příhraničními regiony. O Zlaté stezce bylo napsáno již mnoho poučných děl – v současné době nejvíce přispěla k našim znalostem o cestě díla Paula Praxla na německé straně,³⁰³ na české se pak touto problematikou soustavně zabývají František Kubů a Petr Zavřel.³⁰⁴ Ucelený výklad o Zlaté stezce podal také Václav Starý v publikaci Vimperk: město pod Boubínem.³⁰⁵ V této kapitole se proto omezím na stručné shrnutí základních faktů především k vimperské větvi (vycházející hlavně z díla F. Kubů a P. Zavřela a V. Starého) a na problematiku sporů o provozu na obchodních cestách týkajících se Vimperka v pozdním středověku, které jsou částečně zachyceny také ve vimperské pamětní knize.

Názvem Zlatá stezka byla od počátku 16. století označována stará obchodní cesta spojující Pasov s Prachaticemi a později i Vimperkem a Kašperskými Horami. První písemná zpráva o cestě pochází už z r. 1010 (na bavorské straně); pro českou stranu existuje první písemný doklad o cestě v listině krále Vratislava z r. 1088,³⁰⁶ ve které obdarovává vyšehradskou kapitolu územím na prachatické cestě a cly z ní. Po cestě byla soumarským způsobem dovážena do Čech nejen sůl, ale i exotické zboží z jižních zemí; v opačném směru pak do Bavorska proudily především zemědělské produkty. Ve 13. století provoz na cestě stoupal, a proto byla hledána nová trasa, která by prachatické cestě ulehčila. K r. 1312 je poprvé v pramenech zmínka o vimperské odbočce Zlaté stezky,³⁰⁷ z r. 1356 pochází první zpráva o cestě na Kašperské Hory. Tyto tři větve (na Prachatice, na Vimperk a na Kašperské Hory) byly jedinými oficiálně povolenými trasami Zlaté stezky. Mimo ně ale samozřejmě vznikalo živelně mnoho jiných odboček a zkratk, které ale byly zakazovány.

³⁰³ Paul PRAXL, *Der Goldene Steig*, 3. vydání, Grafenau 1993; TÝŽ, *Salzhandel und Saumverkehr*, Waldkirchen 1989; TÝŽ, „Zlatá stezka“. *Od soumarské stezky k regionu*, in: Peter BECHER (ed.), *Kulturregion „Goldener Steig“ - Kulturní oblast „Zlatá stezka“*. Příspěvky k výstavě, Mnichov 1995, s. 113-118.

³⁰⁴ František KUBŮ - Petr ZAVŘEL, *Zlatá stezka: historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty* 1. Úsek Prachatice-státní hranice 2. Úsek Vimperk-státní hranice 3. Úsek Kašperské hory-státní hranice, České Budějovice 2007-2009; TÍŽ, *Verhältnis der Lage und der Funktion der Burgen am Goldenen Steig*, in: Tomáš DURDÍK (ed.), *Castrum Bene*. 9. Burg und ihr Bauplatz, Praha 2006, s. 231-244.

³⁰⁵ J. JOHN (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 89-94, 110-111.

³⁰⁶ Listina je ale považována za falzum z 12. století.

³⁰⁷ Jedná se o dohodu Bavora ze Strakonice (v té době držitel Vimperka) s Jindřichem z Leubelfingu (purkábí na hradě Oberhausen v Pasově) o tom, že budou společně dbát o bezpečný provoz na cestě z Pasova do Vimperka.

Řevnivost ovšem panovala i mezi jednotlivými větvemi cesty – resp. mezi jejich koncovými městy. Prachatice pochopitelně těžce nesly konkurenci především vimperské odbočky, a proto docházelo mezi oběma městy (resp. jejich vrchnostmi) k mnoha sporům. Jeden takový se odehrál na přelomu 14. a 15. století, kdy probošt vyšehradské kapituly (prachatická vrchnost) protestoval u krále Václava IV. proti existenci vimperské cesty (která kapitolu pochopitelně zkracovala na příjmech z cel). Proti tomu se ovšem ohradil vimperský pán Hanuš Kaplíř ze Sulevic. Václav IV. spor rozhodl spíše ve prospěch Prachatic, když nařídil, aby na Vimperk smělo putovat pouze 12 krosnařů týdně, jinak má obchod směřovat na Prachatic. To vše pod pokutou 10 hřiven zlata.³⁰⁸ Husitské boje provoz na stezce omezily, ale obchod se brzy vzpamatoval a začal opět posilovat.

Vimperk bylo město poddanské, a proto to byla především jeho vrchnost, kdo z obchodního provozu v podobě celních poplatků z cesty profitoval. Příjem z cel měli vimperští páni zaručen nějakým způsobem. R. 1454 udělil král Ladislav Mikuláš Kaplíř ze Sulevic a na Vintřberce listinu, v níž stanovoval, že vimperská vrchnost má obdržet celní poplatek z každého koně (naloženého, nenaloženého i tažného) a vozu (naloženého i prázdného), kteří přijedou do Vimperka po cestě z Pasova. Listina je nám známa pouze v reprodukováném (nikoli doslovném) znění díky potvrzení tohoto privilegia spolu s dvěma dalšími králem Vladislavem r. 1481.³⁰⁹ Přesnou výši cel tedy bohužel neznáme. Celní poplatky jsou ale vimperské vrchnosti znovu zaručeny v listině krále Vladislava, kterou městečko Vimperk povýšil na město. Vimperští měšťané mají pečovat o dobrý stav cesty a smí ji též užívat, ale clo má plynout ve stejné výši pánu města.³¹⁰

Kaplířové ze Sulevic a na Vintřberce se rozhodně neřadili mezi chudší nižší šlechtu. Naopak, jejich bohatství během 15. století narůstalo, jak je patrné i z výše peněžitých odkazů posledního vimperského Kaplíře, Petra, se kterými jsme se seznámili v kapitole o vimperské šlechtě. Domnívám se, že kořeny jejich prudkého majetkového i sociálního vzestupu lze spatřovat právě v příjmech z cel ze Zlaté stezky. Město Vimperk i přiléhající vesnice byly pochopitelně také cennými zdroji příjmů, ale platům z obchodní cesty se nemohly rovnat. Úlohu města Vimperka ale rozhodně nelze podceňovat. Bylo koncovým městem stezky, docházelo zde k překlada zboží a mimoto jistě poskytovalo cestujícím útočiště v podobě noclehu a stravy, a podílelo se tak na profitu z obchodního provozu. Ve městě byl i nucený sklad soli, ze kterého měla zisk vimperská vrchnost. Město Vimperk i Zlatá stezka sama byly

³⁰⁸ CIM II, s. 982-3, č. 760.

³⁰⁹ Opis je dochován pouze ve vimperské pamětní knize, fol. 61. Viz též CIM IV/2, s. 198-200, č. 466.

³¹⁰ Opis je dochován ve vimperské pamětní knize, fol. 58. Viz též CIM IV/2, s. 198-200, č. 466.

tedy pro vimperské pány především z hospodářského hlediska velice důležité, o čemž svědčí i samo jejich chování. Dokazuje to povýšení Vimperka na město r. 1479, kdy šlo Petru Kaplíři především o zajištění ochrany města v podobě hradeb a o celkové pozdvižení své prestiže. O tom, jak byla pro Kaplíře, ale i další majitele Vimperka, důležitá Zlatá stezka, svědčí pak četné spory stran vedení cest z konce 15. a počátku 16. století.

Tři obchodní cesty jdoucí skrze Prachatice, Vimperk a Záblatí se scházely dohromady u městečka Bavorova, odkud cesta pokračovala dále na Písek. Z blíže neznámého důvodu se ovšem Petr Kaplíř ze Sulevic pokusil cestu odklonit na Vodňany. Proti tomu Písečtí pochopitelně protestovali a svou žalobu podpořili starodávnými výsadami.³¹¹ Zemský soud jim r. 1489 dal za pravdu a Petrovi nařídil, aby více nezabraňoval směřování cesty z Bavorova na Písek.³¹²

K ostrým sporům ohledně cest docházelo po léta i mezi vimperskou vrchností a prachatickými měšťany. R. 1492 došlo na zemském soudě k rozsouzení jejich pře, která se patrně táhla několik let. Prachatictí obvinili Petra, že bezprávně užívá jejich silnici, která je „od starodávna“ vysazená z Pasova na Prachatice. Petr se ohradil, že užívá silnici, která je „od starodávna“ vysazena z Pasova na Vimperk, a k tomu ukazoval listy a majestáty králů. Mimo jiné zmínil, že ve Vimperku byl „od starodávna“ i sklad soli. Majestáty se mu ale podařilo prokázat pouze to, že má nárok na mýta a cla ze stezky, ne však z cesty nebo silnice. Spor byl tedy veden také o způsob dopravy – po stezce se smělo zboží dopravovat pouze soumarským způsobem, zatímco silnice či cesty byly určeny pro vozy. Prachatictí také ukázali své výsady od českých králů a Viléma, probošta vyšehradského; ty se ale taktéž vztahovaly pouze na stezku. Vilém navíc ve své listině píše, že kdyby někdy byla stezka změněna v obecní silnici, nemá to způsobit žádnou změnu ve smyslu zvyšování cla. Rozhodnutí soudu znělo poněkud šalamounsky a vlastně neřešilo zásadní bod sporu, totiž úpravu provozu na obou odbočkách a jejich vzájemný poměr. Konstatováno bylo, že ani jedna ze stran neprokázala, že by kdy šla z Pasova na Vimperk nebo Prachatice silnice pro vozy nebo saně, jen stezka, takže žádná ze stran nesmí silnici užívat s vozem nebo saněmi, povolen je pouze soumarský způsob dopravy.

³¹¹ Především privilegiem krále Jana z r. 1327, které stanovuje, že kdokoli pojede z Rakous přes Budějovice na Plzeň, nebo přes Prachatice na Prahu či Kutnou Horu, má se ubírat jedině přes Písek. Zaznamenáno je též ve vimperské pamětní knize v rámci confirmace listiny Karlem IV. z r. 1348, fol. 179^r. Celá confirmace je zaznamenána v CIM II, s. 404, č. 273.

³¹² Pamětní kniha, fol. 178^v. Výpis z desek zemských pochází z r. 1546. Též AČ V, s. 540-1, č. 26.

Ani jedna strana také nemá zvětšovat cla – pokud budou vybírat víc, bude jim uložena předepsaná pokuta.³¹³

Konflikty mezi Prachaticemi a vimperskou vrchností ale pokračovaly dále. Jádrem sporu tkvělo především v tom, že si obě větve Zlaté stezky konkurovaly (ačkoli v této době ještě výrazně převládal obchod na prachatické cestě) a jejich vzájemný poměr v podobě případného omezení obchodního obratu nebyl upraven. K tomu došlo určitým způsobem až r. 1502, kdy byl na zemském soudě vyřešen spor Zdeňka Malovce z Chýnova a na Vintřberce s Prachatickými, který skončil vlastně nerozhodně – bylo totiž rozhodnuto, aby si soumaři sami vybrali, kterou větví Zlaté stezky se chtějí ubírat. Vimperští a Prachaticí si v tom nemají již více překážet.³¹⁴

Různé spory mezi městy, kterých se týkalo směřování cest, ale pokračovaly i nadále. Časově ale již překračují námi sledované období, a proto se jim v této práci věnovat nebudu.

V nejstarší vimperské městské knize ale nejsou uvedena pouze privilegia a rozhodnutí soudu týkající se přímo Vimperka, její vrchnosti nebo vimperské cesty. V knize je zaznamenáno i několik jiných prepisů listin, které se k Vimperku vůbec nevztahují. Týkají se ale okolních měst, přes které vedly obchodní cesty, a jejich sporů o ně. Ve vimperské pamětní knize byly zapsány patrně proto, aby byla udržována povědomost o nařízeních týkajících se obchodního provozu v celém okolí, což mělo význam především pro ty měšťany a obyvatele Vimperka, kteří se obchodem sami živili.

Zaznamenáno je privilegium krále Jana pro Písek z r. 1327, které je vyňato z delší confirmace Karla IV. z r. 1348.³¹⁵ To kromě jiného stanovuje i to, že kdokoli pojedje z Rakous přes Budějovice na Plzeň, nebo přes Prachatice na Prahu či Kutnou Horu, má se ubírat jedinečně přes Písek. Určitá souvislost k Vimperku tkvěla pouze v tom, že to byla jedna z výsad, kterou se Písečtí prokazovali ve svých sporech s vimperskou vrchností i jinými městy.

Další z výpisů se týká sporu mezi Píseckými a Vodňanskými o směřování cesty, který byl rozhodnut králem ve prospěch Písku, protože pakliže by cesta směřovala na Vodňany, vyhnula by se Písku, který by kvůli tomu přišel o mnoho příjmů. V závěru je také konstatováno, že je král svolný k řešení i další záležitosti, která mu byla předložena Petrem Kaplířem ze Sulevic a na Vintřberce a dalšími městy (Tábor, České Budějovice, Prachatice).

³¹³ Pamětní kniha, fol. 184^v. Výpis z desek zemských pochází z r. 1536.

³¹⁴ Pamětní kniha, fol. 179^v. Výpis z desek zemských pochází z r. 1545.

³¹⁵ Pamětní kniha, fol. 179^f. Celá confirmace je zaznamenána v CIM II, s. 404, č. 273.

Rozhodnutí sporu je datováno do r. 1482, výpis z register komorního soudu byl pořízen r. 1544.³¹⁶ Vimperka se tento spor netýká, ale souvisí zřejmě s již zmiňovanou snahou Petra Kaplíře o odklon cesty z Bavorova na Vodňany, místo na Písek.

Záležitost ale patrně zůstala dále nejasná, protože o několik let později žádají Vodňanští a Písečtí krále Vladislava o naučení ohledně povoleného provozu na cestách směrem na Písek, Vodňany nebo na Strakonice. Problém tkvěl v tom, jak se zachovat, pakliže by chtěl někdo jet do Strakonic (čímž by se ale vyhnul Písku, kam byla cesta dřívějšími výsadami přikázána). Král rozhodl přidržet se původních výsad a povolil směr cesty pouze na Písek. Řešen je také hypotetický případ povodní, které by zamezily přístupu k Vodňanům. To ale stejně nemá zabránit zaplacení cla Vodňanským, ačkoli by tudy nebylo možno projet. Dále je probírán i spor Píseckých a Vodňanských ohledně neoprávněného vybírání cla a další záležitosti. Naučení je datováno do r. 1486, výpis z register komorního soudu zaznamenaný ve vimperské pamětní knize pochází z r. 1544.³¹⁷

Zlatá stezka ovšem nebyla pouze obchodní cestou, po níž bylo přepravováno nejrůznější zboží. Díky ní docházelo mezi oběma regiony i ke kulturním, myšlenkovým a dalším transferům. Za příklad může posloužit knihtiskař Jan Alacraw, původně působící v Pasově. Ten se r. 1484 na krátký čas usadil ve Vimperku a vytiskl zde tři díla – Summa de eucharistia a Soliloquia od Alberta Magna a česky tištěný kalendář na rok 1485 nazvaný Minucí. Důvodem jeho příchodu do Vimperka byly zřejmě probíhající boje v Pasově, které přinutily mnoho obyvatel k odchodu. Ve Vimperku ale Jan Alacraw neměl zřejmě dostatečný odbyt pro svá díla, a proto se v témže roce zase navrátil do Pasova.³¹⁸ Jiný příklad nám ukazuje vimperská pamětní kniha – původem vimperský měšťan Ambrož Taušek je r. 1517 zmiňován jako pasovský měšťan.³¹⁹ Zlatá stezka tak zprostředkovávala spojení mezi oběma městy, které se nemuselo uskutečňovat vždy jen v rovině obchodní a hospodářské.

³¹⁶ Pamětní kniha, fol. 180.

³¹⁷ Pamětní kniha, fol. 186.

³¹⁸ J. JOHN, *Vimperk: město pod Boubínem*, s. 122-127.

³¹⁹ Pamětní kniha, fol. 5^v.

Závěr

V úvodní kapitole byl nastíněn vývoj dějin Vimperka od jeho založení až do počátku 16. století. Pozornost byla věnována především vimperské vrchnosti, jejíž činy a mocenskopolitické postavení měly nezdědka dopad i na město (připomeňme si například dvojí dobytí městečka r. 1422/1423 a r. 1468, zapříčiněné náboženskou a politickou orientací vimperských pánů). Nejvíce prostoru se v rámci práce dostalo pozoruhodnému vladckému rodu Kaplířů ze Sulevic, který Vimperk držel (a posléze i vlastnil) po celé 15. století. Vimperská větev Kaplířů ze Sulevic zažila v průběhu tohoto století mocenský i majetkový vzestup. Za jejich bohatstvím (které bylo představeno na základě závěti Petra Kaplíře ze Sulevic) lze tušit tučné zisky především z celních poplatků, které jim plynuly z vimperské větve Zlaté stezky. Vimperští Kaplířové na tom v této době byli natolik dobře, že si mohli dovolit půjčovat nemalé sumy především pánům z Rožmberka. Dost možná to bylo i jejich bohatství, které jim pomohlo upevnit jejich postavení v rámci jihočeské nižší šlechty i pozici nejvýznamnějších stoupenců krále Jiřího z Poděbrad na jihu Čech. Výrazem jejich vzestupu bylo i povýšení městečka Vimperka na město dosažené r. 1479. Město se přimykalo k jejich sídelnímu hradu a docházelo v něm k překladi zboží dopravovaného po Zlaté stezce. Vzestup Kaplířů ze Sulevic a na Vintřberce ale neměl příliš dlouhého trvání. Nejpozději r. 1499 zemřel poslední příslušník vimperské pošlosti, Petr, a Vimperk se tak dostal do vlastnictví jejich příbuzných Malovců z Chýnova.

Poté již byla naše pozornost zaměřena na samotné město Vimperk. Hlavním pramenem pro jeho poznání je pamětní kniha, založená r. 1479, která sloužila jak k zápisům pojišťujícím právní pořízení jednotlivých měšťanů, tak i k prepisům privilegií udělených celému městu a k výpisům z desek zemských a register komorního soudu království Českého, které se nějakým způsobem Vimperka dotýkaly. Nejdříve byla představena sama kniha, struktura jejích zápisů i způsob zapisování. Cílem práce nebyl diplomatický rozbor městské knihy, ale její využití po obsahové stránce, které mělo posloužit k prohloubení našich znalostí o pozdně středověkém Vimperku především z hlediska hospodářského a sociálního. Touto problematikou se pak zabíraly další kapitoly práce.

Nejdříve byla představena městská samospráva. Ta zahrnovala nejspíše 12-ti členný konšelský sbor v čele s purkmistrem, všechnu obec (představovanou obecními staršími) a rychtáře, který již byl v této době pravděpodobně městským úředníkem poté, co došlo k redukci jeho moci ve prospěch městské rady.

Ve městě na přelomu 15. a 16. století existovalo přinejmenším 13 řemesel a v této době také vznikly první dva cechy – r. 1494 pekařský a r. 1530 krejčovský, přičemž se nám dochovala i jejich počáteční statuta, která byla obsažena v cechovních privilegiích, kterými pán města cechy povoloval zřít. Dále byly naznačeny i některé hospodářské a majetkové záležitosti jednotlivých měšťanů, které bylo ze zápisů možno vysledovat (na základě testamentů, trhů a jiných majetkových pořízení).

Dále jsme se pokusili o určení národnostního složení města a jeho náboženského vyznání, což jsou fenomény proměnlivé a při skoupé dochovanosti pramenů i těžko postihnutelné. Ačkoli původně bylo osídlení pod hradem Vimperkem založeno zřejmě německými kolonizátory, postupem času došlo k jejich počestění, neboť písemné produkty městské samosprávy jsou v pohusitské době vedeny v češtině. Náboženské vyznání měšťanů nelze přesně určit; s největší pravděpodobností ale zůstávala většina obyvatel Vimperka katolíky, i přes snahy Malovců z Chýnova o jejich obrácení na kališnickou víru.

Dále jsme se pokusili rekonstruovat měšťanskou elitu a to především na základě složení konšelského sboru, ve kterém bylo po více let možno najít stále tytéž osoby, což evokuje domněnku o úzkém okruhu měšťanů, v jejichž rukou spočívalo samosprávné řízení města. Pozornost byla v rámci stručných medailonků věnována i dvěma významným vimperským rodinám, u nichž bylo možné vysledovat jistý společenský vzestup, v případě rodu Fišarů z Veverí vedoucí až ke vstupu mezi nižší šlechtu.

Opomenuta nebyla ani problematika žen a jejich postavení v maskulinní středověké společnosti. Teze o zcela bezprávném a podřízeném postavení ženy ve středověku jsou již překonány a potvrzuje to i stručná sonda do vimperských pramenů. Ženy ve Vimperku vystupují jako dědičky majetku po manželovi nebo otci, v rámci svědečného pořízení vystupují jako svědkyně, vdovy se jako prodávající i kupující strana účastní trhů. V jednom případě dokonce žena vyhrála majetkový spor řešený před městskou radou.

V závěru kapitoly o městě byla věnována pozornost i významným vimperským budovám a stavbám (zejména kostelu, škole, špitálu, lázni a dalším), o kterých máme ze sledovaného období nějaké dochované zmínky a které významně dokreslují náš pohled na město, neboť jejich existence svědčí o dosažení vyššího stupně rozvoje města.

Závěr práce byl věnován vztahu Vimperka a jeho vrchnosti ke Zlaté stezce, nakolik se odráží v zápisech obsažených v městské knize. Téma Zlaté stezky bylo už mnohokrát zpracováno, a proto byla v této práci pozornost zaměřena čistě na události, které se Vimperka

(a především jeho vrchnosti) bezprostředně dotýkaly. Jednalo se hlavně o různé spory vimperských pánů s okolními městy ohledně směřování okolních cest a provozu na nich – první z doložených sporů proběhl již na přelomu 14. a 15. století mezi Hanušem Kaplířem ze Sulevic a vyšehradskou kapitulou, která byla v té době prachatickou vrchností. Spor rozhodl Václav IV. spíše ve prospěch kapituly, když na vimperské cestě povolil průchod pouze 12 krosnařům týdně. Další spory o směřování obchodních cest vedl ve 2. polovině 15. století Petr Kaplíř ze Sulevic. K r. 1489 je doložen prohraný spor s Píseckými ohledně dalšího směřování cesty z Bavorova; v r. 1492 je pak zaznamenán jeho spor s Prachaticemi. Těm především byla vimperská odbočka Zlaté stezky trnem v oku, neboť je připravovala o část výnosů ze solného obchodu. Z r. 1502 tak pochází další zpráva o sporu Prachatic, tentokrát se Zdeňkem Malovcem z Chýnova a na Vintřberce, který byl rozhodnut tak, aby si soumaři sami vybrali, kterou cestou se chtějí ubírat. Výnosy z celních a mýtných poplatků měli vimperští páni zaručeny listinou krále Ladislava z r. 1454. V pamětní knize jsou kromě výše zmíněných záležitostí přepsána i některá privilegia ohledně obchodních cest, která se Vimperka netýkají – to svědčí o zájmu samotných měšťanů o udržování povědomosti o nařízeních týkajících se provozu na okolních cestách. Vzhledem k tomu, že se i mezi vimperskými měšťany určitě nacházeli obchodníci, byly pro ně tyto informace bezesporu důležité.

Do práce nebylo možné zahrnout úplně všechny záležitosti týkající se pozdně středověkého města Vimperka a jeho vrchnosti. Prostor pro další bádání je otevřen, stejně jako se nabízí sledování dalších, raně novověkých dějin města ve světle jeho městských knih. Doufám, že práce poslouží cíli, který si stanovila – přispět k prohloubení našich znalostí o pozdně středověkém městě Vimperku.

Seznam použitých pramenů a literatury

1. Archivní prameny

Národní archiv, fond Desky zemské větší:

Kvatern červený památný výpisů (1542-1544), sign. 42.

Kvatern šerý památný výpisů (1544-1600), sign. 45.

Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Třeboň, fond Historica Třeboň, 1216-1659:

Sign. 2307-2309, Opovědní listy Janovi z Rožmberka. K dispozici též online na www.digi.ceskearchivy.cz (ověřeno 25. 4. 2014).

Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Vimperk:

Sign. V AZ no. 1, Cechovní privilegium pro cech pekařský.

Sign. V AZ no. 2, Cechovní privilegium pro cech krejčovský.

Sign. I A^a no. 32, Prodej Husi Petru Kaplíři ze Sulevic.

Sign. I A^a no. 33, Jan z Rožmberka přijímá darem výnosy z panství Hus.

Státní okresní archiv Prachatice, fond Archiv města Vimperk:

Sign. II-34, Pamětní kniha města Vimperka. K dispozici též online na www.digi.ceskearchivy.cz (ověřeno 25. 4. 2014).

Sign. I-A-I, Listina Kunáta Kaplíře ze Sulevic z r. 1424.

Sign. I-A-2, Povyšovací listina Vladislava Jagellonského z r. 1479.

2. Vydané prameny

ČELAKOVSKÝ Jaromír (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae II. Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419*, Praha 1895.

EMLER Josef (ed.), *Libri Confirmationum ad beneficia Ecclesiastica Pragensem per Archidioecesim I/2., III.-IV., VI.-X.* Praha 1874, 1879, 1883-1889.

- HAAS Antonín (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae IV/1-2. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232-1452 a 1453-1500*, Praha 1954, 1960.
- KALOUSEK Josef (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích VII.-IX., XIV., XVIII.*, Praha 1887-1889, 1895, 1900.
- MENDL Bedřich - LINHARTOVÁ Milena (eds.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars VII., 1358-1363. Fasciculus 1., 1358-1359*, Praha 1954.
- PALACKÝ František (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské I.-VI.*, Praha 1840-1872.
- TINGL, František Antonín (ed.), *Libri Confirmationum ad beneficia Ecclesiastica Pragensem per Archidioecesim I. Ab anno 1354 usque 1362*, Praha 1867.
- TINGL, František Antonín (ed.), *Libri Confirmationum ad beneficia Ecclesiastica Pragensem per Archidioecesim II. Ab anno 1369 usque 1373*, Praha 1868.
- TINGL, František Antonín (ed.), *Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati. Annus 1390*, Praha 1865.
- TOMEK Václav Vladivoj (ed.), *Registra decimalium papalium čili Registra desátků pražských z dioecézí pražské*, Praha 1873.

3. Literatura

- DURDÍK Tomáš – HRABÁKOVÁ Kamila – KAŠPAR Vojtěch, *Výsledky záchranného archeologického výzkumu a restaurátorského průzkumu na hradě ve Vimperku v r. 1997*, in: Zlatá stezka 4. 1997, s. 179-193.
- HAJNÍK Roman, *Vimperk*, Praha-Litomyšl, 2007.
- HOFFMANN František, *K oblastem českých práv městských*, in: Studie o rukopisech XIV, 1975, s. 27-67.
- HOFFMANN František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, 2. vydání, Praha 2009.
- HRABĚ DE ANGELIS Günther, *Winterberg im Böhmerwald. Sozialstruktur und Volksleben – Tradition und neue Wege*, Marburg 1990.

- HRÁCHOVÁ Květoslava – MILD Václav, *Školství a Vimperk*, Vimperk 1974.
- JANÁČEK Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.
- JÁNSKÝ Jiří, *Kronika česko-bavorské hranice I., IV.*, Domažlice 2001.
- JOHN Josef (ed.), *Vimperk: město pod Boubínem*, České Budějovice 1979.
- KEJŘ Jiří, *Vznik městského zřízení v Čechách*, Praha 1998.
- KOZOJED Petr, *Kaplířové ze Sulevic na prahu novověku*, diplomová práce ÚČD FF UK, Praha 2009.
- KUBÍKOVÁ Anna, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004.
- KUBŮ František – ZAVŘEL Petr, *Verhältnis der Lage und der Funktion der Burgen am Goldenen Steig*, in: Tomáš DURDÍK (ed.), *Castrum Bene*. 9. Burg und ihr Bauplatz, Praha 2006, s. 231-244.
- KUBŮ František – ZAVŘEL Petr, *Zlatá stezka: historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty* 1. Úsek Prachatice-státní hranice 2. Úsek Vimperk-státní hranice 3. Úsek Kašperské hory-státní hranice, České Budějovice 2007-2009.
- LENDEROVÁ Milena – KOPIČKOVÁ Božena – BUREŠOVÁ Jana – MAUR Eduard, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- MACEK Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- MACEK Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)* 2. *Šlechta*, 3. *Města*, Praha 1994, 1998.
- MAREŠ František, *Jindřich Roubík z Hlavatec*, in: ČČM roč. LV, 1881, s. 73-87, 214-223.
- NOVÝ Rostislav, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526*, in: Acta Universitatis Carolinae Philosophica et historica 4, Praha 1963.
- NOVÝ Rostislav, *Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách*, in: ČsČH XXI, 1973, s. 73-109.
- PÁTKOVÁ Hana, *Album pozdně středověkého písma*. Svazek XI. Jižní Čechy, Dolní Břežany, 2010.

- POLÁCH Jaroslav, *Jan Smil z Křemže*, České Budějovice 2011.
- PRAXL Paul, *Der Goldene Steig*, 3. vydání, Grafenau 1993.
- PRAXL Paul, *Salzhandel und Saumverkehr*, Waldkirchen 1989.
- PRAXL Paul, „Zlatá stezka“. *Od soumařské stezky k regionu*, in: Peter BECHER (ed.), *Kulturregion „Goldener Steig“ - Kulturní oblast „Zlatá stezka“*. Příspěvky k výstavě, Mnichov 1995, s. 113-118.
- PUHANI Josef, *Chronologische Notizen zur Geschichte von Winterberg und Umgebung 1195-1926*, Vimperk 1926.
- ROUBÍK František - HAAS Antonín - KOLLMAN Josef - FIALA Zdeněk (eds.), *Slovníček archivní terminologie*, Praha 1954
- SEDLÁČEK August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI. Prachensko*, 3. vydání, Praha 1997.
- STARÝ Václav, *Nejstarší zachovaná vimperská městská kniha*, in: Archivum Trebonense 82, Třeboň 1982, s. 27-37.
- STARÝ Václav, *K počátkům Vimperka*, in: JSH roč. 37, č. 2, s. 115-119.
- STARÝ Václav, *Péče o zásobování Vimperka vodou v 16. a 17. století*, in: Zlatá stezka 8-9, 2001-2002, s. 253-260.
- STARÝ Václav, *Příspěvek k místopisu města Vimperka*, in: Zlatá stezka 17, 2010, s. 185-199.
- ŠEBÁNEK Jindřich – FIALA Zdeněk – HLEDÍKOVÁ Zdeňka (eds.), *Česká diplomatika do r. 1848*, Praha 1971, s. 156-176.
- ŠMAHEL František, *Výsledky a výhledy výzkumu národnostní skladby českých měst od konce 13. do počátku 15. století*, in: Richard MARSINA, *Národnostný vývoj miest na Slovensku do roku 1918*, Žilina 1984, s. 239-254.
- VICHR Josef, *Jeníškové z Újezda, Smiřičtí ze Smiřic, Kaplířové ze Sulevic*, Kraselov 2005.
- VOJTÍŠEK Václav, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, s. 52-85, Praha 1953.

WALTER Josef, *Geschichte der Stadt und Burg Winterberg mit besonderer Rücksicht auf die jeweilige Lage des Deutschtums in Winterberg*, Vimperk 1887.

WINTER Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV, a XV. století*, Praha 1906.